Domnitori
și voievozi

29

Dr. RADU-STEFAN CIOBANU

NEAGOE BASARAB

DOMNITORI
ȘI VOIEVOZI

Dr. RADU-ŞTEFAN CIOBANU

NEAGOE BASARAI
(1512—1521)

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI, 1986

CUVÎNT ÎNAINTE

Elaborînd această lucrare, în preajma împlinirii a 475 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești Muntenia a lui Neagoe Basarab (ianuarie 1512 — ianuarie 1987), am fost în permanență călăuziți de profunda și însuflețitoare apreciere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, potrivit căreia: „Nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri. Avem un trecut glorios, care reprezintă cea mai prețioasă moștenire a poporului nostru" [1].

O figură de seamă a acestui trecut este și Neagoe Basarab care, prin întreaga sa operă politică, economică și culturală, merită un loc de seamă în galeria marilor bărbați de stat ai neamului, alături de Mircea cel Mare, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și mulți alții.

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol., 24, Editura Politică, București, 1983, p. 15.

Este bine cunoscut faptul că în orice manual sau tratat de istorie generală, de istoria arhitecturii sau artei, în numeroase lucrări străine despre România, numele domnitorului de la Argeș apare bine conturat, ca unul dintre ctitorii de excepție ai culturii medievale românești. În mod obișnuit, opera îi este ilustrată cel puțin prin două remarcabile realizări: una în domeniul arhitectonic și artistic — monumentul de cult de la Curtea de Argeș —, cealaltă în cel literar — Învățăturile lui Neagoe Basarab *către* fiul său Theodosie. *Aceste două creații de excepție sînt atît de cunoscute, încît, în mod firesc, orice om de cultură le asociază cu viața și cu domnia lui Neagoe Basarab, trecîndu-se de cele mai multe ori peste celelalte realizări ale sale.*

Valoarea și ineditul monumentului istoric de arhitectură și de artă de la Curtea de Argeș și în special ale celui literar Învățăturile *l-au determinat pe Bogdan Petriceicu Hasdeu să-l aprecieze pe Neagoe Basarab a fi fost un „Marc Aureliu al Țării Românești, principe artist și filosof, care ne face a privi cu uimire, ca o epocă excepțională de pace și cultură în mijlocul unei întunecoase furtuni de mai mulți secoli, scurtul interval dintre anii 1512—1521"* [2].

După aprecierea lui B. P. Hasdeu, viața și activitatea lui Neagoe Basarab au continuat să se mențină în atenția istoricilor, discuțiile referitoare la voievod fiind orientate nu atît către personalitatea lui de om politic, ci cu precădere asupra operei

---

[2] B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. I, București, 1879, p. 439.

sale culturale, mai ales către cea literară, care i-a preocupat pe specialiști mai bine de un veac, făcînd ca astăzi, aproape toate aspectele ei să fi fost analizate în mod exhaustiv.*

Timpul care s-a scurs de la apariția primei monografii[3] *asupra lui Neagoe Basarab, tipărirea* Învățăturilor *în forma unei ediții corespunzătoare exigențelor moderne*[4]*, publicarea de noi documente, original și competent interpretate și punerea în circulație a unor lucrări prin care s-au făcut cunoscute rezultatele muncii zilnice a istoricilor, literaților și esteticienilor aplecați asupra evului mediu românesc au facilitat demersul elaborării unei noi monografii avînd ca subiect viața și creația ilustrului domn și mare voievod care a fost Neagoe Basarab. Integrarea Țării Românești Munteniа în*

---

*) Evoluția discuțiilor asupra paternității *Învățăturilor* lui Neagoe Basarab se poate urmări în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text ales și stabilit de F. Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă, București, 1971, p. 5—11; D. Zamfirescu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității*, în „Romanoslavica", VIII, 1963, p. 341—398, republicat în *Studii și articole de literatură română veche*. București, 1967; Idem, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie. Problemele controversate*, București, 1973, passim; Idem, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981, p. 91—110; a se vedea și punctele de vedere exprimate de Paul Anghel *(O carte de inițiatică*, în „Contemporanul", nr. 9/26 februarie 1971) și Nicolae Stoicescu *(La politique de Neagoe Basarab et ses Préceptes pour son fils Theodosie*, în „Revue roumaine d'histoire", nr. 1/1970, p. 19—42).

[3] Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971.

[4] *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, e. d. cit., *(se va cita Învățături)*.

vîltoarea evenimentelor de la Dunărea de Jos, atunci o zonă de întîlnire a lumii creştine cu cea musulmană, permite să se stabilească astăzi cu o mai evidentă claritate direcţiile de acţiune ale marilor cîrmuitori de neam şi de ţară. Reliefarea puternicei familii a boierilor Craioveşti şi a omului ridicat de ei pe tron — Neagoe Basarab — aduce în prim plan o problemă deosebită: s-a respectat legea succesorală la tron sau ocuparea lui a fost consecinţa ambiţiei nemăsurate a unui boier sprijinit de necesitatea impusă de timpurile grele. Formaţia lui Neagoe, astăzi mai bine cunoscută, politica sa internă continuînd-o pe a lui Radu cel Mare, aducînd aminte de Ştefan cel Mare, sînt mai clar precizate prin documente care permit o cronologie mai exactă, expusă şi în filele cărţii de faţă. Concomitent, se va urmări modul cum voievodul a transpus în practică opera sa parenetică, teoretică, Învăţăturile către fiul său Theodosie. *Se va încerca să se realizeze şi o corelare a gîndirii şi faptelor domnitorului şi cînd se vor prezenta relaţiile internaţionale stabilite atunci de Ţara Românească. Aici se va scoate în evidenţă ce a adus nou Neagoe Basarab pentru vremea lui şi, implicit, în ce măsură a fost un deschizător de drumuri pentru marii voievozi ce i-au urmat. În finalul demersului nostru va apărea nevoia de a preciza ceea ce a rămas după Neagoe Basarab: pe de o parte ponderea operei sale culturale, pe de alta, caracterul personalităţii politice manifestat intrinsec şi prin urmaşi.*

Adresîndu-se în primul rînd publicului larg, în text s-a căutat să se „topească" citatele din docu-

mente, ori din erudite lucrări de specialitate. Fiind totuși orientat și către specialiști, în lucrare se aduc și o serie de elemente documentare inedite și de interpretare personală a faptelor, evenimentelor și ctitoriilor, fapt marcat și prin alcătuirea unui aparat critic, ceva mai bogat și corespunzător exigențelor științifice. El arată clar izvorul și temelia care au folosit scrierii acestor cărți.

Sperînd să fie conturată o imagine a lui Neagoe Basarab cît mai apropiată de realitate, prin micromonografia de față se încearcă să fie stabilite coordonatele esențiale ale domniei lui și să contureze premise pentru noi cercetări și scrieri pe o temă atît de interesantă. În acest context, evidențiindu-se esențialul din întreg, va exista o aplecare neîntreruptă asupra lui Neagoe în calitate de ilustru teoretician militar, domeniu atît de fertil pentru cei iubitori de istorie.

Excursul iconografic care însoțește cuvîntul scris încearcă să fie cît mai lămuritor și elocvent, urmărind ca prin portrete să răspundă cerințelor moderne ale imagologiei, iar prin prezentarea monumentelor și detaliilor să pună în fața lectorului ceea ce a adus nou concepția artistică a aceluia care a fost Neagoe Basarab.

AUTORUL

I. VREMURI TULBURI LA DUNĂREA DE JOS

În dimineața zilei de marți 29 mai 1453, cînd ploaia care nu contenise întreaga noapte începuse să se domolească, lăsînd ici colo să apară razele soarelui, unități ale ienicerilor din marea armată otomană comandată de sultanul Mehmet al II-lea el Fatih (1451—1481) au reușit să înfrîngă rezistența apărătorilor zidului Constantinopolului și să pătrundă în interiorul orașului. Imediat, prin focuri cu flăcări vii, înalte, și sunete stridente de țimbale s-a vestit victoria din zona Kerkaporta, aflată în apropiere de întîlnirea fostelor ziduri ale Blakernelor și ale Theodosiei. Anunțul a avut darul de a-i impulsiona la noi eforturi pe otomani, care au conjugat atacul terestru cu cel maritim executat de pe corăbiile aflate spre Cornul de Aur și spre Bosfor și de a-i demobiliza, demoralizîndu-i, pe grecii și pe italienii, apărători ai metropolei. În aceeași zi, întregul oraș, aflat la în-

tîlnirea Europei cu Asia, a fost cucerit, încheindu-se astfel un asediu cu o durată de 53 zile.[1]

Ştirea despre victoria oştenilor sultanului a îngrijorat întreaga Europă creştină. Sîmbătă, 9 iunie 1453, cînd o corabie a intrat în portul cretan Kandia aducînd marinari participanţi direcţi la ultimele zile de rezistenţă ale Constantinopolului, care au povestit patetic cele trăite, sub impresia lor, un pisan din Agarathos, nota: „[...] n-a fost şi nu va fi niciodată o întîmplare mai groaznică" [2]. În puţinele sale cuvinte pisanul a reuşit să redea ceea ce gîndeau atunci europenii. Brusc, ei au înţeles că oraşul Constantinopol avusese o pondere mult mai mare decît cea acordată în mod curent. Cu toate că era o umbră a Imperiului Bizantin de altădată, de mult timp redus numai la hinterlandul oraşului, Constantinopolul reprezentase, cel puţin o jumătate de veac, simbolul rezistenţei europene în faţa turcilor otomani. S-a realizat, la cîteva zile după cucerirea oraşului de pe ţărmurile Bosforului, că otomanii deţineau o forţă militară mult mai mare decît cea presupusă. Posedau trupe de elită remarcabile, atît de pedestraşi, cît şi cavalerişti, o artilerie la nivelul celei mai bune din Europa apuseană şi o flotă în con-

---

[1] Pentru descrierea asediului şi cuceririi Constantinopolului, a se vedea Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului, 1453*, Bucureşti, 1971, p. 116–174.

[2] N.B. Tomadakis, *Répercussion immédiate de la prise de Constantinople*, în „Le Cinq-centième Anniversaire de la prise de Constantinople; L'Hellélisme contemporain", fascicule hors série, Atena, 1953, p. 51.

tinuu progres, capabilă să-i înfrunte pe stăpînii de atunci ai Mediteranei: pe venețieni, pe genovezi, pe pisani și pe amalfitani.

Mințile clarvăzătoare ale oamenilor politici din Europa apuseană au înțeles că ambițiile sultanilor nu puteau fi satisfăcute cu succesul obținut prin cucerirea Constantinopolului. Pentru Mehmet al II-lea el Fatih, evident, înfigerea steagului profetului pe turla pantocratorului Sfintei Sofii și transformarea orașului din capitală a basileilor — Constantinopol — în capitală a padișahilor — Istanbul — a reprezentat exclusiv o etapă a drumului care urma să fie parcurs. Tînărul sultan era convins că în divanul de taină, ținut sîmbătă, 26 mai 1453, cînd se punea problema continuării asediului orașului de la cumpăna continentelor, renegatul Sogan-Pașa (Zaganos) avusese dreptate cînd îl contrazisese pe marele vizir Ali-Pașa (Halil), susținînd că putea fi cucerit Constantinopolul și apoi alte pămînturi creștine, căci puterile europene erau prea cumplit dezbinate între ele pentru a porni lupta împotriva turcilor.[3] Apoi, ascultîndu-și sfetnicii, sultanul a știut să pretindă ca din momentul preluării stăpînirii asupra Constantinopolului, el să fie considerat succesorul legitim al basileilor bizantini. În consecință, cel puțin teoretic, emitea pretenția ca statul otoman să devină o „monarhie universală", înscriindu-se între granițele fostului Imperiu roman, sau să le depășească. În această situație, Mehmet al II-lea

[3] Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401—1477*, ed. Vasile Grecu, București, 1966, p. 411—415.

el Fatih şi-a precizat direcţiile de înaintare pentru el şi urmaşii care trebuiau să-i împlinească testamentul politic: spre centrul Europei, spre ţărmurile Mării Negre unde mai dăinuiau colonii italiene şi cetăţi româneşti, spre zonele estice ale Asiei Mici unde existau încă enclave nesupuse, spre litoralul mediteranean al Africii şi chiar spre Italia.[4]

Aceleaşi minţi ascuţite ale politicienilor din, Europa centrală şi apuseană au înţeles ce însemna în perspectivă, pentru comerţul universal, ocuparea de către otomani a Bosforului şi posibilitatea transformării Mării Negre în „lac turcesc". Realizarea planului atrăgea după sine blocarea „marelui drum tătăresc" care începea la Oceanul Pacific şi se termina în Crimeea, în coloniile genoveze Caffa şi Mangop. Practic, se impunea căutarea şi găsirea altui drum spre marile ţări asiatice căci circulaţia devenise nesigură, determinînd o sporire a preţurilor şi o aprovizionare inconstantă.

Reacţia puterilor occidentale a fost nulă în faţa ameninţării, a ceea ce J. Hauser — eruditul politolog german din sec. XVI— a numit „teroarea marelui turc" [5]. Sogan-Paşa avusese dreptate. Monarhii temporali, deţinătorii puterii reale, îşi iroseau forţele în rezolvarea problemelor particu-

---

[4] H. Inalcik, *L'Empire Ottoman. Rapport*, în *I-er Congrès International des études balkaniques et sud-est européennes*, Sofia, 1966, p. 122; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, Bucureşti, 1978, p. 130—135.

[5] Apud J.B. Duroselle, *L'Idée d'Europe dans l'histoire*, Paris, 1965, p. 78.

lare, locale, fără a avea capacitatea să se unească în vederea unei riposte hotărîte în fața otomanilor.

Franța, abia ieșită din Războiul de 100 de ani, se preocupa de refacerea țării și de conflictul cu Imperiul german. Ultimul s-a complicat și s-a prelungit mult determinînd și războaiele pentru stăpînirea Italiei și alianța „prea catolicului rege al Franței, Francisc I (1515—1547) cu sultanul Soliman II Kanunî, numit de europeni Magnificul (1520—1566), ceea ce a făcut mai neclară situația internațională.

Habsburgii, angrenați în conflictul cu Franța, în luptele din occidentul continentului, au privit cu prea puțină atenție la cele ce se petreceau în sud-estul Europei în a doua parte a veacului al XV-lea și în primele decenii ale celui următor.

În depărtata Anglie, feudalii și-au irosit energia în faimosul „război al celor două roze" (1455—1485), care nu le-a îngăduit să mai vadă și ceea ce se petrecea dincolo de Marea Mînecii.

Regele Alfons al V-lea al Siciliei și al Aragonului (1416—1458), mai mult a simulat decît a luat unele măsuri de contracarare a unei eventuale ofensive otomane, iar urmașii săi direcți s-au interesat de problemele iberice și ale Atlanticului și prea puțin de acelea ale lumii mediteraneene.

În acest context au fost inutile îndemnurile de ridicare la cruciadă ale pontifilor Nicolae al V-lea (1447—1455) și Pius al II-lea (1458—1464). Primul, deși era bătrîn, plictisit și bolnav, a răspuns totuși îndatoririlor sale de conducător spiritual al lumii occidentale și, la 30 septembrie 1453, a emis o bulă prin care a chemat creștină-

tatea la cruciadă [6]. Insuccesul acestui apel, ca și al celor imediat următoare, nu l-a dezarmat pe Pius al II-lea. Cunoscut înainte de pontificat ca umanistul Aeneas Silvius Piccolomini (1405—1464), după obținerea înaltului scaun, a îmbrățișat cu toată căldura ideea organizării unei cruciade. A pledat pentru ea la 26 septembrie 1459 la deschiderea conciliului de la Mantova, iar la 14 ianuarie 1460 a promulgat și sancționat o „bulă" prin care chema creștinătatea la luptă. Era conștient că șansele îi erau minime dat fiind situația statelor din imediata vecinătate a otomanilor. Regatul Poloniei angrenat în politica baltică, cocheta cu Sublima Poartă făcînd diverse compromisuri consemnate în tratate de armistițiu ori chiar de pace, iar statele direct și acut amenințate, Țările Române și Regatul Ungar, se găseau într-o situație grea datorită războaielor feudale interne pentru tron și putere. Pontiful privea totuși plin de speranță în această direcție știind că în iulie 1456 cetatea Belgradului, „poarta de intrare" spre centrul Europei fusese apărată cu succes de românul Iancu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei (1441—1456), și guvernator al Ungariei (1446—1451). Astfel se ajunsese la blocarea cuceritorului Constantinopolului, Mehmet al II-lea el Fatih și la menținerea Dunării ca hotar între lumea creștină și cea islamică.

---

[6] N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle*, seria IV *(1453—1476)*, București, 1915, p. 180, 184.

Pius al II-lea s-a informat prin misionari, negustori, mercenari și toți aceia care îi puteau oferi date certe despre cele ce se petreceau în Țara Românească, țara direct amenințată de otomani, căci se găsea mărginită de marele fluviu. Oarecum uimit a aflat și apoi a consemnat în scris că în zona din nordul Dunării existau oarecari neînțelegeri între reprezentanții boierilor care urmăreau să preia sceptrul [7]. Cuvintele scrise de eruditul sienez către 1464, înainte de a muri s-au dovedit întru totul veridice. Informațiile pontifului umanist pentru perioada 1418—1456 au fost confirmate de eruditul român Nicolae Olahus (1493—1568), descendent al familiei domnitoare a Basarabilor [8], care a putut să le îmbogățească și să le întărească, aducînd noi amănunte despre fiii și urmașii lui Mircea cel Mare, Dan al II-lea (1421—1431) și Vlad Dracul (1436—1442; 1443—1447)[9], referindu-se explicit la epoca celei

---

[7] Aeneas Silvius Piccolomini, *Cosmographia*, în *Călători străin despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 472.

[8] A. Sacerdoțeanu, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*, în „Revista Muzeelor", nr. 1/1968, p. 5—16.

[9] Olahus a cunoscut opera lui Aeneas Silvius Piccolomini sub titlul *Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio*, tipărită în ediție princeps la Memmingen în 1489; pasajul care interesează pentru discuția de față a fost publicat în N. Olahus, *Hungaria*, în *Literatura română veche*, vol. I (1402—1647), antologie îngrijită de Gh. Mihăilă, D. Zamfirescu, București, 1969, p. 256—257. O variantă asemănătoare a aceluiași text se găsește în scrisoarea sa datată 7 martie 1533, Bruxelles (Nicolae Olahus, *Corespondență cu umaniștii batavi și flamanzi*, ediție de Corneliu Albu și Mia Capoianu, București, 1974, p. 259—260).

de a doua domnii a lui Vlad Țepeș (1456—1462), cînd s-a pus capăt definitiv acestor lupte care nu vor mai izbucni vreodată cu aceeași vigoare.

Sorbind din copilărie din seva tare a bine structuratei civilizații a occidentului, cunoscînd ca adolescent eclectica dar spumoasa civilizație de la curțile sultanilor otomani unde stătuse ca ostatic garant pentru tatăl său, domnul Țării Românești Vlad Dracul, Țepeș vodă și-a săvîrșit educația alături de vărul său Ștefan cel Mare (1457—1504) la curtea lui Iancu de Hunedoara.[10] Reocupînd tronul în iulie 1456 cu ajutorul voievodului Transilvaniei, Țepeș a dus în prima parte a domniei o politică abilă în interior de întărire și în exterior de apărare a intereselor Țării Românești, fără a ridica sabia împotriva otomanilor. Crezînd sincer în promisiunile papalității și ale rudei sale îndepărtate, regele Matei Corvin, ca un adevărat „cavaler al cruciadei tîrzii", s-a angajat în lupta contra otomanilor. Conștient de ceea ce întreprinsese solitar la 11 februarie 1462 i-a scris disperat cerîndu-i ajutor lui Matei Corvin care se mișca extrem de greu, nedovedindu-se dornic de a transforma în realitate promisiunile făcute curiei pontificale. După ce Țepeș i-a comunicat regelui ce succese obținuse în sudul Dunării, i-a arătat că nu călcase pacea cu turcii pentru vreun folos al său „ci pentru păstrarea creștinătății întregi".

---

[10] N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, București, 1976, p. 33; Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula)*, București, 1976, p. 48 și urm.; R.Șt. Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, București, 1979, p. 86 și urm.

Ca urmare, se aştepta, cum va veni primăvara, la atacul sultanului şi, pentru a-l întîmpina, cerea ca în faţa ameninţării „dacă măria ta voeşte să dea vreun ajutor, atunci măria ta să fie bun a nu ne zăbovi şi să ne spună cu adevărat gîndul măriei tale". Sceptic, propunea regelui, în cazul în care acesta dorea să lupte împotriva otomanilor, să strîngă toată ţara „şi tot poporul de oaste" şi să vină în „această Ţară Românească, a noastră" unde să se bată. Epistola domnului patriot român se termina într-un mod patetic, anunţînd o perspectivă cutremurătoare: „iar dacă vom ajunge [...] la un capăt rău şi va pieri ţărişoara noastră, aceasta nici măria ta nu vei avea folos şi înlesnire de aşa ceva pentru că va fi spre paguba creştinătăţii întregi" [11].

Tragismul cuvintelor domnului român nu a trezit nici un ecou. Pe parcursul lunii iulie 1462 el a trebuit să înfrunte singur mult mai numeroasa oştire otomană comandată direct de Mehmet al II-lea el Fatih. Rezultatul final al campaniei a probat în faţa întregii Europe că singurii capabili să răspundă chemării la lupta antiotomană au fost românii, care nu au primit nici unul din ajutoarele promise. Vlad Ţepeş a fost răsplătit, prin părăsirea de aliaţi şi de prieteni, pierderea tro-

[11] Scrisoarea a fost semnalată pentru prima dată de N. Iorga, *Scrisori de boieri scrisori de domni*, ed. III, Vălenii de Munte, 1932, p. 165—167; textul latin şi comentariul în I. Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui*, Bucureşti, 1896, p. 77—81; textul tradus a fost reprodus recent în *Almanahul Parohiei Ortodoxe din Viena*, 1970, p. 145—147.

nului și aruncarea în temniță de către propriul său cumnat, regele Matei Corvin [12].

În amintirile sale scrise la circa trei decenii după campania din 1462 [13], ienicerul sîrb Constantin Mihalovici din Ostrovița a notat că Mehmet al II-lea el Fatih a spus oștenilor săi de elită, ienicerii, cînd l-a lăsat ca domn al Țării Românești pe Radu cel Frumos (1462—1475) în locul fratelui său Vlad Țepeș: „... atîta vreme cît Chilia și Cetatea Albă le țin și le stăpînesc românii, iar ungurii Belgradul sîrbesc, noi nu vom putea avea nici o biruință".[14]

Vorbele inserate atuncea de ienicerul sîrb au indicat noua direcție de acțiune a sultanului: cucerirea litoralului Mării Negre. În urma campaniei nereușite contra Moldovei cînd, ca și Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, lăsat singur de puterile creștine, a obținut victoria de la Podul Înalt lîngă Vaslui (10 ianuarie 1475), Mehmet al II-lea a ordonat trupelor otomane ajutate de aliatele lor, oștile hanilor tătari din Crimeea, să treacă la cucerirea ultimelor colonii genoveze. Ca urmare, la 6 iulie 1475, după un asediu de șase zile, a fost ocupată Caffa, iar șase luni mai apoi, la începutul lunii decembrie, al doilea mare oraș genovez care mai ființa pe litoralul pontic, Mangop, a

---

[12] R.St. Ciobanu, *op. cit.*, p. 232.

[13] *Călători străini*, vol. I, p. 123—124; ienicerul sîrb și-a dictat memoriile la bătrînețe între anii 1496—1501 pe cînd se găsea refugiat în Polonia; a se vedea și prima ediție completă a memoriilor ienicerului sîrb *Zapiski ianîciara*, în special studiul critic de A.I. Rogova, Moscova, 1978.

[14] *Călători străini*, vol. I, p. 128.

avut aceeași soartă. Cele două cetăți genoveze nu au primit nici un ajutor material consistent din partea Occidentului, așa cum nu obținuseră Vlad Țepeș în 1462 și Ștefan cel Mare în 1475, ultimul fiind lăsat din nou singur în fața lui Mehmet al II-lea și în 1476. Eroismul românilor, calitățile lor de luptători au făcut ca abia fiul și succesorul lui Mehmet al II-lea el Fatih, Baiazid al II-lea Veli (1481—1513) să reușească să împlinească planul tatălui său, cucerind în 1484 ultimele cetăți românești de pe litoralul pontic: Chilia și Cetatea Albă. Astfel, Marea Neagră devenea un adevărat „lac turcesc".

Victoria lui Baiazid al II-lea Veli nu a dus și la stabilizarea puterii otomane în sud-estul Europei, căci Dunărea continua să fie graniță între Imperiul otoman și Europa creștină, mai mult, Baiazid al II-lea Veli a fost obligat să-și îndrepte eforturile în direcția întăririi autorității sultanilor în imperiu și să înăbușe răscoalele trupelor de elită, ca aceea a ienicerilor din 1511, concomitent cu acțiuni de consolidare ale pozițiilor din Peninsula Balcanică și către granița cu Persia. El a lăsat moștenire această situație neclară energicului și războinicului său fiu mezin, sultanul Selim I Yavuz (1512—1520) care cu greu a reușit să reîntărească poziția turcocrației otomane. Acesta i-a transmis urmașului său pe tronul padișahilor, Soliman al II-lea Kanunî, poreclit de europeni Magnificul, un stat consolidat, capabil să reia ofensiva în Europa, situație dovedită de victoria de la Mohàcs (1526), primul asediu al Vienei (1529), transformarea Budei în pașalîc

(1541), victoriile împotriva perşilor etc. Abia în timpul lui Soliman al II-lea, acţiunile sale militare, bazate pe pregătirile din timpul tatălui şi bunicului său, au reuşit să rupă frontiera din zona Dunării inferioare şi să ajungă în centrul Europei.

Pentru Ţările Române, vremurile tulburi de la Dunărea de Jos au fost pline de învăţăminte. Domnii şi boierii din Ţara Românească Muntenia şi apoi cei din Ţara Românească Moldova au realizat dezamăgiţi că nu se puteau baza pe materializarea promisiunilor străine şi ca atare trebuiau să-i înfrunte singuri pe otomani. Puterile occidentale, chiar cele direct interesate în regiune, practic nu dăduseră nici un ajutor celor ce-şi vărsau sîngele pentru a stăvili oştenii cu turban.[15] La rîndul său, deşi înscris între puterile catolice, regatul Poloniei, atunci nu a ridicat sabia împotriva otomanilor, iar regatul Ungar, angrenat în politica central europeană i-a sprijinit prea puţin pe români. Din tot acest joc de forţe, de schimbări şi chiar răsturnări de situaţii la răscrucea secolelor al XV-lea şi al XVI-lea, domnii şi boierii români au înţeles că trebuiau să adopte o nouă tactică, adecvată condiţiilor existente: să se înţeleagă cu sultanii şi turcocraţia, plătind pentru a li se asigura pacea. Această nouă concepţie politică, o învăţătură practică, imediată, a campaniei duse de Vlad Ţepeş în 1462 a fost consemnată ca atare în tardiva, cunoscuta şi des citata scri-

---

[15] *Istoria militară a poporului român*, vol. 2, Bucureşti, 1986, p. 27 (în continuare *Istoria militară*).

soare a lui Mihail Bocignoli [16], într-un raport al lui Agostino Nano [17] către doge, dar mai ales într-o epistolă din 1479—1480 prin care domnul Basarab cel Tînăr „Țepeluș" arăta brașovenilor că pacea cu otomanii putea fi cumpărată [18].

Domnii români, în special cei din Muntenia, deoarece erau cei mai amenințați de expansiunea Imperiului otoman, secondați de membrii marilor familii boierești ca aceea a Craioveștilor, Florești-lor etc., pentru a fi recunoscuți ca autoritate legitimă, de atunci înainte au preferat să plătească darea de răscumpărare a păcii — haraci — însoțită uneori de mici concesii, nesemnificative, în locul unor confruntări militare în care, de cele mai multe ori, au trebuit să înfrunte singuri imensul potențial otoman. Au procedat astfel deoarece, după cum au arătat și Bocignoli și Țepeluș, dădeau ce puteau, iar otomanii erau mulțumiți relativ ușor, și ca atare nu distrugeau țara, transformînd-o în teatru de război [19].

---

[16] *Călători străini*, vol. I, p. 175—180.

[17] E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IV, București, 1897, p. 42 (în continuare, Hurmuzaki, *Documente*).

[18] I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolele XV și XVI*, București, 1902, p. 155.

[19] St. Andreescu, *Limitele cronologice ale dominației otomane în țările române*, în „Revista de istorie", nr. 3/1974, p. 399—412; Mihai Maxim, *„Capitulațiile" în istoria relațiilor româno-otomane în evul mediu*, în *Din cronica relațiilor poporului român cu popoarele vecine*, vol. I, București, 1984, p. 68—118.

Ținînd seama de experiența lor tristă, domnii și marii lor boieri nu au mai crezut în cuvintele inscrise ca simple promisiuni în tratate. Au ținut să precizeze în toate acordurile internaționale încheiate cu puterile creștine după domnia lui Țepeș și a lui Ștefan cel Mare, că aderă la cauza luptei antiotomane, se solidarizează cu ea, dar vor intra în război numai după ce armatele acelor puteri vor fi ajuns pe teritoriul românesc.[20]

Acceptînd cumpărarea păcii, atunci cînd presiunea și amenințarea sultanului și turcocrației vizau teritoriul și integritatea statală, domnii români s-au ridicat la ample acțiuni militare, impunînd Sublimei Porți să respecte vechile înțelegeri convenite inițial între ea și Țările Române.

Îmbinarea politicii de apărare a păcii prin tratative diplomatice, cu luptele impuse de situații extreme s-a dovedit salutară în tot cursul evului mediu. Țările Române au reușit, veacuri întregi după căderea Constantinopolului, să ducă o politică înțeleaptă de echilibru între puterile creștine și Sublima Poartă. Astfel, cîrmuitorii statelor românești au putut să beneficieze de o perioadă de liniște evitînd transformarea pămînturilor în pașalîcuri și să-și mențină un regim de largă autonomie, în condițiile în care celelalte țări sud-est europene fuseseră șterse de pe harta politică a

[20] Pentru situația internațională a Țărilor Române, a se consulta Manole Neagoe, *Contribuții la problema aservirii Moldovei față de Imperiul otoman (Înțelegerea dintre Bogdan cel Orb și Selim din anul 1512)*, în „Studii", nr. 2/1964, p. 314 și urm; Idem, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, în „Studii", nr. 4/1966, p. 745—766.

continentului. Această poziție internațională favorabilă pentru Țările Române s-a menținut chiar și după mijlocul secolului al XVI-lea, cînd și lor li s-a impus un regim mai aspru decît cel precedent, dar care totuși a permis menținerea și respectarea tradițiilor de conducere locală românească.

În acest context, schițat în linii generale, a fost posibil pe de o parte ca în Țara Românească să existe domniile relativ lungi ale lui Vlad Călugărul (1481, 1482—1495), Radu cel Mare (1495—1508), Neagoe Basarab (1512—1521), toate model al echilibrului în jurul învolburatei Dunări, hotar între creștini și otomani, pe de alta, ca acest pămînt românesc să devină simbolul rezistenței antiotomane și al păstrării marilor tradiții culturale sud-est europene.

II. TRADIȚII ȘI DOCUMENTE

DESCENDENT DINTR-O FAMILIE ILUSTRĂ

La scurt timp după ce Neagoe Basarab s-a așezat în tronul marilor voievozi ai Țării Românești, membrii familiei sale, a Craioveștilor, au poruncit să se pună în mănăstirea Dealu o nouă lespede deasupra mormîntului fostului domn Vladislav al II-lea (1447—1456), pe ea fiind dăltuite cuvintele: „A răposat Io Vladislav voievod, în anul 6963 (1456), luna august, a 22-a zi. Și s-a făcut această piatră în zilele lui Io Neagoe voievod: au făcut-o Barbul banul și Pîrvul vornicul [1] și

[1] Apariția lui Pîrvu Craiovescu în text și referirea la „zilele" lui Neagoe Basarab arată că lespedea a fost pusă între ziua de 23 ianuarie 1512, data urcării pe tron a lui Neagoe Basarab, indicată de textul inscripției (vezi nota nr. 2) și ziua de 5 iunie 1512, cînd a murit Pîrvu Craiovescu, așa cum o indică textul epitafului de pe piatra sa de mormînt aflată la mănăstirea Snagov: „A răposat robul lui Dumnezeu Pîrvul mare vornic a toată țara Ungrovlahiei și despre Dunăre în . . . 7020... luna iunie . . . 15 zile, sîmbătă la orele 4 ale zilei. Vecinica lui pomenire". (Al. Odobescu, *Pseudo-cynegeticos. Scene istorice din cronicele românești. Cîteva ore la Snagov. Articole*, ed. G. Pienescu, București, 1972, p. 373).

cu frații lor, fiii lui Neagoe de la Craiova, pentru că și voievodul i-a ridicat vlasteli" [2].

Acțiunea a fost necesară deoarece, pe de o parte vechea lespede tombală se deteriorase grav în anul 1500 cînd monumentul de cult fusese refăcut din porunca lui Radu cel Mare voievod, iar pe de alta trebuia să exprime recunoștința puternicilor Craioveşti, ajunşi atunci la apogeul puterii. Conținutul vrea să accentueze gratitudinea față de domnul dispărut, nu numai a generației care a pus lespedea, ci a întregii familii a Craioveştilor, ridicată la rangul de vlasteli.

Termenul de „vlasteli" (vlastelini) a comportat oarecari discuții prin singularitatea lui în diplomatica românească. Inițial s-a crezut că el ar indica înălțarea familiei Craioveştilor la ranguri boiereşti[3]. Ulterior, cercetări moderne au dovedit că noțiunea arată obținerea nu a unui rang oarecare de boierie, ci al unuia de mare boier, al cărui deținător era apropiat sau înrudit cu domnul, membru al sfatului, cu sau fără dregătorie [4]. Ca atare, se poate susține că familia Craioveştilor deținea titluri de boierie dintr-o perioadă anterioară, iar în anii domniei lui Vladislav al II-lea a fost numai ridicată în rîndurile vlastelinilor apropiați de tron.

Concluzia a fost impusă exclusiv de analiza lespedei tombale apreciată ca „prima informație

---

[2] N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, Bucureşti, 1905, p. 100.

[3] *Ibidem*.

[4] Ştefan Ştefănescu, *Bănia în Țara Românească*, Bucureşti, 1965, p. 64—65.

indirectă despre Craioveşti" datînd "din timpul lui Neagoe Basarab" [5]. Cercetarea atentă a hrisovului care conţine pomelnicul şi dania făcută la 28 ianuarie 1501 (7009) mănăstirii Sf. Pavel de la Muntele Athos de fiii lui Neagoe de la Craiova [6] a determinat schimbarea ei. Prin datare cît şi prin conţinut actul dovedeşte clar că precede lespedea tombală. Aşadar, despre acest document se poate susţine că este cea dintîi mărturie scrisă indirectă, cunoscută pînă acum despre originea Craioveştilor.

În pomelnic, fiii lui Neagoe de la Craiova i-au enumerat, în ordine, pe toţi membrii familiei cunoscuţi lor: „părinţii noştri Barbu şi Vîlcsan şi Vlada şi Maina şi Neagoe şi Stana şi Vinia [...]" [7] după care urmau ei şi contemporanii lor. Aşadar, în stadiul actual al cunoştinţelor, începuturile familiei Craioveştilor nu mai trebuie plasate în vremea lui Neagoe de la Craiova, ci aduse într-o perioadă anterioară, cea a lui Barbu şi Vîlcsan. Aceşti Barbu şi Vîlcsan, evident, erau „bunicii" [8] autorilor pomelnicului, deci părinţii lui Neagoe, iar Vlada şi Maina soţiile lor. Barbu, puţin cunoscut, a fost paharnic şi membru al sfatului în timpul domnului Alexandru Aldea (1431—1436),

---

[5] Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, p. 15.

[6] *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. II, Bucureşti, 1972, p. 7—9 (se va cita în continuare *DRH*).

[7] *Ibidem*, p. 8.

[8] Dan Pleşia, *Neagoe Basarab. Originea, familia şi o scurtă privire asupra politicii Ţării Româneşti la începutul veacului al XVI-lea*, în „Valachica", vol. I, Tîrgovişte, 1969, p. 59, n. 89.

iar Vîlcsan Vlorin, mai activ în epocă, s-a remarcat în apropierea tronului între 1421—1435 [9], fiind unul dintre primii membri ai altui puternic neam boieresc, al Floreștilor și străbun al Stanei, prima soție a lui Neagoe de la Craiova. Informația prezintă interes și sub aspectul relevării înrudirii, poate originare, a două familii boierești ale căror acțiuni au fost determinante pentru soarta Țării Românești din secolele al XV-lea și al XVI-lea: Craioveștii și Floreștii.

Existența Craioveștilor ca o familie puternică din prima parte a secolului al XV-lea este atestată și de cercetările arheologice efectuate la Strehaia. Acolo au fost descoperite urmele unei bogate „curți" boierești datînd din prima parte a veacului al XV-lea, situată pe locul unde hrisoavele indică a fi fost conacul Craioveștilor [10], proprietatea lui Barbu paharnic.

Cursul vieții lui Barbu paharnic va rămîne poate, pentru totdeauna învăluit în negură pentru cele întîmplate după moartea lui Alexandru Aldea, fruntașul facțiunii Dăneștilor. Credincios Dăneștilor, Barbu a făcut parte dintre boierii alungați ori uciși de noul domn, Vlad Dracul, aprigul conducător al partidei rivale, a Drăculeștilor.

Datorită vicisitudinilor istoriei și a trecerii timpului, informațiile despre originile Craioveștilor s-au păstrat îndeosebi datorită memoriei colective

---

[9] *DRH. B. Țara Românească*, vol. I, 1966, p. 98, 134, 140, 147, 159, 166, 173.

[10] Jurnalul săpăturilor arheologice din Strehaia, 1962—1963 (mss.), în Arhiva Dir. Mon. Istorice; St. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 68—70.

a familiei, transmiţîndu-se posterităţii mai ales prin izvoare indirecte sau tîrzii. Acest fapt a permis fabulaţiei să lucreze şi să creeze o serie de legende asupra sorgintei Craioveştilor. Tradiţia populară, transmisă pe cale orală a fost înregistrată abia în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea de Cantacuzineştii-Şeităneştii[11], urmaşi ai Craioveştilor pe linie feminină: stolnicul Constantin Cantacuzino a reţinut că familia Craioveştilor se trăgea din boieri bulgari[12], iar strănepotul lui, genealogistul banul Mihai Cantacuzino, că descindeau din aristocraţi sîrbi[13]. În fond, cele două informaţii se contopesc. În evul mediu, în special în cronicile româneşti, sîrbii şi bulgarii erau confundaţi, fiind prezentaţi ca acelaşi popor. Aşadar, cei doi Cantacuzini au urmărit să arate că în mintea contemporanilor exista credinţa că familia Craioveştilor provenea de undeva din sudul Dunării cînd în fapt este vorba de una dintre cele mai vechi familii româneşti, ale cărei origini se pierd în negura timpului.

Sîmburele de adevăr generator al acestei tradiţii constă în amplele, constantele şi multiplele relaţii ale Craioveştilor cu Peninsula Balcanică:

---

[11] Toţi descendenţii lui Mihail Cantacuzino, poreclit Şeitanoglu erau denumiţi în secolele XVII—XVIII în Ţara Românească şi Moldova, Şeităneşti. Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ed. critică de G. Strempel, Bucureşti, 1982, p. 231; R.St. Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1982, p. 29 şi urm.

[12] N. Iorga, *Operele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1901, p. 52.

[13] Mihai Cantacuzino banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Bucureşti, 1902, p. 57.

economice, militare, culturale și matrimoniale. Ultimele, mai evidente, au impresionat mințile oamenilor de rînd: Neagoe de la Craiova a fost însurat a doua oară cu Vinia, dintr-o familie despotală sîrbească, fiul său Barbu s-a însurat cu Neagoslava de aceeași origine, iar însuși Neagoe Basarab a avut-o ca soție pe Despina Milița din neamul despoților Brancovici.

Tradiția cultă, creată în secolul al XVI-lea de Gavril, Protul Athosului, înscrisă în opera sa panegirică „Viața lui Nifon", a încercat să acrediteze ideea că familia boierilor Craioveşti ar fi înrudită la origine cu cea domnitoare, legitimă, a Basarabilor.[14] Evident, această tradiție, ori mai corect spus legendă, preluată și de unii prea creduli cronicari din veacul al XVII-lea, a fost creată de Craioveşti, poate chiar de Neagoe Basarab, inspiratorul scrierii.[15] Țelul urmărit era limpede: se încerca să se justifice ascensiunea și apoi ocuparea tronului de un vlastelin, membru al unei puternice familii boierești, contestat de alți mari boieri.[16]

Îndepărtarea seducătoarelor tradiții și legende permite revenirea la documentele certe. Faptul că tronul Țării Românești a fost reocupat de un reprezentant al Dăneștilor, Vladislav al II-lea, cu sprijinul probabil al Craioveștilor a impus răsplătirea lor: și-au recăpătat moșiile și dregăto-

---

[14] I.C. Filitti, *op.cit.*, p. 80—81.

[15] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 142—143.

[16] Mustafa Ali Mehmet, *Două documente turcești despre Neagoe Basarab*, în „Studii", nr.5/1968, p. 927.

riile pierdute şi chiar mai mult, s-au văzut înălţaţi la rangul de *vlasteli*. Beneficiarul titlului a fost şeful familiei Craioveştilor—Neagoe de la Craiova — căci atunci erau prea mici sau inexistenţi, fiii lui, autorii pomelnicului şi ai textului săpat pe lespedea tombală. Fiind mai bine cunoscut ca tatăl său Barbu paharnic, Neagoe, prin obţinerea titlului de vlastel, ca şi prin ceea ce a făcut, este socotit a fi cel care a aşezat definitiv familia Craioveştilor pe platforma marii boierimi. Moştenind şi stăpînind în prima parte a vieţii Strehaia, ceea ce-i va aduce şi supranumele de Neagoe Strehăianul [17], şi-a mutat apoi reşedinţa la o dată neprecizată, în Craiova, care-i va da al doilea apelativ distinctiv. Este posibil ca acest mare boier să se fi împăcat cu Drăculeştii şi ca atare să fie identic cu acel Neagoe comis apărut în hrisoavele scrise de grămătici între anii 1463—1465 [18] din porunca fratelui lui Ţepeş, Radu cel Frumos voievod (1462—1475).

Abia în anul 1475, pe cînd tronul era ocupat de Laiotă Basarab „cel Bătrîn" (1473; 1474; 1475—1476; 1476—1477), Neagoe de la Craiova, astfel nominalizat, indiscutabil a apărut în sfat ca boier fără dregătorie.[19] Numele lui a fost scris de grămăticii Caloiana şi Milco după alt Neagoe, „fiul lui Borcea", personaj distinct, cu

[17] *Documente privind istoria României*. B. *Ţara Românească, veac XVI*, vol. V, Bucureşti, 1956, p. 403—406 (se va cita *DIR*). Apare sub acest nume într-un act emis de cancelarie în timpul lui Mihnea Turcitul la 17 mai 1589.

[18] *DRH. B. Ţara Românească*, vol. I, p. 209, 212; 215; 218; 222.

[19] *Ibidem*, p. 248, 250.

care nu poate fi confundat, în epocă.[20] De atunci, puterea lui a crescut într-atît încît în vara lui 1481 a avut capacitatea să-i ofere ajutor lui Basarab cel Tînăr „Țepeluș" (1477—1481; 1481—1482) ajuns pribeag după ce fusese biruit la Rîmnicul Sărat (8 iulie 1481) de Ștefan cel Mare și înlocuit la domnie cu Vlad Călugărul. Țepeluș, a găsit azil și atît sprijin la Craioveşti încît în noiembrie 1481 a reușit să-l alunge pe Vlad Călugărul și să-și reia tronul.

Ce suport a avut Neagoe de la Craiova și familia lui pentru a putea înfrunta un domn sprijinit de Ștefan cel Mare și a obține victoria?

Cercetările întreprinse asupra întinderii moșiilor stăpînite de Craioveşti au răspuns în oarecare măsură acestei întrebări. S-a stabilit că la finele secolului al XV-lea ei deținеau circa 182 bunuri funciare, dintre care 132 erau sigure, iar 50 probabile. Cifra este impresionantă dacă se raportează la realitățile vremii familia unui mare dregător deținea în medie 25 sate [21].

Identificîndu-se și stabilindu-se pe hartă moșiile Craioveștilor s-a realizat că erau formate din numeroase sate dispersate și trei nuclee principale: a. în jurul Craiovei; b. în jurul rîului Cătălui; c. în jurul vărsării rîului Călmățui [22]; deci

---

[20] *Ibidem*, p. 209; 212; 215; 222; 227; 229 etc.

[21] I. Donat, *Domeniul Craioveștilor*, apud Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 19, n. 16. C. Rezachevici, *Domeniul boieresc al lui Radu Șerban*, în „Studii", nr. 3/1970, p. 469—491 (A se vedea harta arătînd întinderea moșiilor Craioveștilor în ultima parte a secolului al XVI-lea).

[22] *Ibidem*.

în întreaga țară, porecla de boieri olteni fiind justificată doar prin începuturile familiei.

Puternicul Neagoe de la Craiova poate a fost răsplătit cu oarecari mari dregătorii de Țepeluș în ultima parte a domniei lui (noiembrie 1481 — martie 1482) dar documentele nu o arată limpede. În schimb se știe precis că urmașul lui Țepeluș, Vlad Călugărul, după ce și-a reluat tronul (martie 1482) a căutat, și după patru ani, în 1486, a reușit să se apropie de Neagoe de la Craiova căruia i-a oferit cea mai înaltă dregătorie din țară: ban al Olteniei [23].

Acest Neagoe de la Craiova a avut patru fii și o fiică. Toți băieții au moștenit de la tatăl lor ori au obținut de la domnii Vlad Călugărul și Radu cel Mare titlurile de vlastelin și de jupan, ocupînd roluri primordiale în viața Țării Românești la răscrucea dintre veacurile al XV-lea și al XVI-lea. Barbu, fiul cel mai mare, căsătorit cu Neagoslava (Neguța) dintr-o familie boierească sîrbească, a ocupat locuri în sfat, intermitent, fără dregătorii între 1482—1495. De atunci înainte a deținut, cu întreruperi, pînă în 1520 cînd s-a călugărit, dregătoria de mare ban.[24] Pîrvu, al doilea fiu, însurat cu Neaga din Hotărani, a apărut ca primul boier înscris în lista membrilor sfatului în hrisovul scris la Gherghița la 23 martie 1482, cînd este arătat și ca mare vornic [25]. Apoi, cu

---

[23] *DIR. B. Țara Românească*, vol. V, p. 403, 404.

[24] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1971, p. 17.

[25] *DRH. B. Țara Românească*, vol. I, p. 390.

intermitențe, va fi menționat al doilea în sfat după fratele său Barbu, deținînd aceeași dregătorie de mare vornic între 10 septembrie 1486 și 5 iunie 1512 cînd a murit [26], fiind îngropat la mănăstirea Snagov. Danciu, al treilea fiu, poreclit Gogoașe, căsătorit cu Hrusana, fiica lui Gherghina pîrcălab, a devenit mare stolnic în 27 ianuarie 1483. După această primă dregătorie deținută pînă la 17 aprilie 1483, el a ocupat cu oarecari întreruperi locuri în sfat ca mare comis, mare armaș, mare vornic [27], pentru ca la scurt timp după ce a părăsit-o pe ultima (ianuarie 1510), să moară în chip tragic la Sibiu la 12 martie 1510.

Al patrulea dintre frați, Radu, însurat cu Velica din Șitoaia, fiica lui Vintilă Florescu, a fost postelnic între 3 august 1489 și 10 septembrie 1507 [28]. El a pierit în toamna anului 1507 în lupta de la Tinoasa „în oastea răposatului Radu voievod cel Bun, fiul lui Vlad voievod Călugărul" [29].

Fiica lui Neagoe de la Craiova, cu o pondere minoră pe scena publică, situație care a făcut să fie mai puțin cunoscută documentar, s-a măritat cu Hamza din Obislav și l-a avut ca urmaș pe un alt Hamza din Obislav, mare dregător în anii domniei lui Neagoe Basarab.[30]

---

[26] N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 18; a se vedea și N.1. din acest capitol.
[27] *Ibidem*, p. 18.
[28] *Ibidem*, p. 19.
[29] *DIR, B. Țara Românească, veac XVI*, vol. V, p. 403.
[30] N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 62–63.

Cei patru fraţi au căutat şi au găsit noi izvoare de sporire a averii, pe lîngă cel clasic de exploatare a pămîntului. Ei au practicat negoţul de tranzit între sudul Dunării, stăpînit de otomani şi Transilvania, au obţinut veniturile unor vămi dunărene din zona Olteniei şi chiar au primit bani şi daruri pentru informaţii furnizate sibienilor despre trupele otomane. Despre Barbu, în „socotelile" oraşului Sibiu s-a înregistrat în 1494 că a cumpărat „noi mărfuri" [31], iar în luna noiembrie 1496 că „slugile" marelui ban ajunseseră la un conflict cu negustorii sibieni aflaţi în Ţara Românească.[32]

Afacerile făcute cu otomanii, cu toate că nu au fost totdeauna avantajoase [33], în ansamblu au adus mari venituri Craioveştilor. Cele mai însemnate, se pare, au constat în cîştigurile realizate din vămi, aşa cum a fost acela de la vama din Vidin de unde Craioveştii luau jumătate din încasări [34].

Încrederea otomanilor în Craioveşti s-a datorat probabil, şi legăturilor de sînge cu dregători ai

---

[31] *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, vol. I, Sibiu, 1880, p. 172, 175.

[32] *Ibidem*, p. 218; R. Manolescu, *Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, în „Analele Univ. C.I. Parhon", Bucureşti, S. şt. soc.ist., nr. 5, 1956, p. 255.

[33] Spre pildă, Preda banul, fratele lui Neagoe Basarab, i-a vîndut cumnatei sale, Despina Miliţa, satul Găneasa pentru a-şi achita o datorie către otomani (Stoica Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab Voevod 1512-1521. O danie la mănăstirea Hilandarul din Sfîntul Munte Athos*, Bucureşti, 1924, p. 267 şi nota).

[34] *DIR. B. Ţara Românească, veac XVI*, vol. II, p. 61.

Sublimei Porți: cu renegatul Mehmet beg, pașa de Nicopol, fiul lui Ali beg Mihaloglu, cu Ibrahim pașa, mare vizir și prieten cu Soliman al II-lea Kanunî, cu Mustafa pașa [35], ca și cu alți membri ai turcocrației.

În traficul de informații complexe, în special militare, oferite Sibiului despre otomani, a strălucit însuși tatăl lui Neagoe Basarab, Pîrvu vornicul. Meritele lui, în special în acest domeniu, au fost cunoscute și recunoscute de contemporani prin porecla sugestivă „leul cel mare" [36]. Patriciatul din Sibiu, la 11 iunie 1498 îi mulțumea printr-o scrisoare pentru informațiile transmise și-l răsplătea prin daruri bogate [37].

Puterea și bogăția celor patru frați Craioveşti este arătată și de numeroasele ctitorii și daniile lor, la nivelul celor ale domnilor țării. Dintre primele, mai reprezentative au fost și rămîn monumentele de cult: Strehaia, Sf. Dumitru din Craiova, Bistrița, Sadova, Roaba etc. Nestemata lor a constituit-o Bistrița, un adevărat complex monastic fortificat unde se găsește prima „bolniță" atestată documentar [38], neîntrerupt și bogat înzestrată după 1491—1492 cînd i s-au dat 10 sate, 13 sălașe de țigani și alte bunuri.[39] Remarcabilă

[35] A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia, vol. I, 1468—1540*, Budapesta, 1914, p. 137.

[36] Gavril Protul, *Viața lui Nifon patriarhul*, ed. V. Grecu, București, 1944, p. 17.

[37] *Rechnungen*, vol. I, p. 172—175; R. Manolescu, *op.cit.*, p. 255.

[38] V. Gomoiu, *Viața medicală în Oltenia*, în „Oltenia", Craiova, 1943, p. 157. Legenda afirmă că întreg complexul monastic originar de la Bistrița a fost ridicat de Barbu Craio-

între danii a fost cea de la 28 ianuarie 1501 către mănăstirea athonită Sf. Pavel. Acesteia i s-a dat un obroc de 2 000 aspri anual, care putea fi ridicat de la frații Craioveşti în fiecare an, în ziua de 6 ianuarie de un delegat care primea şi 100 aspri pentru cheltuieli de drum.[40] Însemnătatea actului pentru averea Craioveştilor constă în dovedirea capacității lor de a plăti regulat o sumă fixă, mare, călugărilor athoniți.

Ctitoriilor cunoscute ca înălțate de frații Craioveşti li se pot alătura altele create sub influența lor directă. Aşa a fost mănăstirea din Strîmbul-Găiseni, din care se mai păstrează astăzi altarul şi naosul bisericii originare. Ea a fost durată in urma inițiativei lui Drăghici Vintilescu din Floreşti, cumnat cu Radu Craiovescu, unchiul lui Neagoe Basarab[41]. Poate astfel se explică influența planului bisericii episcopiei din Curtea de Argeş asupra celui al bisericii mănăstirii din Strîmbul-Găiseni.

---

vescu. El a ctitorit monumentul de cult ca recunoştință pentru o întîmplare din tinerețea sa: era prizonier la turci şi se ruga Sf. Procopiu să-l ajute să trăiască. Brusc şi-a pierdut cunoştința. Cînd s-a trezit, nu mai era în temniță, ci într-un mic schit închinat Sf. Procopiu. Pe acel loc a ridicat marea ctitorie care trebuia să evoce un eveniment care, în fond, se bazează pe repunerea în circulație a unei teme obişnuite în literatura hagiografică medievală.

[39] *DRH, B. Țara Românească*, vol. I, p. 400, 401, 451.

[40] *Ibidem*, vol. II, p. 8.

[41] *Magazin Istoric*, nr. 2/1972, p. 11—12.

Barbu banul neavînd urmași, ceea ce l-a îndemnat să se și călugărească, menirea de a perpetua conducerea familiei i-a revenit celui de-al doilea fiu al lui Neagoe de la Craiova, Pîrvu Vornicul, care, însurat în jurul anului 1481[42] a avut 5 copii: Neagoe, Preda, Pîrvu, Vlădaia și Marga.

Preda sau Prida apare în sfatul domnesc cu titlul onorific de jupan și cel de ispravnic între 1517—1521 pentru a prelua dregătoria de mare ban de la unchiul său Barbu și a o deține între 1520—1521. După moartea lui Neagoe Basarab, Preda, devenit capul familiei și-a asumat greaua misiune de a-l tutela și apăra pe nepotul său minor Theodosie care-și succedase tatăl pe tronul țării. În această situație, în fruntea armatei Craioveștilor, Preda a încercat să oprească oștirea boierilor pribegi care venea din Moldova cu un alt candidat la domnie. Dar lipsit de ajutorul rudei sale, Mehmet beg, Preda a fost biruit și ucis la Tîrgoviște spre sfîrșitul lunii septembrie a anului 1521.[43]

---

[42] I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 46—50.

[43] *DRH,B. Țara Românească*, vol. II, p. 298, 373, 378, 380 etc.; *DIR, veac XVI*, vol. I, p. 403; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, în *Cronicari munteni*, ed. Mihail Gregorian, vol. II, București 1984, p. 47—48; același pasaj cu mici deosebiri în *Istoria Țării Românești (1290—1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 42; N. Stoicescu îl consideră pe Preda fiul lui Radu Craiovescu, văr cu Neagoe Basarab *(Dicționar*, p. 46).

Pîrvu II, fratele mezin al lui Neagoe și al lui Preda, a fost înscris în documente ca mare postelnic în 1510—1511. Hrisoavele nu l-au înregistrat în sfatul fratelui său Neagoe Basarab voievod deoarece, se pare, atunci a lipsit mult din Muntenia. După o călătorie lungă în Transilvania, unde a primit un domeniu, revenind, el a ocupat, la 12 iulie 1523, dregătoria de mare ban, o dovadă în plus că atunci bănia devenise un apanaj al familiei Craioveștilor. În această calitate, în timpul luptelor pentru tron l-a sprjinit pe Vladislav al III-lea pînă în 1525 cînd domnul a căutat să-l retrogradeze făcîndu-l „postelnic în casă". Intenția sa a provocat mînia lui Pîrvu II care „a fugit cu oamenii lui la Craiova... s-au gătit cu oaste și au venit de s-au bătut cu domnu, l-au gonit peste Dunăre, rămînînd mare ban pînă la 14 aprilie 1529 cînd a pierit dintre cei vii, fiind îngropat în mănăstirea Bistrița" [44].

La rîndul ei, Vlădaia s-a măritat cu Vîlsan Furcovici, unul din înaintașii Goleștilor cu slujbe de grămătic și logofăt între 1516—1520, după care a devenit și el mare boier, iar cealaltă soră, Marga, căsătorită cu Marcea, fost postelnic între 1510—1512 [45] și pomenit în acte de mai multe ori ca ispravnic, a rămas în istorie ca străbună a viitorului domn, Matei Basarab.

---

[44] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 407, 417, 419, 429, 452, 457, 458, 462 etc.; R. Popescu, *op. cit.*, p. 54; *Istoria Țării Românești (1290—1690)*, p. 46; N. Iorga, *Inscripții*, vol. I, p. 196; N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 46.

[45] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 142, 146, 147, 155, 167, 170, 190; N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 70, 103.

Dintre toți frații, indiscutabil, cel mai strălucit a fost Neagoe, viitorul domn. Deoarece majoritatea istoricilor a acceptat că a murit în jurul vîrstei de 40 de ani, s-a conchis că s-a născut în 1481 sau 1482 [46].Prezumptiva naștere la această dată, dar mai ales titulatura sa ca domn au determinat afirmația că ar fi fiul natural al lui Basarab cel Tînăr Țepeluș și al Neagăi, acceptat, adoptat și crescut de Pîrvu Craiovescu [47]. Este drept că în apropierea probabilei date a nașterii viitorului domn Neagoe Basarab, între lunile iulie—noiembrie 1481, Țepeluș a fost refugiat în Oltenia, la Craiovești, perioadă cînd ar fi putut avea o legătură cu Neaga, dar de la formularea acestei supoziții pînă la dovedirea ei calea este extrem de lungă. Incontestabil este și că în majoritatea actelor emise de cancelaria domnească, atît cît a ocupat tronul, Neagoe Basarab s-a autointitulat fiul lui Basarab voievod cel Tînăr „Țepeluș".[48]

Din partea lui Neagoe Basarab era oarecum firesc să procedeze astfel. Afirmînd că era fiu de domn, nu de boier, nu-i putea fi contestată ocuparea tronului căci respecta una din cerințele principale ale legii succesorale din Țara Românească: să fie os domnesc, legitim sau nu.

---

[46] I.C. Filitti, *op.cit.*, p. 48—50.

[47] D. Pleșia, *op.cit.*, p. 53 (în articol este și bibliografia problemei).

[48] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 194, 197, 200, 204, 216, 221 etc.

În societatea românească a epocii, cel puțin în rîndul ordinelor privilegiate, s-a impus credința că exista o legătură directă între Neagoe Basarab și Țepeluș. Numai astfel se explică acceptarea lui pe tron fără o opoziție generală a celor care altfel l-ar fi numit uzurpator.

Analiza istoricilor moderni arată că toate celelalte acte pledează pentru a arăta că a fost fiul legitim al lui Pîrvu Craiovescu și al Neagăi [49]. Sînt mărturii obiective ale unor hrisoave și cronici din perioada anterioară ocupării tronului de către Neagoe, a domniei lui și posterioare ei, scrise de oameni care au cunoscut bine situația familiei Craioveștilor.

Așa cum nu s-au reluat și repetat cele scrise de cei care analizînd titlul lui Neagoe, i-au susținut descendența din Țepeluș, nu se va face nici în al doilea caz, dar aici se impune o observație mărunță pentru a completa imaginea celor știute. Unul dintre argumentele originii boierești a lui Neagoe îl constituie un memoriu al boierilor pribegi adr sat proaspătului sultan Selim. S-ar putea obiecta că afirmația conform căreia Neagoe este fiul lui Pîrvu —„Pîrvu oglu" [50] a izvorît din ura pribegilor: ca atare argumentația nu este reală și nu poate fi luată în seamă. Dar ca este confirmată de un act otoman contemporan — epistola lui Hasan, beilerbeiul Rumelici —, ca și alte numeroase măr-

---

[49] I.C. Filitti, *op. cit.* p. 46—50; Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 109; M. Neagoe, *op. cit.*, p. 27 și urm.

[50] Mpstafa Ali Mehmet, *op. cit.*, p. 297.

turii ulterioare provenite de la Craioveşti sau apropiaţii lor.[51]

Se poate ridica întrebarea de ce dacă i-a fost contestată originea domnească, i s-a acceptat de contemporani şi posteritate numele de Basarab?

Urcarea pe tron a unui boier care încălcase legea succesiunii directe la tron şi încerca să-şi motiveze fapta prin reliefarea unei legături extraconjugale a mamei sale, desigur că supăra marea boierime locală generînd reacţia ei deschisă.[52]

În schimb, nu s-a protestat în momentul cînd Neagoe şi-a alăturat şi numele voievodal de Basarab devenind Neagoe Basarab. Era un obicei al lumii de atunci să fie schimbat sau întregit numele unui domn, dacă era socotit necorespunzător. Exemple sînt numeroase chiar în secolele al XV-lea şi al XVI-lea: Vlad vodă Călugărul se numise înainte de ocuparea tronului Petru, Radu vodă Paisie provenea tot dintr-un fost Petru, iar Mircea Ciobanu fusese cunoscut înainte ca Dumitru etc.

Astăzi obîrşia lui Neagoe Basarab rămîne încă insuficient luminată, fiind învăluită de jocul clar-obscur generat de nesiguranţa provocată de contradictoriile documente ale epocii. Chiar dacă se va demonstra peremptoriu că Neagoe Basarab a fost fiul lui Ţepeluş şi al Neagăi, ceea ce este

---

[51] *Ibidem.*

[52] Ocuparea tronului în aceste condiţii nu a reprezentat un fapt extraordinar; în tradiţia ţărilor române se cerea ca domnul să fie descendent natural sau legitim al dinastiei. Într-un anumit sens, situaţia este similară cu cea din Moldova unde tronul a fost ocupat de fiul natural al lui Ştefan cel Mare, Petru Rareş (1527—1538; 1541—1546).

puțin probabil, el va rămîne un om crescut, educat, format și ridicat pe tron de familia Craioveștilor.

PUIUL DE LEU

Cum a evoluat Neagoe Basarab pînă la urcarea pe tron?

În condițiile cînd hrisoavele și cronicile, relațiile de călătorie, epistolele și rapoartele diplomatice nu sînt în măsură să dezvăluie nimic din cele petrecute în primii ani ai vieții lui, rămîn în fața cercetătorului numai ipotezele atractive, dar nesigure. Este imposibil, în stadiul cunoștințelor de astăzi să se mai accepte afirmația că în 1480 Neagoe ar fi fost grămătic, iar între 1487—1495 postelnic sau stratornic [53]. Simpla corelare a anilor amintiți cu data nașterii demonstrează că nu putea fi grămătic înainte de a fi văzut lumina zilei și să dețină dregătoria de postelnic începînd cu vîrsta de 6—7 ani. Analiza actelor invocate pentru sprijinirea acestor afirmații arată că ele se referă în realitate la alte personaje cu numele de Neagoe descinzînd din alți părinți [54].

Probabil, ca orice fiu de mare boier, Neagoe a pătruns din copilărie tainele scrisului și cititului, iar apoi a trecut la învățarea științelor cuprinse

---

[53] A. Sacerdoțeanu, *Contribuții la studiul diplomaticii slavo-române. Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*, în „Romanoslavica", X, 1965, p. 411 și urm.; M. Neagoe, *op. cit.*, p. 41—42.

[54] *DRH.B. Țara Românească*, vol. I, passim.

în ciclul celor șapte „arte liberale", însușite, în linii generale și de tinerii boieri români asemeni fiilor de nobili din apusul Europei. Rangul familiei și al tatălui său, pentru orice cunoscător al sistemului de învățămînt din evul mediu arată că tînărului Neagoe i-au fost aduși dascăli de seamă acasă, nefiind el trimis să învețe la mănăstirea Bistrița, în chilii reci, neprimitoare, întunecoase, alături de copii sărmani destinați să devină grămătici sau dieci, așa cum s-a presupus [55].

În prima parte a vieții lui Neagoe, în copilărie și în adolescență, mănăstirea Bistrița, unul din centrele culturale notabile din Țara Românească, a avut pentru el importanță deoarece de acolo își putea procura cărți și-i erau aduși dascăli. Pentru prima afirmație pledează „Sinaxarul" din lunile septembrie—februarie, redactat în sîrbește la începutul secolului al XVI-lea. Acesta are pe el, între altele, o notă dovedind indiscutabil că Neagoe a citit manuscrisul împrumutîndu-l de la biblioteca mănăstirii: „a fost la țarul Neagoe un an și n-a luat-o" (adică a înapoiat-o) [56]. Este foarte probabil ca obiceiul de a împrumuta cărți

---

[55] Gh. Mihăilă, *Originalul slavon al „Învățăturilor" și formația culturală a lui Neagoe Basarab*, în *Învățături*, p. 69.

[56] Manuscrisul se păstrează la Biblioteca Academiei, Secția Manuscrise, Ms. slave, N. 287; el este incomplet începînd la 2 septembrie și sfîrșind la 18 februarie; Pentru primele relevări ale notei, a se vedea Iațimirski, *Slavianskie i ruskie rikopisi rumînskih bibliotek*, St. Petersburg, 1905, p. 438; P.P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din bibliotecile Academiei R.P.R.*, vol. I. București, 1959, p. 385.

de la remarcabila bibliotecă aflată la Bistrița [57], domnul să-l fi moștenit de la familie, din copilărie.

A doua afirmație poate fi susținută de modul în care Neagoe s-a adresat mitropolitului Ungrovlahiei, Macarie al II-lea (1512—1521) „[...] cela ce ești [...] ales și pus înaintea noastră de ne luminezi și ne strălucești ca razele soarelui ca să ne arăți și să ne înveți [...]" [58]. Expresia arată că fostul monah de la Bistrița ar fi putut să-i fi fost profesor înainte de a deveni ierarh. De la el, ori de la altul, Neagoe a dobîndit solide cunoștințe de slavonă în care citea, și probabil de greacă, de teologie, de filosofie, de drept, etc.

Ca orice fiu de boier, în mod cert, pentru a i se completa formația, nu i s-a neglijat educația militară. Așa cum o va dovedi ulterior, de atunci a dobîndit măiestrie în mînuirea spadei și a celorlalte arme ale vremii.

Călătoriile l-au ajutat să-și completeze bagajul intelectual și să-și lărgească orizontul spiritual. El a putut pleca peste hotare în prima tinerețe, înainte de 28 ianuarie 1501, dată cînd apare pentru prima oară menționat cu titlul de jupan și cu dregătoria de postelnic.[59] După acest moment, izvoarele îl arată a fi neîntrerupt în țară,

---

[57] Nu se știe ce cuprindea biblioteca înainte de 1509 cînd a fost distrusă de Mihnea cel Rău. Pentru descrierea ei în timpul domniei lui Neagoe, a se vedea Al. Odobescu, *Despre unele manuscripte și cărți tipărite aflate la mănăstirea Bistrița*, în „Revista română", vol. I,. 1861, p. 703—742; 807—830.

[58] *Învățăturile*, p. 236.

[59] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 8.

cu excepția unor scurte călătorii, care, din punct de vedere temporal nu-i ofereau răgazul observării, înregistrării, judecării și meditației asupra faptelor, evenimentelor, oamenilor și monumentelor, singura posibilitate de a-și îmbogăți cunoștințele.

În drumurile sale a urmat două direcții: către Ungaria și centrul Europei, spre Sublima Poartă și sud-estul continentului. S-a orientat spre Ungaria și centrul continentului, foarte probabil datorită poveștilor auzite de la unchiul său Barbu banul, de la tatăl său, Pîrvu vornicul și de la români transilvăneni ca Dumitru din Sălișteș, Opriș [60] etc., mesageri ai Sibiului la Curtea Craioveștilor, folosiți ulterior și de el cînd va deveni domn. Totodată a fost atras în acea direcție și de ceea ce văzuse în adolescență, dovezile concrete ale măiestriei locuitorilor de acolo: la mănăstirea Bistrița și la curtea Craioveștilor ajunseseră podoabe și ferecături pentru cărți, făcute din argint de meșteri din Nürnberg și alte orașe germane. Neagoe însuși, într-o epistolă adresată patriciatului din Sibiu — orașul cu care Craioveștii au fost totdeauna în excelente raporturi—, a mărturisit că a fost în Ungaria [61], amănunt relevant deoarece, așa cum se va vedea, contactul cu lumea central europeană, unde se manifesta din plin Renașterea, nu a rămas fără urmări, contribuind la modelarea personalității sale.

---

[60] S. Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul în secolii XV și XVI*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională", Cluj, IV, 1925—1926, p. 65.

[61] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 287.

Drumul viitorului domn către Istanbul rămîne oarecum îmbrăcat mai mult în mantia legendei, dar, fiind istorisit de Gavril Protul, conține un solid sîmbure de adevăr căci inspiratorul scrierii a fost însuși Neagoe. Se spune că el ar fi trebuit să meargă ca ostatec garant la Sublima Poartă fiind unul dintre membrii marilor familii boierești, apropiate de tron. Acolo se urmărea să fie inițiat în arta militară otomană și în ceremonialul de la Înalta Poartă. Mai mult, aceeași legendă susține că ar fi avut și misiunea temporară de „vătaf" la construcția unei geamii. Cu acest prilej ar fi putut să-l cunoască pe marele și vestitul arhitect Sinan Celebi, și el foarte tînăr atunci, care l-a influențat, îndrumîndu-l în știința construcțiilor și a ornamentației de factură orientală. Nu se poate susține, chiar ipotetic, pe temeiul unei legende că a întreprins drumul spre Istanbul, a rezidat în capitala sultanilor și a participat la înălțarea geamiei lui Baiazid al II-lea între 1504—1505 [62]. La acea dată, desigur, Neagoe își însușise cunoștințele arhitectonice pe care le va folosi la Curtea de Argeș și la alte ctitorii, căci atît documentele interne cît și *Viața lui Nifon* [63] îl arată a fi permanent la Tîrgoviște unde avea atunci dregătorii.

---

[62] V. Drăguț, *Arta românească. Preistorie, Antichitate, Ev mediu, Renaștere, Baroc*, București, 1982, p. 240.

[63] *DRH. B. Țara Românească*, vol. II, p. 58, 59, 60, 62, 63, 64, 68, 71, 74, 77, 79, 81 etc.; Gavril Protul, *op.cit.*, ed. Tit Simedrea, p. 90.

Revenit acasă, s-a impus în fața familiei și a celorlalți boieri prin dezvoltarea și șlefuirea calităților intelectuale native. Atunci, poate, i s-au remarcat principalele trăsături ale portretului moral, precizat o dată cu trecerea anilor: părea blînd și cucernic, prudent, dar cu toate acestea poseda reale însușiri de militar care l-au făcut pe poetul Maximos Trivalis să-l numească „marele conducător al războinicilor Misiei" [64]. Totodată era dîrz și autoritar, mîndru și cîteodată aspru în vorbă și faptă, iubitor de lux italian, de fast bizantin și otoman, prețuitor al gloriei ca un veritabil contemporan al Renașterii [65].

În jurul vîrstei de 20 ani, Neagoe intrase în viața publică : la 28 ianuarie 1501 deținea titlul de jupan și dregătoria de postelnic alăturate numelui său într-un act de familie [66]. Meritele personale, descendența dintr-o familie remarcabilă au făcut ca înaintarea pe scara dregătoriilor să fie rapidă pentru el: într-un hrisov emis la 15 ianuarie 1501 era numit *mare* stratornic (postelnic) [67], dregătorie pe care o va deține pînă la 9 iulie 1509 [68]. Cît a îndeplinit slujba de mare postelnic, Neagoe, care era „fiul spiritual" al eruditului Nifon, fost patriarh, ajuns între timp mitropolit al Ungrovlahiei, a devenit și „socotitorul" aces-

---

[64] N. Popescu, *Nifon al II-lea patriarhul Constantinopolului*, în „Analele Academiei Române. Mem. Sect. Ist.", s. II t. *XXXVI* (1914), p. 791.

[65] V. Cândea, D.C. Giurescu, M. Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 112.

[66] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 8.

[67] *Ibidem*, p. 31.

[68] *Ibidem*, p. 137.

tuia. El a putut deține această funcție pe lîngă Nifon numai între anii 1503—1505 cît a stat acela în țară. În ultima parte a rezidenței lui în nordul Dunării, Nifon, plin de superbie l-a înfruntat pe domn, aplicînd prea „ortodox" principiile dogmei: a refuzat s-o căsătorească pe sora acestuia, Caplea cu Bogdan, un boier moldovean pribeag. Radu cel Mare, în consecință, a decis să se debaraseze de incomodul mitropolit. Spre deosebire de ceea ce se știa din *Viața lui Nifon* unde s-a scris că mitropolitul a fost caterisit, documentele athonite inedite au relevat că în realitate abilul domn l-a determinat pe Nifon să părăsească Țara Românească de bună voie. La plecare Nifon a fost încărcat cu bani și daruri pe care le-a folosit ulterior pentru ctitoriile sale din ținutul Sfetagorei.[69] Astfel se înlătură afirmația din *Viața lui Nifon* că Neagoe, periclitîndu-și viața și poziția l-ar fi adăpostit și hrănit pe mitropolitul caterisit, hulit și izolat de domnul inspirat de cumnatul său, Bogdan moldoveanul.[70]

În fine, pentru aceeași perioadă cronicarii au reținut că Neagoe a deținut și slujba, rarisimă în veacul al XVI-lea, de vătaf de vînători.[71]

Îndeplinirea tuturor acestor dregătorii și funcții îl arată pe Neagoe, poreclit de contemporani „puiul leului", a avea o formație complexă și solidă încă de cînd era tînăr boier, perioadă cînd a fost cunoscut de raguzanul Mihail Bocignoli [72].

---

[69] Leandros Vranoussis, *Cîndul și fapta marelui domn al Țării Românești*, în „Magazin Istoric", nr. 2/1972, p. 6—11.

[70] Gavril Protul, *Viața lui Nifon*, ed.cit., p. 48, 93, 142; aceeași informație și la Radu Popescu, *op. cit.*, p. 43.

[71] Radu Popescu, *op.cit.*, p. 43.

[72] *Călători străini*, vol. I, p. 178.

Ca postelnic trebuia să fie sfetnicul domnului în problemele de politică externă și să știe limbile străine de circulație internațională. În timpul călătoriilor a învățat, ori mai probabil și-a perfecționat cunoștințele în domeniul limbilor știute de acasă: slavona, elina, latina, osmana. Neîndoielnic, cît a stat alături de Nifon a progresat în aprofundarea slavonei, elinei și osmanei, ultima fiind bine cunoscută fostului patriarh de cînd stătuse la Istanbul. Nu este exclus ca relațiile Craioveștilor cu Sibiul și drumul în Ungaria să-i fi adus lui Neagoe în bagajul intelectual și oarecari noțiuni de limbă germană și maghiară.

Contactele cu realitățile altor țări, precum și legăturile cu Nifon, bun jurist și cunoscător al dogmei, au determinat și o pătrundere mai adîncă a lui Neagoe în domenii pline de meandre și subtilități. Slujba de vătaf de vînători, „cu caracter semimilitar" [73], i-a permis să participe neîntrerupt la viața ostășească, să nu piardă exercițiul mînuirii armelor, al călăriei etc.

TRADIȚIE CARE ȚINEA DE EPOCĂ

În mentalitatea epocii, pentru a te impune în ierarhia socială era necesar să fie oferită garanția „seriozității", evidentă prin realizarea unei căsătorii. Jupanul, marele postelnic și vătaful de vînători Neagoe a satisfăcut această cerere im-

[73] P.P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 170.

pusă de convenienţele sociale numai atunci cînd acestea au coincis cu sentimentele sale: în 1504, probabil către sfîrşitul anului, la mănăstirea Bistriţa, s-a însurat cu Despina Milița.

Cine a fost soţia lui Neagoe şi ce l-a determinat să se căsătorească cu ea?

Era fiica despotului Iovan Brancovici care în 1493 a fost asociat la conducerea statului de fratele său Gheorghe, despot al Sremului (1485—1496). Deoarece Gheorghe s-a călugărit în 1496 cînd şi-a luat numele de Maxim, conducerea Sremului îi va rămîne numai lui Iovan pînă cînd va muri în 1502. Dintr-o primă căsătorie, ori mai degrabă dintr-o legătură nelegitimă cu Donca, la o dată încă neprecizată, s-a născut fata cu dublu nume Despina Milița, iar din o a doua căsătorie cu Elena Jelenca, Iovan a avut alte două fiice, Maria şi Elena, dintre care ultima i-a devenit soţie lui Petru Rareş [74].

Familia princiară Brancovici, înrudită cu toate marile neamuri aristocratice şi domnitoare sud-est europene, între care se numărau şi Cantacuzinii, s-a îngrijit să dea o bună educaţie celor trei fete. Despina, alături de însuşirea bunelor maniere impuse unei aristocrate, se pare, a dobîndit şi o cultură temeinică arătată de corespondenţa ei, ca şi de daniile în cărţi făcute Bistriţei.[75] Aceasta

---

[74] I.C. Filitti, *Despina princesse de Valachie, fille presumée de Jean Brankovitch*, Bucureşti, 1931, p. 250; M. Romanescu, *Neamurile doamnei lui Neagoe vodă*, Craiova, 1940, p. 9—10; B. Ferjančic, *Die Despoten in Byzanz und den süd-slavischen Ländern*, Beograd, 1960, p. 199—201.

[75] P.P. Panaitescu, *Manuscrise*, vol. I, p. 301.

i-a fost singura zestre: în 1502, cînd a murit Iovan Brancovici, văduva lui, Elena, s-a măritat cu Iovaniš Berislav, declarîndu-se singura moştenitoare, iar regele Ungariei, Vladislav al II-lea, a consfinţit actul. În noile condiţii, în 1504, călugărul Maxim, se pare, a fost silit să plece din Serbia către Ţara Românească, luîndu-le cu el pe mama sa Anghelina şi pe nepoata lui, Despina.

Tînără şi cultivată, cu o personalitate viguroasă, cu grijă ascunsă pentru a nu-i umbri farmecul feminin, de o frumuseţe deosebită, dacă o judecăm după portretele ulterioare, Despina Milița l-a cîştigat pentru sine pe Neagoe. Evident, ţinînd seama de aceste fapte, nici nu se poate pune problema unui contract matrimonial determinat de cine ştie ce interese materiale, ci numai a unei porniri sentimentale a lui Neagoe, căci Despina Milița şi ai ei aduceau atunci din sudul Dunării numai lacrimile exilatului, grefate pe o ancestrală capacitate de rezistenţă şi luptă împotriva cotropitorului.

La circa un an după ce Neagoe şi-a unit destinul cu al Despinei Milița, în 1505, s-a născut primul lor fiu, Theodosie, căruia domnul îi va dedica celebrele sale *Învăţături*. După el au urmat alţi copii: Ion, purtătorul numelui tatălui Despinei Milița, Petru, căruia părintele său i-a dedicat una dintre cele mai duioase pagini ale literaturii panegirice româneşti, Anghelina, numită astfel după mama lui Maxim Brancovici, Stana şi Ruxandra, ultima de o frumuseţe tulburătoare, amintind-o pe cea a mamei sale. Destinul a fost însă crud cu Neagoe şi cu Despina Milița: trei dintre copiii

lor — Anghelina, Petru și Ion — s-au unit cu pămîntul în anii adolescenței, găsindu-și locul sub lespezile reci de piatră din interiorul ctitoriei domnești Curtea de Argeș

ÎN SLUJBA ARMELOR

Afirmarea ca dregător, căsătoria cu Despina Milița, legătura de rudenie stabilită prin ea cu Maxim Brancovici, devenit mitropolit al Ungrovlahiei (1505—1508), capabil să medieze relațiile dintre Țara Românească și Moldova, descendența din Craiovești, au făcut ca Neagoe să fie menținut și folosit ca jupan, vlastelin și mare postelnic de noul domn, Mihnea cel Rău (1508—1510), fiul lui Vlad Țepeș. Mihnea a procedat astfel căci în prima fază a domniei a căutat să-și consolideze poziția, fără să-i supere pe Craiovești. În primăvara-vara lui 1509, însă, și-a schimbat atitudinea trecînd la măsuri antiboierești.

Între cei amenințați și urmăriți s-au numărat și Craioveștii, deși domnul le „jurase" că nu le va face nici o „răutate", iar dintre ei cu vajnică ură a fost prigonit „preacucernicul Neagoe", destinat gîdelui.[76]

Ce a determinat brusca reorientare a atitudinii lui Mihnea cel Rău față de Craiovești?

[76] Gavril Protul, *op. cit.*, p. 123; Ruptura dintre Craiovești și domn este descrisă și de Radu Popescu (*op. cit.*, p. 34).

În momentul de față răsturnarea situației politice din Țara Românească, la începutul verii anului 1509 rămîne înecată în pîclă. Ea s-ar putea oarecum lumina ipotetic, printr-o motivație complexă pusă în legătură cu încercarea domnului de a prelua singur și autoritar cîrma statului cu orientarea sa procatolică, și în sfîrșit, ca un corolar al ultimului aspect cu tulburarea echilibrului internațional în care se găsea Țara Românească.

Craioveștii nu au așteptat ca domnul să ajungă să ia măsurile pe care le-a gîndit împotriva lor. Prudenți, s-au refugiat în grabă în sudul Dunării, la ruda lor, pașa din Nicopol care le oferea pe lîngă sprijinul lui și protecția sultanului, al cărui reprezentant era la Dunăre. De acolo, în siguranță, Craioveștii au trimis soli sibienilor, care, înștiințați de cele petrecute, în octombrie 1509 au trimis o delegație la Tîrgoviște pentru a întreba ce soartă au Craioveștii.[77]

Furios, Mihnea Vodă a trecut la represalii: le-a confiscat averile, le-a ars curțile, le-a distrus ctitoriile, dintre care Bistrița a avut cel mai mult de suferit, ea fiind „bătută cu tunurile" [78]. Apoi, Mihnea cel Rău, probabil în toamna lui 1509, l-a asociat la tron pe fiul său Mircea și i-a dat spre

---

[77] *Rechnungen*, p. 527.

[78] Inscripția de piatră pusă în 1683 în locul vechii pisanii a mănăstirii Bistrița reprodusă de Gr. Tocilescu, în *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în „Analele Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.", s. II, t. IX (1886—1887), București, p. 191.

cîrmuire Oltenia. Actul marca pe de o parte dorința de a-și întări tronul, pe de alta, lovirea dregătoriei principale deținută de Craioveşti: bănia Olteniei.

Riposta a fost imediată și violentă. Craioveştii susținuți de Mehmet beg și-au strîns oaste începînd din noiembrie 1509, iar în ultima parte a lui ianuarie 1510, în plină iarnă, pe podul de gheață întins peste Dunăre au trecut în Țara Românească. Oastea țării comandată de Mircea, fiul lui Mihnea, îi aștepta pe Craioveşti în așezămîntul monastic Cotmeana, ctitoria domnului Radu I (1375?—1383). Locul fusese ales cu grijă căci acolo exista o puternică incintă fortificată, capabilă să reziste unui atac și eventual unui scurt asediu [79].

Craioveştii și-au împărțit armata în trei grupări încredințînd comanda uneia dintre ele, cea principală viitorului șef al familiei, Neagoe. Ajuns pentru întiia dată slujitor al lui Marte, el și-a arătat din plin calitățile de comandant militar. A pregătit oștenii și a atacat prin surprindere, în noaptea de 9 către 10 februarie 1510. Rezultatul atacului nocturn a fost pe deplin satisfăcător: întreaga armată domnească a fost distrusă, numai „Mircea, cu o slugă a lui, Stoican" au scăpat sărind „pe o fereastră", iar apoi au fugit în Transilvania [80].

---

[79] La Cotmeana este cea mai veche biserică de mănăstire păstrată pe teritoriul Țării Românești. Pentru bibliografia problemei a se consulta, N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I — *Țara Românească*, București, 1970, p. 202.

[80] R. Popescu, *op.cit.*, p. 36.

Lupta nu s-a terminat aici. Mihnea, sprijinit de regalitatea maghiară a revenit încercînd pentru ultima dată, printr-o acțiune vijelioasă a călăreților, să-și reia tronul. A eșuat căci a fost biruit, se pare, la Gherghița și apoi urmărit și hărțuit pe valea Oltului pînă la Sibiu, unde-și va găsi refugiu. Acolo nu va mai trăi mult, căci la 12 martie 1510 la ieșirea din biserica catolică, devenită ulterior evanghelică, a fost asasinat, pe stradă, de Dimitrie Iacșici, de Danciu și de Albu vistier. Imediat ucigașii s-au suit în turla bisericii, de unde au anunțat pieirea lui Mihnea cel Rău. Sibienii i-au pedepsit pe cei trei mari boieri din Țara Românească linșîndu-i pe loc.[81]

Între timp, în februarie 1510, Craioveștii au instalat pe tron un frate al lui Radu cel Mare, pe Vlad, numit datorită vîrstei, „cel Tînăr" sau Vlăduț (1510—1512). Fiind obligat puternicei familii a Craioveștilor căreia îi datora poziția sa, Vlăduț i s-a arătat deosebit de recunoscător redîndu-i toate dregătoriile și moșiile de care fusese păgubită. În acest context, Neagoe, cîștigătorul principalei biruințe contra lui Mircea și apoi a lui Mihnea, a fost ridicat la dregătoria de comis, superioară celei deținute anterior, de postelnic. El a apărut pentru întîia oară în calitate de comis ca martor într-un hrisov domnesc scris la Curtea de Argeș, la 24 aprilie 1510 și pentru ultima oară, în altul, la Buzău, datat 28 noiembrie 1511.[82]

---

[81] Al. Lăpedatu, *Moartea lui Mihnea cel Rău*, în „Convorbiri literare", 1916, p. 314—325.

[82] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 143, 188.

Din perioada cît a deținut Neagoe dregătoria de comis s-a păstrat și prima amprentă a sigiliului său inelar. Ea apare însoțind semnătura depusă, la 17 august 1511, pe un act de omagiu al lui Vlăduț către monarhul Ungariei, Vladislav II. Sigiliul, de formă octogonală, arată clar un corb așezat pe un scut[83], străjuit de lună și de soare, avînd deasupra scris „Neagoe". Reprezentarea, de origine mai veche, amintindu-i poate pe Corvinești, întîlnită pentru prima oară în herbul lui Vlad Călugărul care o adusese din Transilvania și o impusese apoi între insemnele casei domnitoare din Țara Românească [84], a arătat indirect, din acel moment, dorința ambițiosului Neagoe de a deveni domn.

Gavril Protul, și după el cronicarul Radu Popescu, referindu-se la aceeași perioadă, voit sau nu, au surprins și înregistrat aceleași intenții ale lui Neagoe. Cînd s-au istorisit discuțiile dintre domn și cumnatul său, moldoveanul Bogdan, acuzat nefondat de Gavril Protul că ar fi fost autorul moral al caterisirii lui Nifon, un maestru al intrigii, s-a arătat că cel din urmă atrăgea mereu atenția că nu trebuie să fie privit cu încredere Neagoe comisul deoarece el dorea numai să ocupe tronul: „În zilele acelea, și Bogdan carele s-au zis mai sus luase pă sora Radului vodă și a acestui Vlad vodă fără lege, și-l afurisise Nifon patriarhul, era mare boiar la cumnată-său Vladu

[83] A. Sacerdoțeanu, *op.cit.*, p. 410–413.

[84] Jean Mănescu, *Cu privire la originea stemei Țării Românești*, în „Cercetări numismatice", V/1983 (Muzeul Național de Istorie București), p. 189–190.

vodă și aţiţa pre domnu cu mînie asupra Craioveştilor, zicînd că Neagoe iaste fecior de domnu și-l vor scoate den domnie. Ci Vlad vodă strîngînd pă Craioveşti le-au dat lege să jure că nu este fecior de domnu Neagoe; și, neputînd jura să-i taie nasul sau să-i scoată ochii după îndemnarea lui Bogdan. Dentr-aceasta viind scandela între dînșii s-au sculat acei boiari... [Craioveştii]".[85]

Vlăduţ, oricît de obligat Craioveştilor, sorbind din nectarul puterii și lăsîndu-se ameţit de el, a plecat gîndul și inima spre cele auzite de la Bogdan. Pe acest fond a apărut un nou „scandel": cu Barbu banul, atunci, așa cum îl arată portretul din bolniţa de la Bistriţa, un bătrîn venerabil, cu păr și barbă albite de ani, dar cu ochi ageri, plini de viclenia înţeleaptă a celui care condusese vreme îndelungată destinele puternicei familii și, în oarecare măsură, ale ţării întregi. Banul l-a povăţuit pe neexperimentatul Vlăduţ să nu intervină în luptele pentru tron dintre Baiazid al II-lea și fiul său, Selim. Clocotind de mînie, domnul s-a năpustit împotriva bătrînului, amenințîndu-l că pentru simpla contrazicere îl va da pe mîna armașului și va porunci să-i taie capul [86].

---

[85] Radu Popescu, *op.cit.*, p. 37; întîmplarea este istorisită și de Gavril Protul (*op.cit.*, p. 133) a cărui operă este integrată în cronicile sec. XVII.

[86] Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 927.

Conflictul domnului cu Neagoe, extins la toţi Craioveştii, a căpătat prima expresie concretă, evidentă, după data de 28 noiembrie 1511, cînd toţi membrii acestei familii au fost excluşi din sfatul ţării[87]. Imediat Craioveştii au plecat din nou în sudul Dunării la Mehmet beg, care le putea oferi ajutor militar şi protecţie în numele sultanului. De acolo, în siguranţă, au luat legătura cu rudele lor — Ibrahim paşa, Mustafa paşa etc. — ca şi cu prietenii lor din rîndurile turcocraţiei cerîndu-le ajutorul şi acordul în vederea unei acţiuni împotriva lui Vlăduţ[88]. Procedeul lor a fost înţelept întrucît au putut evita astfel să fie acuzaţi de rebeliune împotriva Înaltei Porţi, aşa cum a încercat s-o facă, fără a reuşi, Hasan, beilerbeiul Rumeliei, prin scrisoarea adresată sultanului.[89]

Tot pentru a obţine un sprijin larg al turcocraţiei, pentru a nu-i oferi un pretext în vederea unei expediţii, cu consecinţe incalculabile, împotriva Ţării Româneşti, şi pentru a se întări militar, însuşi Barbu banul s-a dus la Vidin şi a cerut ajutorul comandantului garnizoanei din cetate, Hasan beg Mihaloglu.[90] Obţinîndu-l, a realizat o sporire a forţei de şoc a armatei „pribegilor".

După o intensă, rapidă şi temeinică pregătire a oştirii lor, susţinută de cea a otomanilor, Craioveştii au trecut la acţiune. În calitate de coman-

[87] *DRH. B. Ţara Românească*, vol. II, p. 91.
[88] A. Veréss, *Acta et epistolae*, vol. I, p. 137.
[89] Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 925—928.
[90] *Ibidem*, p. 927.

dant al armatei lor a fost ales Neagoe. Era la începutul maturității, energic, capabil, talentat în mînuirea armelor și manevrarea trupelor pe cîmpul de bătaie, calități ce-i garantau reușita în confruntarea cu fostul domn Mihnea cel Rău.

Campania s-a desfășurat în ianuarie 1512, tot iarna, asemeni aceleia care-l adusese pe Vlăduț pe tron. Din nou platforma de gheață care acoperea Dunărea a servit oștenilor veniți din sud pentru o trecere ușoară a frontierei.

Vlăduț, înștiințat despre amplele preparative ale dușmanilor lui „s-au gătit de război" și a așteptat în fruntea oastei domnești. Lupta s-a dat la 23 ianuarie 1512, într-o dimineață geroasă, la „Văcărești, den jos de București". Acolo, „bătîndu-l l-au și prinsu viu (pe Vlăduț—n.a.) și i-au tăiat pașa (Mehmet beg—n.a.) capul, supt un păr în București. Trupul lui l-au dus la mănăstirea frățîne-său la Deal, de l-au îngropat lîngă frate-său Radul vodă".[91]

Informațiile din pasajul anterior aparținînd lui Radu Popescu sînt completate de cele scrise îi *Letopisețul Cantacuzinesc*. Acolo se arată clar cn victoria lui Neagoe Basarab împotriva lui Vlăduă s-a datorat și trădării unor mari boieri din aproț pierea domnului: „[...] Calotă vornicul și alț boiari au viclenit de cătră Vlăduț vodă și i-au tăiat capul lui [...]" [92]

---

[91] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 37; același episod, într-o formă aproape identică se întîlnește și la Gavril Protul, *op.cit.*, p. 137.

[92] *Istoria Țării Românești (1290—1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 21.

Probabil schimbarea bruscă a atitudinii lui Calotă în timpul luptei, trecerea lui în tabăra Craioveștilor, l-au uimit și dezorientat complet pe tînărul Vlăduț: boierul îi era cumnat și fusese făcut de el mare comis.

Coroborarea informațiilor din cele două cronici ale țării arată pe de o parte cum s-a putut obține victoria rapidă și ușoară împotriva lui Vlăduț, pe de alta, momentul reunirii principalelor forțe boierești ale țării în jurul lui Neagoe Basarab.

Cuvintele săpate în piatra care acoperă mormîntul lui Vlăduț din mănăstirea Dealu aruncă o lumină clară asupra sfîrșitului domnului: „În anul 7020(1512) luna Ghenarie 23, a răposat robul lui Dumnezeu Io Vlad voievod, fratele lui Io Radul voievod, fiul prea bunului și marelui Io Vlad voievod. Și într-al șaisprezecelea an al vîrstei șezu pe scaunul domnesc și domni un an și nouă luni și jumătate. Și a venit domn Io Basarab voievod și fiind luptă, au tăiat capul lui Io Vlad voievod în cetatea București".[93]

Afirmația autorului epitafului vădește indiscutabil că la 23 ianuarie 1512 Neagoe a ocupat tronul domnesc, el fiind în realitate cel care a pecetluit definitiv zilele lui Vlăduț și nu Mehmet beg. Fapta proaspătului domn a fost confirmată de el însuși prin propaganda oficială reprezentată de scrierea lui Gavril Protul, reluată într-o variantă a *Letopisețului Cantacuzinesc*:„ După aceea tare s-au căit Basarab vodă (Neagoe Basarab—n.a.) pentru moartea lui Vlăduță vodă și

[93] N. Iorga, *Inscripții din bisericile Românici*, vol. I, p. 105; I.C. Filitti, *Banatul*, p. 157.

au chemat patriarşi şi vlădici şi episcopi şi egumeni şi tot cinul preuţăsc şi călugăresc şi au venit toţi în cetatea Tîrgovişte [...] şi au dat multe milostenii la mulţi oameni [...]". Uciderea unui vrăjmaş în luptă pentru putere şi preluarea tronului de învingător era o acţiune firească în viaţa politică a evului mediu, unde exista o practică des utilizată în această privinţă. Pentru săvîrşirea acestui act, acceptat ca atare în şi de mentalitatea lumii medievale, Neagoe nu a fost blamat de nici unul din oamenii timpului. Dovada cea mai concludentă poate o constituie epistola adresată la 12 februarie 1512 de regele Ungariei, Vladislav (1490—1516) sibienilor. Între altele, el comunica patriciatului oraşului, despre care ştia că este în bune raporturi cu Craioveştii, vestea că tronul Ţării Româneşti a fost preluat de Neagoe Basarab cu sprijinul otomanilor.[94] Regele nu era neliniştit de îndepărtarea fostului său aliat, Vlăduţ, ci de posibilitatea ca în jocurile politice mereu schimbătoare la Dunărea de Jos, să nu se ajungă la o alianţă solidă, perpetuă, între Ţara Românească şi Sublima Poartă, situaţie care ar fi rupt echilibrul politic din ce în ce mai greu menţinut în regiune.

Îngrijorarea monarhilor creştini contemporani, determinată de posibila orientare totală a noului domn, a boierilor şi a întregii ţări către Înalta Poartă, a fost accentuată, poate şi de răspîndirea veştii care povestea cum a fost investit

[94] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 218.

Neagoe.[95] Se aflase că imediat după decapitarea lui Vlăduț, Mehmet își arogase calitatea de trimis oficial al sultanului, pusese „bîrca" domnească pe umerii lui Neagoe, iar apoi scrisese lui Baiazid al II-lea cerîndu-i să fie de acord cu actul înfăptuit, pe care normal ar fi trebuit să-l preavizeze. În schimb, Mehmet promitea că „ruda sa" va da ajutor militar în lupta contra fiului nesupus al sultanului, Selim, și va mări haraciul cu 100 000 aspri anual.[96] În afară de aprecierea corectă că o majorare a haraciului cu 100 000 aspri nu reprezenta mult căci moneda se devalorizase și se devaloriza în continuare[97], occidentalii nu știau că Hasan, beilerbeiul Rumeliei și boierii pribegi îl acuzaseră pe Neagoe de o apropiere de voievodul Transilvaniei, Ion Zapolya și de sentimente antiotomane[98].

Urcarea pe tron a lui Neagoe, privită prin prisma ansamblului documentelor și a anilor scurși de atunci, impune îndepărtarea schiței conturată de vechea istoriografie, influențată de viziunea occidentală sau occidentalizantă că ar fi venit în fruntea țării ca reprezentant al intereselor Sublimei Porți. Documentele arată, pe de o parte, că Neagoe a fost ajutat să ocupe tronul marilor voievozi ai țării de rudele sale, care întîmplător erau membri ai turcocrației, pe de alta,

---

[95] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XIII, Veneția, 1890, p. 258.

[96] Mustafa, A. Mehmet, *op.cit.*, p. 927—928.

[97] M. Berza, *Variațiile exploatării Țării Românești de către Poarta Otomană în secolele XVI—XVIII*, în „Studii", nr. 2/1958, p. 59—72.

[98] Mustafa, A. Mehmet *op.cit.*, p. 928.

că din primul moment a înțeles să practice politica tradițională a Craioveștilor, de echilibru, evitînd amestecul străin pe pămîntul țării. Conturarea în linii generale a principalelor tendințe ale domnului, înțelese și de contemporani, cu posibilități de a privi în profunzime și în perspectivă, plasarea preluării puterii în contextul crizei interne a Sublimei Porți, atunci incapabilă să-și impună punctul de vedere la Dunărea de Jos, îl arată pe Neagoe ca pe un domn în care se puneau speranțe pentru a se aduce liniștea și bunăstarea între români după agitații ani ai lui Mihnea cel Rău și Vlăduț, de a continua tradiția înțeleaptă în relațiile internaționale.

III. ȚARA ȘI OAMENII LUI NEAGOE BASARAB VOIEVOD

IO, BASARAB VOIEVOD ȘI DOMN A TOATĂ ȚARA ROMÂNEASCĂ

În anii care au urmat datei de 23 ianuarie 1512, ziua urcării pe tron, Neagoe Basarab era un bărbat aparent viguros, aflat la începutul maturității, în jurul vîrstei de 30 ani. Bine legat la trup, cu părul castaniu deschis [1], avea o față plăcută cu trăsături regulate. Sub fruntea-i înaltă străluceau doi ochi negri, ageri, sfredelitori, severi, obișnuiți să cîntărească oamenii și faptele, să-i supună voinței lui prin hotărîri rapide și ferme. Dintre ochii dominanți ai întregii fizionomii pornea linia dreaptă a nasului, avînd sub el o mustață bogată care umbrea gura fin desenată, deasupra unei bărbii al cărei contur indica dîrzenie și tenacitate.

---

[1] În cel mai cunoscut portret al său, din tabloul votiv creat în ctitoria lui din Curtea de Argeș de zugravul Dobromir, după moartea lui Neagoe, dar în urma sfaturilor și cererii lui directe, domnul are un păr blond, bogat; aparențele înșeală căci în realitate el purta o perucă frizată (Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române, sec. XIV—XVIII*, București, 1970, p. 235—236).

Imaginile lui Neagoe Basarab ca domn, surprinderea fidelă a coloritului figurii și reliefarea principalelor trăsături de caracter prin graiul penelului sînt datorate pictorului său de curte, meșterul „zugrav" Dobromir. Cu toate că mai multe din operele lui Dobromir, avîndu-l ca subiect pe Neagoe Basarab împreună cu familia sa, au fost obiectul unor restaurări și refaceri poruncite de oameni bine intenționați, dar, din păcate, rău serviți de artiști nu totdeauna talentați [2], s-au păstrat pînă astăzi suficiente opere-document pentru întregirea, poate pentru reînvierea acelor vremi. Artistul și-a însușit tehnica portretistică remarcabilă, probabil în anii cît a stat, a învățat și s-a format în Dalmația unde se întîlneau elementele Renașterii italiene și germane [3]. Dobîndirea unor cunoștințe solide, grefate pe talentul său nativ i-a permis să-i depășească pe numeroșii „zugravi" care, încă pictau portretele după canoanele erminiilor bizantine, realizînd chipuri statice, pline de hieratism. Talentul pictorului de curte a constat tocmai în

---

[2] Exemplul cel mai cunoscut îl constituie fresca din interiorul ctitoriei lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș (Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii din România*, vol. I, București, 1963, p. 282—284; V. Drăguț, *Arta românească*, București, 1982, p. 260, 284—285).

[3] Pentru formația lui Dobromir, a se vedea Al. Lăpedatu, *Meșterii bisericilor din Țara Românească în secolele XV și XVI*, în *Un mănunchi de cercetări istorice*, București, 1915, p. 166; S. Radojičić, *Rapports artistiques serbo-roumains de la fin du XVe siècle jusqu'à la fin du XVIIe siècle, à la lumière des nouvelles découvertes faites en Jougoslavie*, în *Actes du colloque internationale de civilisations balkaniques*, Sinaia, 1962, p. 25; Jorjo Todic, *Gradja o šlikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XVI veka*, vol. II, Beograd, 1952, p. 162 și urm.

a prelua ce a găsit mai bun pe țărmurile Mării Adriatice și a le îmbina cu elementele de la el de acasă, realizînd astfel portrete expresive, tipice pentru spiritualitatea fiecărui personaj. La rîndul său, Neagoe Basarab a avut meritul de a fi ales cu gust sigur pe unul din marii portretiști ai epocii, făcînd ca și prin el Curtea să-i fie aureolată în sud-estul Europei.

Sobrietatea și măreția trăsăturilor de caracter din portretele lui Neagoe Basarab, așa cum a căutat să le prezinte Dobromir, probabil ca urmare a cererii mecenatului, și-au găsit confirmarea și în hrisoavele, scrisorile, daniile, operele literare unde a apărut semnătura și herbul domnului. După ocuparea tronului, el nu a mai semnat Neagoe, ci numai Neagoe Basarab, sau în formă prescurtată — Basarab voievod — nume impus și recunoscut chiar de contemporanii care-l socoteau „om nou".[4]

La rîndul său, sigiliul lui Neagoe Basarab s-a îmbogățit. Corbul nu mai apare simplu, șezînd pe un scut, ci capătă o formă amintind de o acvilă care ține o cruce în cioc.[5] Se exprima astfel, evident, ocuparea tronului de un dinast puternic, autoritar, redînd o situație certă, deosebită de perioada precedentă, cînd aceeași dorință apărea ca un vis ideal, anunțat prudent.

---

[4] Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, București, 1979, p. 245.

[5] A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 410—413; Jean Mănescu, *op. cit.*, p. 189—190.

Concepția lui Neagoe Basarab despre menirea domnitorului, a monarhiei ca instituție și cîrmuirea statului a fost arătată mult mai limpede decît de toți marii voievozi anteriori, atît prin hrisoave, care au surprins aspecte particulare, cît și prin *Învățături*, scriere cu caracter de sinteză. Analizate și discutate în majoritatea aspectelor esențiale, în special cel al paternității[6], *Învățăturile* suscită reluarea și revalorificarea lor ca lucrare de doctrină politică, teoretică și practică.

Izvorîte din experiența acumulată în cele două secole de existență ale statului de sine stătător Țara Românească [7], din buna cunoaștere a literaturii patristice, juridice și parenetice, *Învățăturile* impun raportarea imediată la lucrări similare din literatura universală [8]. În mod cert, rezultatul ar fi, așa cum s-a întîmplat în alte cazuri, apariția unor discuții noi, tumultuoase, și poate pline de perspectivă. *Învățăturile* trebuiesc integrate mai ales în fenomenul spiritual din spațiul carpato-dunărean: au constituit primul tratat românesc în domeniul filosofiei politice. Ele au reprezentat rodul gîndirii profunde, mature, îndelungate a domnului format între oameni cu talent și experiență de conducători de stat, și cărturari de prim rang. Fiind elaborate mental, foarte probabil într-o perioadă puțin anterioară ocupării

---

[6] Pentru bibliografia problemei, a se consulta Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și Învățăturile, către fiul său Theodosie*, p. 403—413.

[7] D.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 390.

[8] *Istoria militară*, p. 376.

tronului, *Învățăturile* au fost scrise, sau după obiceiul epocii, în oarecare măsură, dictate de Neagoe Basarab [9].

În sprijinul acestei teze stă mărturie o bună parte din cele 95 de documente rămase de la Neagoe Basarab: conținutul teoretic, motivant al primelor hrisoave este identic sau similar cu al *Învățăturilor* [10]. Alături de ele, în același sens, pledează corespondența domnului cu unul dintre prietenii și sfetnicii săi spirituali: Manuel din Corinth [11]. Se demonstrează astfel prin datele hrisoavelor și ale epistolelor că din anii 1512—1513 erau precis formulate în mintea lui Neagoe părți întregi din *Învățături*, dacă nu lucrarea în întregime [12].

Învățăturile sînt alcătuite din două părți: o fundamentare filosofică, teoretică a domniei prin prisma gîndirii lui Neagoe Basarab și un ansamblu de sfaturi practice adresate cititorului. Titlul părții a doua — *Învățăturile lui Neagoe voevodul Basarab, domnul Țării Munteneşti, care au învățat pre fiu-său Theodosie, așijderea și pre alții care vor fi în urma lui de Dumnezeu unși, încoronați*

---

[9] N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. I, ed. II, București, 1925, p. 140—150.

[10] A se compara, spre exemplu, partea introductivă a actului emis la 20 februarie 1512 (*DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 199) cu *Învățăturile* (p. 125—153); Hrisovul emis către mănăstirea Cutlumuz la 23 iulie 1512—1513 (*DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 211—212) este similar ca motivație teoretică cu ideile din prima parte a *Învățăturilor* (p. 125 și urm.).

[11] *Istoria militară*, p. 376

[12] Pentru discutarea datării *Învățăturilor*, a se vedea Dan Zamfirescu, *op.cit.*, p. 81—192.

domni și biruitori țării aceștiia, pentru multe și bogate lucruri, cari sînt domnilor folositoare de suflete și vrednice de cinstea și pohvala domniei, așijderea și pre toți boiarii săi, pre cei mari și pre cei mici—, ca și al unor capitole ale părții a doua [13], arată că Neagoe Basarab nu se adresa numai fiului său, ci unui public mult mai larg.

Din primele pagini ale lucrării, Neagoe Basarab i-a atras atenția lui Theodosie: „Și această să nu li gîndești că eu le grăesc din capul mieu, ci toate le-am aflat în Sfintele Scripturi și ți le grăescu ca să-ți fie de certare (povață—n.a.) și de îndreptare" [14]. Cuvintele sale nu au urmărit să indice un izvor cunoscut de cărturari contemporani, ci mai degrabă să-l acopere cu scutul unei cărți de dogmă, intangibilă în acel ev, cînd, după expresia lui Fr. Engels, „biserica era chintesență și consfințitoare a dominației feudale existente".[15]

Domnitorul autor, astfel, nu-și lua o simplă măsură de precauție în vederea unei eventuale acuzații răuvoitoare, ci asigura și circulația operei sale parenetice prin intermediul instituției eclesiastice care avea o rețea de slujitori și așezăminte. Apoi a abordat o serie de probleme fundamentale pentru filosofie și dogmă, viu disputate chiar în zilele noastre: geneza sau eternitatea lumii, esența monarhiei și rolul preștiinței divine, raportul divinitate-domn-om, etc. Asupra fiecăreia dintre ele se revine în mai multe rînduri datorită

---

[13] *Învățături*, cap. VIII, IX, X, XI, XII.

[14] *Ibidem*, p. 139.

[15] Fr. Engels, *Războiul țărănesc german*, ed. III, București, 1958, p. 49.

dorinței de a fi accentuată, și nu a lipsei unei gîndiri sistematizate, ordonate, coerente. Meritul lui Neagoe Basarab constă tocmai în maniera de organizare a scrierii, care a abordat pentru prima oară în literatura română o problematică filosofică majoră. Această calitate nu i se va putea contesta niciodată, fiind o dovadă grăitoare că întreg materialul primar a trecut prin filtrul minții autorului, chiar dacă este izbitor caracterul enciclopedic al scrierii [16].

Domnul teoretician rezolvă problema genezei sau eternității lumii în spiritul acceptării primei teze.[17] Era firesc să procedeze așa: fusese format în contact cu cărturarii ierarhi ai instituției eclesiastice din Orient unde curentul filosofico-teologic al isihasmului avea o largă circulație și acceptiune. Nici nu se poate presupune că ar fi putut găsi o altă soluție depășind viziunea epocii, cînd timidele încercări făcute la universitățile din Europa apuseană eșuaseră în această direcție, iar gîndirea evului mediu era saturată de religios [18].

Admițînd ideea creației, Neagoe Basarab a emis o teză oarecum antropocentristă afirmînd că „robii" lui Dumnezeu sînt și frații „lui" [19]. Astfel punea în centrul atenției omul obișnuit situat alături de divinitate. Modul de formulare

---

[16] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1982, p. 10 – 11.

[17] *Învățături*, passim.

[18] J. Huizinga, *Le déclin du Moyen Age*, Paris, 1932, p. 181; Hermann Ley, *Studii de filosofie medievală*, București, 1973, p. 293 și urm.

[19] *Învățături*, p. 126 și urm.

denotă că n-a încălcat rigorile dogmei căci a pornit de la dubla esență a „fiului" admisă în toate conciliile. Ideea existentă și la renascentiști a fost redată astfel încît se înscrie perfect într-una din caracteristicile umanismului românesc: tranziția lentă către spiritualitatea viitorului, fără rupturi bruște, violente, cum s-a întîmplat în Europa apuseană.[20]

Dintre oamenii de rînd, domnul se detașează fiind alesul divinității: „Iar tu fiind [...] cel nescris, cel fără început și negrăit cu mila ta cea nespusă m-ai rădicat pre mine, săracul, din gunoi, [...] și m-ai pus păstorul și învățătorul turmei tale" [21]. Constant se accentuează afirmația că monarhul este unsul divinității și nu alesul boierilor [22]. Neagoe Basarab a simțit nevoia să precizeze caracterul instituției domniei într-un anumit sens, arătînd fiului său că nu datora nimic boierimii, tocmai datorită condițiilor în care preluase tronul, a contestării lui de către boierii pribegi, a celor existente atunci în Țara Românească. Se evidențiа preeminența domniei cînd

---

[20] Alexandru Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română*, București, 1972, p. 25 și urm.

[21] *Învățături*, p. 408; aceeași idec și la p. 231 și în *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 199.

[22] *Învățături* p. 231: „Că și pre mine încă m-au ales Dumnezeu cu socoteala milii sale și m-au pus păstor turmei sale, iar eu fuiu făr' de pricepere și slab și-mi dedui trupul tot spre lene și spre odihnă și spre trufie și nu putuiu pricepe că acest dar și cinste ce mi le dede acum într-această viață scurtă și trecătoare, el mi le-au dat într-o ispită, ca să mă vază ce păstoriu voi fi și cum voi paște turma lui".

autoritatea centrală și centralizarea se întăreau în pofida tuturor protestelor directe ori indirecte ale boierimii.

Domnul, pentru a se menține trebuia să facă dreptate „săracilor", să „iubească blîndețele,milostenia și curățenia cu toată inima" [23]. În același context, el cere oricărui monarh sau „împărat sau domn" să „judece pe direptate și priatinilor și streinilor, și celor mari și celor mici" [24]. Cererea lui Neagoe Basarab de a fi drept cu toți locuitorii țării cîrmuită de el a izvorît dintr-un spirit de echilibru pe care-l avea, socotindu-l absolut necesar pentru oricine se afla în fruntea unui stat. Este o idee provenită, probabil, atît din experiența politică a înaintașilor, cît și din lecturile folosite în momentul redactării, cum au fost panegiricul împăratului Constantin cel Mare (306—337) sau novella 105 a lui Justinian I (527—565) etc.

În spiritul ideii fundamentale asupra domniei, a esenței divine care o plasează în vîrful piramidei societății, Neagoe Basarab introduce în *Învățături* sugestia că omenirea era a priori structurată, trebuind să rămînă veșnic împărțită în categoriile existente atunci: „că să știți și cu adevărat că tot omul măcar domn, măcar boier, măcar înțelept, măcar neștiut, măcar bogat, măcar sărac, orice va semăna, aceea va și secera, și cine cum își va lega sarcina, așa o va duce: că tot omul din lucrurile sale se va îndrepta și se va osîndi" [25].

---

[23] *Ibidem*, p. 244 și urm.
[24] *Ibidem*, p. 130.
[25] *Ibidem*, p. 230—231.

Este exprimată clar gîndirea unui mare feudal ajuns pe tron: reda într-o formă literară concepțiile întregului grup social reprezentat de el.

Tot el își pune în față posibilitatea răzvrătirii celor nemulțumiți: a slujitorilor, a săracilor etc. Chiar dacă existau motive întemeiate pentru o răzvrătire, Neagoe Basarab nu o aprobă, o condamnă și o socotește sortită eșecului căci tulbura ordinea stabilită prin actul de creație. El arată că „pînă la marginile pămîntului" se va auzi despre răzvrătire și toți „împărații și domnii" se vor uni și vor birui căci puterea lor le fusese hărăzită.[26]

Dacă în acest domeniu este intransigent, apropiindu-se de florentinul Niccolo Machiavelli, creatorul teoretic al „principelui" model de tărie [27], atunci cînd pune problema prestiinței divine se depărtează total de el. Aceeași îndrăzneală de care a dat dovadă cînd a formulat ideea de esență umanistă a egalității dintre om și divinitate, Neagoe Basarab a arătat-o cînd a discutat relația monarh—prestiință divină [28]. Ea putea fi nefastă pentru domn deoarece, ca orice om, era supus greșelii, iar în acest caz ar fi trebuit să fie iertat de supușii de rînd. Existența acestui sentiment din partea oamenilor obișnuiți pentru domn, care apărea ca uns al divinității, înzestrat cu o parte a harului ei, făcea să fie privită cu îndoială prestiința divină, infailibilitatea ei, implicit trecută între calitățile monarhului. Aici

[26] *Ibidem*, p. 231 și urm.

[27] Niccolo Machiavelli, *Principele*, București, 1941, p. 68 și urm.

[28] *Învățături*, p. 244—249.

Neagoe Basarab nu se poate desprinde de doctrinele existente în lumea Europei răsăritene ridicîndu-se împotriva preştiinţei divine prin înlocuirea acesteia cu liberul arbitru. În problema relevată, teoreticianul contemporan Niccolo Machiavelli, are altă înţelegere, profund umanist-renascentistă: cere ca acţiunile „principelui" să fie conduse de raţiune, preeminentă faţă de preştiinţa divină.[29] Este o formă de acceptare indirectă a doctrinei liberului arbitru, idee care alături de altele a determinat violenta condamnare a cărţii sale.[30]

Tema milei predicată în mai multe rînduri de Neagoe Basarab a fost prezentată de el ca un act normal al instituţiei domniei.[31] Aici iar există o deosebire fundamentală faţă de Niccolo Machiavelli care nu admite nici un fel de slăbiciune faţă de greşelile umane afirmînd că ele trebuiesc pedepsite şi exploatate [32]. Neagoe Basarab cere ca domnul să fie bine educat, deoarece astfel poate suplini eventualele carenţe ale inteligenţei native. Apoi motivează clar cererea lui: „Căci cel ce va fi domn, trebuie să aibă multă minte, ca să cunoască mintea domnului, mintea slugilor sale, iar nu să cunoască mintea slugilor mintea domnului.

---

[29] N. Machiavelli, *op. cit.*, p. 77 şi urm.

[30] Pasquale Villari, *Niccolo Machiavelli e suoi tempi*, vol. III, Firenze, 1882, p. 21.

[31] *Învăţături*, p. 291 şi urm.

[32] N. Machiavelli, *op.cit.*, p. 23.

Căci dacă văd slugile multă minte la domn, atunci ele îl slujesc pe dreptate și-i fac multă cinste, iar dacă-l află slab de minte, atunci ele îl țin domn numai cu numele".[33]

Toate aceste elemente care au urmărit să redea esențialul și nu totalul concepțiilor lui Neagoe Basarab despre rosturile domniei și ale domnului se pot rezuma în afirmația că el credea sincer în desemnarea conducătorului de o forță supranaturală. Este o înscriere a gîndirii lui în filosofia politică și în mentalitatea epocii în care trăia. În nici un caz nu este posibil ca pe temeiul acestei credințe să se susțină afirmația, așa cum s-a făcut, că Neagoe Basarab a avut o concepție teocratică [34]. Deosebirea lui de monarhii teocrați o arată și raportarea concepțiilor sale la timpurile cînd a trăit, la doctrinele formulate de politologii patriarhiei și ai curiei pontificale, la gîndirea monarhilor laici contemporani, dintre care nici unul nu a depășit viziunea lui Neagoe Basarab [35]. În fine, cînd pune problema relației între puterea temporală și cea spirituală, cere o alianță între ele, dar acordă primatul celei dintîi. În acest mod se poate înțelege și pune într-o lumină reală gîndirea lui de teoretician politic: anunța Renașterea spirituală în sud-estul Europei.

---

[33] *Învățături*, p. 397.

[34] Manole Neagoe, *op.cit.*, p. 140 și urm.

[35] Paul Janet, *Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale*, vol. I, ed. V, Paris, 1924, p. 491—602.

Neagoe Basarab scria, între altele: „[...] eu, feţii miei, am o grădină şi această grădină [...] întru marile mele osteninţe şi nevoinţe o am făcut şi o am crescut frumos şi bine. Grădina aceea şi creşterile cele frumoase dintrînsa sîntu boiarii miei, cei mari şi cinstiţi. Şi i-am îngrădit cu gard ca cu un zid de piiatră, şi grădina mea o am apărat ca nu cumva să îndrăznească cineva să intre întrînsa şi să strice (ceva) den ostenelele mele".[36]

Pasajul se înscrie pe linia celor afirmate anterior cînd se declară adeptul menţinerii structurii sociale existente. Domnul înţelegea să aibă grijă în primul rînd de boieri, grupul social cel mai apropiat de tron, din care provenea el însuşi. Deoarece în ţările române nu a existat un statut bine definit al boierimii, în acest grup social intrau de obicei oameni care îndeplineau condiţia de a deţine o „moşie" a cărei suprafaţă limită este imposibil de precizat acum. Probabil că era destul de întinsă căci în tot lungul evului mediu procentual boierii nu au depăşit 1% din totalul locuitorilor ţării[37]. În fine, tot legat de această categorie socială se impune precizarea că în rîndurile ei era o permanentă mişcare, existentă în toate ţările unde a fiinţat evul mediu, sugestiv

[36] *Învăţături* p. 253.

[37] Paul Cernovodeanu, *Mobilitate şi traditionalism: evoluţia clasei boiereşti din principate în sec. XVIII*, comunicare prezentată în iunie 1985 la Institutul de Studii Sud-Est Europene. (Mulţumim autorului pentru punerea textului la dispoziţie).

numită „mișcare browniană" [38]. Ea s-a datorat constantei și firești dorințe umane de progres, determinantă pentru ridicarea unora și coborîrea altora. După cum rezultă și din *Învățături* și din hrisoavele și epistolele rămase de la el, Neagoe Basarab a propăvăduit menținerea ordinii sociale existente, fără a ignora schimbările în interiorul ei.

Neagoe Basarab, ca orice domn al evului mediu, a privit cu atenție spre grupul boierimii și apoi spre ceilalți oameni, spre „săraci", cu posibilități de a promova prin avere și slujbe. În concepția sa era firesc ca orice slujitor, boier cu o slujbă militară sau cu o dregătorie, ori cumulard al ambelor [39], să nu se împotrivească domnului, să-i fie credincioși și să-și „pună capul" pentru el [40]. În vederea realizării unei asemenea slujbe, omul trebuia ales cu grijă: „[...] iaste adevărat: de vor fi rudeniile tale și feciorii de boiari oameni buni, de treabă și de folos, foarte va fi lucru bun cînd vor fi ei la cinste și la boierii, că aceasta nu zic eu că iaste vreun lucru rău, ce bun și să cuvine. Iar pre acei săraci care să silescu și nevoiescu de să slujăscu, nici pre aceia să-i dăpărtați și să-i dăzlăpiți de lîngă voi, ci să fie și ei aproape de feciorii de boiari, că odată vă vor trăbui și ei să vă fie de ajutor [...] Și de va fi mai harnicu unul din acei săraci decît

---

[38] Marc Bloch, *La société féodale*, Paris, 1969, p. 395 și urm.

[39] Nicolae Stoicescu, *Sfatul domnesc și mari dregători din Țara Românească și Moldova secolele (XIV—XVII)*, București, 1968, passim.

[40] *Învățături*, p. 256.

unul den feciorii de boiari sau decît o rudă de ale voastre, voi să nu daţi acelora cinstea şi boieria, în făţărnicie; ce să o daţi aceluia mai sărac deacă iaste vrednic şi harnic şi-şi va păzi dregătoria cu cinste".[41]

Este destul de greu, poate imposibil, să se aprecieze cuvintele lui Neagoe Basarab ca o formă de introducere a unui nou criteriu valoric pentru promovarea oamenilor: meritul personal[42]. Ar însemna prin admiterea lui, să se accepte un principiu burghez pentru afirmarea pe scara socialpolitică. Respectînd principiul descendenţei şi al originii, dar punîndu-l alături şi pe cel al promovării pe baza capacităţii, Neagoe Basarab i-a dat fiului său nu numai nişte sfaturi de bun simţ. Înzestrat cu multă elasticitate de gîndire, el a înţeles că era mai bine să fie promovat un om „sărac" şi capabil, decît un boier prost, chiar dacă acesta era înrudit cu domnul. Deoarece înaintările pe scara socială se făceau ţinîndu-se cont de anumite criterii, un „sărac" nu tulbura ordinea prestabilită, al cărei partizan se arătase întotdeauna domnul. El era numai integrat într-o treaptă nouă, folosit şi răsplătit după merit, fără a schimba prin prezenţa sa ceea ce găsise.

În vederea atingerii ţelului de a avea slujitori şi curteni credincioşi, domnul trebuia să fie un cîrmuitor drept, echilibrat, ştiind să împartă corect şi recompensele şi pedepsele. Neagoe Basarab i-a îndemnat pe fiul său şi pe monarhii care vor

---

[41] *Ibidem.*

[42] Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 165.

mai citi *Învățăturile*, ca în cazul în care vor avea de ales între răsplătirea unui slujitor și a unui sărac, să se oprească asupra primului. Și-a motivat cererea scriind că dacă săracul „nu primește într-un loc", se duce într-altul și se îndestulează. Iar mai apoi a scris: „[...] sluga pentru dăruirea domnului își va pune capul și va fi recunoscătoare toată viața, pe cînd săracul va mulțumi o singură dată și va uita".[43]

Pedepsirea slujitorilor trebuia făcută după o chibzuință matură, nu după orice reclamație, fondată sau nu. Dacă vina era dovedită, urma ca inculpatul să fie pedepsit cum se cuvenea. Astfel se întărea în conștiința oamenilor convingerea că autoritatea supremă, incontestabilă în țară, era voința domnului.

Existînd o judecată dreaptă, se impunea ca și recompensele să fie după merit, dacă „domnul era adevărat", adică înțelegerea că „nu se cuvenea să aibă rude, ci numai slugi drepte" [44].

Cererea ca domnul să aibă o atitudine fermă, dar plină de umanitate și înțelegere, întărește credința că Neagoe Basarab teoretiza prin *Învățături* crearea unei domnii autoritare. Aici i se poate găsi o nouă asemănare cu Niccolo Machiavelli căci și el preconiza realizarea unei astfel de monarhii [45], dar „Principele" său ideal trebuia să fie mai dur decît modelul real creionat

---

[43] *Învățături*, p. 291.

[44] *Ibidem*, p. 256—257.

[45] Niccolo Machiavelli, *op. cit.*, p. 21 și urm.

de Neagoe Basarab. În practica exercitării puterii, domnul român va căuta să-și aplice cu străşnicie principiile teoretice.

Sfatul domnesc alcătuit de Neagoe Basarab după preluarea tronului apare pentru prima dată într-o formă incompletă la 15 martie 1512, într-un hrisov scris de ispravnicul Neagoe, în „orașul de scaun Tîrgoviște". În el erau cuprinși: jupan Barbul ban, jupan Pîrvu Craiovescu, jupan Calotă mare vornic, jupan Ivan logofăt, Vlaicul șetrar, Barbul stolnic, Preda postelnic.[46] Sfatul va fi completat relativ repede și consemnat ca atare în hrisovul scris la 26 mai 1512, scris de Vintilă, în „cetatea de scaun București": jupan Barbul Craiovescu, jupan Pîrvul fost vornic, jupan Calotă mare vornic, jupan Ivan logofăt, jupan Harvat vistier, Radul spătar, Drăghici paharnic, Hamza comis, Barbul stolnic, Manea clucer, Radul și Stancul stratornici.[47]

Urmărirea evoluției sfatului domnesc din timpul lui Radu cel Mare, Mihnea cel Rău, Vlăduț voievod, determină observația imediată că de atunci au existat în componența lui mulți dintre boierii folosiți și de Neagoe Basarab. S-a procedat astfel deoarece, pe de o parte erau oameni destoinici, buni cunoscători ai treburilor statului, pe de alta, făceau parte din propria-i familie sau din marea boierime, pe care spera să se poată baza la ne-

---

[46] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 201. Folosind aceleași izvoare, în concluzii oarecum similare asupra compoziției sfatului au ajuns și Manole Neagoe (*op. cit.*, p. 206 și urm.) și Dan Zamfirescu (*op.cit.*, p. 176 și urm.).

[47] *Ibidem*, p. 202.

voie. Barbul banul, ocupînd această dregătorie din anul 1495, o va deține pînă în 1520, fiind și unchiul domnului, grad de rudenie care i-a permis s-o transmită în familie, fratelui lui Neagoe Basarab, lui Preda, înlocuitorul său în sfat. Pîrvul, fost mare vornic a ocupat această dregătorie cu intermitențe, începînd din 1482, iar acum, bătrîn și bolnav, deși era tatăl domnului, a fost citat al doilea în sfat ca urmare a unei tradiții, înscrisă în documente aproape trei decenii.

La rîndul său, Hamza din Obislav, descendent prin femei din Craioveşti [48], a fost promovat atunci în dregătoria de comis (26 mai 1512—14 iulie 1520), iar apoi, dovedindu-se destoinic, a primit o nouă dregătorie în sfat: mare spătar (6 august 1520—4 iulie 1521).[49]

Jupan Calotă, mare vornic, a fost menținut între sfetnici cu toate că era cumnat cu răposatul domn Vlăduț [50]. Explicația care se poate da pentru menținerea lui între sfetnici, pînă în aprilie 1520[51] are un dublu aspect: era un om capabil, cu o experiență îndelungată căci ocupase dregătorii începînd cu anul 1498 și-l ajutase pe Neagoe să-l biruiască pe Vlăduț în ianuarie 1512. Aceleași argumente ar putea fi utilizate și pentru explicarea prezenței între sfetnici a lui Basarab stolnicul, fiul lui Staicu logofătul din Bucov și al Caplei, sora vitregă a lui Vlăduț voievod [52].

[48] Dan Pleșia, *op.cit.* (II), „Studia Valachica", II/1970, Tîrgoviște, p. 124; N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 62.

[49] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 202, 204, 206, 208, 217, 219, 223, 227, 229, 231 etc.

[50] *Ibidem*, p. 202.

[51] *Ibidem*, p. 201, 202, 206, 217, 223, 227, 229, 238, 240, 241. 243, 244, 247, 249, 252, 253, etc.

[52] N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 24.

Jupan Ivan logofăt, din Călinești și el fusese stolnic și mare logofăt în timpul lui Mihnea cel Rău și al lui Vlăduț, iar în anii domniei lui Neagoe Basarab numai a prelungit ultima sa dregătorie.[53] După 24 octombrie 1513 a fost înlăturat din sfat din motive insuficient lămurite.

Și ceilalți sfetnici, Radul spătar, Drăghici paharnic, Hamza comis, Manea clucer, Radu și Stanciul stratornici au îndeplinit condiția de a fi capabili, corespunzînd cerințelor domnului. Această situație a impus să fie menținuți în sfat, un timp mai îndelungat — uneori chiar întreaga domnie—, sau mai scurt, în funcție de comportarea și calitățile fiecăruia.

Boierilor apăruți în primul sfat li s-au alăturat alții cu rostul de a completa locurile vacante sau de a-i ajuta pe cei prea bătrîni. Dintre noii numiți pot fi amintiți Jitianu, frate cu Barbul stolnicul, deci și el rudă apropiată cu Vlăduț Vodă, Dumitru din Văcărești vistierul, Udrea din Boldești, mare armaș, Neagoe din Clocotici și Bumbuești, mare postelnic, Vlaicul stolnicul, Diicul comisul, Dragomir logofătul [54].

Privirea listei sfatului domnesc impresionează în primul rînd prin stabilitatea acestei instituții. Au fost mari boieri care s-au menținut în sfat aproape sau în tot timpul domniei lui Neagoe Basarab: Barbul banul, Calotă, Hamza, Harvat. Schimbă-

---

[53] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 99—101, 103, 104, 106—108, 110, 112—120.

[54] *Ibidem*, passim.

rile efectuate fiind de mică însemnătate, dregătoriile principale rămînînd în mîna aceloraşi oameni. Ponderea redusă a modificărilor este indicată şi de menţinerea unui număr aproximativ constant de membri ai sfatului: între 9 şi 12 boieri.

Stabilitatea sfatului permite să se conchidă că Neagoe Basarab a reuşit să impună o domnie autoritară, relativ liniştită în lungul celor aproape zece ani cît a ocupat tronul.

În legătură cu componenţa sfatului s-au mai ridicat două probleme: care a fost relaţia lui Neagoe Basarab cu Craioveştii şi în ce măsură a acordat preponderenţă boierimii oltene.

Neagoe Basarab nu a oferit rudelor lui, din familia Craioveştilor, locuri în sfat într-un mod nejustificat. El a respectat ceea ce a scris în *Învăţături:* nu a avut rude, ci slujitori, căci toţi cei pe care i-a ţinut în preajma sa au fost destoinici. În cazul în care nu credea că rudele sale de sînge, apropiate, pot fi promovate, nu o făcea. Exemplul cel mai concludent este al fraţilor săi, Preda şi Pîrvu II. Primul a devenit mare ban numai după retragerea unchiului Barbu, iar al doilea nu a deţinut dregătorii în timpul domniei lui.

Punîndu-se în discuţie puterea pe care au deţinut-o atunci Craioveştii, desigur că ea nu poate fi minimalizată, reducîndu-se numai la prezentarea numărului membrilor acestei familii în sfat.[55] Este absolut necesar să se ţină seama

[55] M. Neagoe, *op.cit.*, p. 205 şi urm.; D. Ionescu, *op.cit.*, (II), p. 124—125.

de faptul că tronul era ocupat de un reprezentant al lor, iar cele mai însemnate dregătorii le deţineau ei. În acest caz se impune teza că în timpul lui Neagoe Basarab, Craioveştii au atins apogeul puterii.

Astăzi nu se mai poate susţine părerea formulată de Nicolae Iorga la începutul veacului nostru că „Muntenia mare nu era mulţumită cu predominarea olteană" din timpul lui Neagoe Basarab şi că de aici s-au abătut toate nenorocirile asupra ţării după 1521 [56]. Analiza ansamblului documentelor emise în anii domniei lui Neagoe Basarab, ca şi cele posterioare, a demonstrat convingător că domnul a menţinut un echilibru permanent între boierii proveniţi din dreapta şi cei din stînga Oltului [57]. Probabil domnul nu şi-a pus problema Olteniei şi Munteniei ca loc de proveniență al boierilor din jurul tronului, ci a căutat să aibă sfetnici proveniţi de pe tot teritoriul ţării pentru a-l controla rapid şi eficace.

Toţi cei care l-au sprijinit în momentul preluării tronului, ori l-au slujit cu devotament au fost răsplătiţi de Neagoe Basarab, aşa cum prin *Învăţături* îi îndemnase pe urmaşi s-o facă. Vlad banul a primit Siliştea Crucii *„pentru dreapta şi credincioasa slujbă* a lui şi cu vărsare de sînge" [58]. Iar mai apoi, în anul 1516, acelaşi, împreună cu fraţii lui, Dumitru pîrcălab şi Balica

---

[56] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. III, p. XLVI.
[57] D. Pleşia, *op.cit.*, p. 124—125.
[58] *DIR.B. Ţara Românească*, veac XVI, p. 169.

spătar au primit în urma unei judecăţi o întărire asupra ocinelor din Căluiul şi Mihăleşti [59].

Prin alt hrisov, emis la 20 septembrie 1513 la Tîrgovişte, pentru Şerban spătarul şi fiilor săi *„pentru dreaptă şi credincioasă slujbă* de la domnia mea, prin vărsare de sînge cu lancea", le-a dat Bîcleşul cu Poienile de la furca Bîcleşului Verde, Padina Pietrei, Drăgaica şi Smadovita [60].

În sfîrşit, la 7 aprilie 1518 jupan Danciul cu fiii săi, jupan Oprea spătar, jupan Ivul cu fiii săi au primit *„pentru dreaptă şi credincioasă slujbă* ce au slujit domniei mele o parte împădurită din ocina Aninoasa pe care o au cerut ca să cureţe acel loc cu foc şi cu securea" [61].

Maniera de a judeca a lui Neagoe Basarab se înscrie în tiparul conturat de *Învăţături*. Într-un hrisov scris la 30 octombrie 1517 domnul pronunţă o hotărîre ca urmare a judecării plîngerii lui Stanciu Veaţel care cerea un ţigan ce fusese dăruit Govorei de un oarecare Tatu din Rîmnic. Neagoe Basarab a emis decizia definitivă numai după ce „a cercetat" şi „judecat" cu „cinste" punîndu-i să semneze ca martori pe 10 membri ai sfatului în frunte cu Barbu banul.[62]

În alt proces, din anul 1518, domnul judecă o plîngere a lui Harvat împotriva lui Ivan, fost logofăt. Primul împrumutase suma de 3 000 aspri lui Ivan din Călineşti care murise, iar rudele

---

[59] *DRH.B. Ţara Românească*, vol. II, p. 285, 288.
[60] *Ibidem*, p. 242.
[61] *Ibidem*, p. 325—326.
[62] *Ibidem*.

sale temporizau plata datoriei. Domnul, văzînd că trecea „soroc după soroc" și banii nu erau plătiți creditorului, a luat partea lui Ivan din satul Grozești și i-a dat-o lui Harvat.[63] Și aici domnul a fost preocupat să facă dreptate, chiar dacă era în joc avuția unei rude a lui: Harvat. Ca de obicei, a cercetat, s-a convins, pe sine și apoi pe boierii din sfat, de partea cui înclină balanța adevărului, și numai după aceea s-a pronunțat.

În același spirit a judecat și stabilit hotarul moșiei Alexeni, pînă la el, se pare, imprecis delimitată. Prin hrisovul scris la 3 decembrie (1514—1519) [64] de Florea grămătic, Neagoe Basarab a ținut să precizeze din nou, folosind aceeași formulă, aparent de esență sacrosanctă: „Domnia mea nicidecum[...] n-am făcut în silnicie ci am trimis hotarnici pe jupan Turcin clucer și jupan Papa spătar și cu 12 boieri și cu megieșii care sînt în jurul lor. Ei cu sufletul lor au cercetat și au hotărnicit[...]" [65]

Oarecare umbră a îndoielii asupra judecății drepte proclamată de Neagoe Basarab aruncă hrisovul scris la 14 noiembrie 1516 de „Vîlsan logofăt" în Tîrgoviște. Prin el se arată că Albu, fiul Răduleștului a venit cu „pîră" în fața domniei împotriva lui jupan Vladul ban și a fraților și feciorilor lor deoarece aceștia luaseră de la el și moșia din Căluiu de Sus și din Mihălești. Jupîn

---

[63] *Ibidem*, p. 330.

[64] Data scrierii și semnării documentului nu se poate fixa cu precizie. (*DRH. B. Țara Românească*, vol. II, p. 260).

[65] *Ibidem*, p. 263.

Vladul ban și frații săi aveau un hrisov domnesc care le atesta stăpînirea aparent intangibilă căci actul fusese emis la 5 iulie 1516 în cancelaria lui Neagoe Basarab.[66] Domnul, în fața noii reclamații, nu a ținut seama de propriul său act, semnat de el, ci a cerut unui număr de 12 boieri să jure că ocina din Căluiul de Sus era a lui Albu și i-a redat-o acestuia.[67]

Un caz similar este relevat de un document datînd din anul 1547. Actul arată că în vremea lui Neagoe Basarab jumătate din satul Tismana aparținînd mănăstirii cu același nume a fost luat în mod silnic de Craioveşti și donat ctitoriei lor Bistrița. Egumenul de la Tismana, care a cerut și reobținut satul, motivează că s-a putut petrece acel act deoarece atunci ei (Craioveștii n.a.) „au fost tari și puternici".[68]

Ultimul act arată clar, ca și altele, că nu se poate susține că în timpul lui Neagoe Basarab „nu întîlnim cazuri de violență săvîrșită de marii boieri împotriva satelor". Nu poate fi idealizată domnia lui Neagoe Basarab crezîndu-se că atunci ar fi încetat goana boierilor după ocine și după brațele de muncă ale țăranilor [69]. Ea a existat și s-a practicat chiar dacă a fost mascată de pseudo-cumpărări ca cea a ocinei lui Radu din Vaideeni. Acesta a fost acuzat că a tuns niște oi ale domniei, fărădelege care i-a atras pierderea pămîntului, confiscat de oamenii domnului, pe

---

[66] *Ibidem*, p. 285–286.
[67] *Ibidem*, p. 288–289.
[68] *DIR. B. Țara Românească, veac XVII* vol. II, p. 350.
[69] M. Neagoe, *op.cit.*, p. 213.

care Neagoe l-a dăruit apoi, aproape imediat, lui Manea clucerul. Cel din urmă ar fi făcut un gest de milostenie dînd lui Radu 300 aspri ca despăgubire [70].

Desigur că darea sumei de 300 aspri din partea hulpavului Manea clucer nu a reprezentat contravaloarea pămîntului, ci o formă prin care el a căutat să arate că nu era un „cotropitor". Voia să se asigure şi împotriva unei eventuale răzbunări violente a lui Radu, ori a unui proces, posibil în condiţiile schimbării domniei.

Frecvent, în actele care inserează hotărîri judecătoreşti şi acordări de privilegii apare şi menţiunea că domnul a primit *un cal*. Este o referire directă la cunoscuta „dare a calului", practicată în tot secolul lui Neagoe Basarab, destul de mult discutată în istoriografie. În conformitate cu mentalitatea epocii, cînd judecătorul era plătit de împricinaţi, este foarte posibibil ca aceasta să fi avut semnificaţia unei dări sau a unui plocon, mai mult decît a unui *signum domini* [71].

În ansamblu, judecăţile la care a participat domnul direct au fost corecte. O dovadă convingătoare în acest sens o constituie analiza hrisoavelor: deciziile din anii domniei lui Neagoe Basarab, în marea majoritate a cazurilor nu au fost contestate după moartea sa.

---

[70] *DRH. B. Ţara Românească*, vol. II, p. 358—363.

[71] I. Bogdan, *Despre cnejii români*, Bucureşti, 1904, p. 24; Dinu C. Arion, *Încercare asupra domeniului eminent în Principatele Munteniei şi Moldovei, în secolele XV şi XVI*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 2; C.C. Giurescu, *Studii de istorie socială*, Bucureşti, 1943, p. 251; H.H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească*, Bucureşti, 1969, p. 85.

Sfatul puternic, stabil, judecățile în general corecte s-au reunit și completat susținînd întărirea domniei autoritare a lui Neagoe Basarab, ambele fiind instituțiile ei de bază. Domnul a fost silit să dea însemnătate deosebită acestor elemente pe care se sprijinea căci, ca în orice domnie, la început, a întîlnit o serie de opozanți. Ei proveneau fie din rîndurile unor grupări boierești rivale care voiau să ia locul și averea Craioveștilor, fie dintre descendenții direcți ai foștilor domni deveniți între timp pretendenți la tron. Majoritatea celor care s-au ridicat deschis, uneori cu arma în mînă, împotriva lui Neagoe Basarab făcuseră parte anterior din sfat sau fuseseră chiar dintre propriii săi sfetnici.

Cine a luat inițiativa atacului? Este o problemă insolubilă deoarece situația s-a schimbat de la caz la caz.

Imediat după ce a preluat tronul, Neagoe Basarab a pornit ofensiva împotriva celor pe care îi știa, sigur, că-i erau dușmani. Cronicarul Radu Popescu a istorisit că „întru acele zile, luînd Neagoe vodă domnia, iar Bogdan cumnatul Radului vodă, de carele s-au zis mai sus, temîndu-se de Neagoe vodă au vrut să fugă, dar n-au putut scăpa, că l-au prinsu și aducîndu-l la domnu, pentru avuția lui și domnească să o spuie, l-au muncit foarte, pînă l-au și omorît"[72].

În acest caz domnul urmărea să lichideze o veche răfuială cu Bogdan, care, la rîndul său, încercase în timpul lui Vlăduț să obțină mai

[72] Radu Popescu, *op.cit.*, p. 44

mult decît uciderea lui Neagoe Basarab: orbirea. Domnul, cumplit cînd era dominat de mînia răzbunării, i-a hărăzit inamicului său personal moartea prin chinuri. Totodată i-a confiscat și toate bunurile, oprindu-se în special asupra celor pe care Bogdan trebuia să le „spuie". Acestea erau, foarte probabil, formate nu din pămînt, ci din bijuterii și bani, ușor de ascuns, obținute ca zestre a Caplei, în parte de la domn, căci cronicarul a menționat că făceau parte din averea „domnească". Judecarea cruntă a lui Bogdan, chinuirea lui au fost făcute astfel încît să respecte unul dintre principiile justiției feudale: să se răspîndească rapid, în rîndurile unui număr cît mai mare de oameni știrea despre cele petrecute. În condițiile cînd *mass media* moderne nu existau, eficiența călăilor și a mijloacelor de tortură trebuie să fi fost remarcabile pentru ca vestea despre cele petrecute în anii lui Neagoe Basarab să fi străbătut pînă în veacul al XVII-lea, cînd au fost înregistrate de Radu Popescu. Cei care auziseră despre cele întîmplate, sigur nu mai repetau greșeala. Urmărirea și uciderea lui Bogdan, moldoveanul pribeag, poate o personalitate puternică de la curtea Țării Românești, explică de ce Neagoe Basarab i-a cerut lui Gavril Protul să-l învinovățească pe cel executat. Bogdan a fost acuzat în *Viața lui Nifon* de caterisirea lui Nifon al II-lea, și apoi de blamarea lui Neagoe pe care l-a prezentat în fața domnului ca hiclean. Astfel, pentru mentalitatea epocii, Neagoe Basarab avea un dublu motiv pentru

a-l ucide pe Bogdan: pe de o parte își apăra prietenul și învățătorul, pe de alta, pe sine însuși.

Probabil răfuiala lui Neagoe Basarab cu Bogdan, oprirea lui din tentativa de fugă au determinat și ele părăsirea țării în grabă de alți boieri deveniți brusc „pribegi". Fugarii s-au îndreptat în special către Transilvania, Moldova și Sublima Poartă. Au procedat astfel deoarece în Transilvania, la Brașov se găsea Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău, care, prin origine, era un prezumtiv pretendent la tron și conducător al nemulțumiților. Acesta dobîndise și un eventual loc de azil, de unde putea primi și ajutor militar — Moldova — după ce domnul țării, Bogdan cel Orb (1504—1517) i-a devenit cumnat, căsătorindu-se cu sora lui Mircea, Ruxandra [73].

Către Sublima Poartă s-au îndreptat pribegii care sperau să-l răstoarne pe Neagoe Basarab tocmai datorită faptului că luase tronul cu ajutorul lui Mehmet beg. Ei știau că pașa din Nicopol era unul dintre devotații bătrînului sultan Baiazid al II-lea Veli, pierit dintre pămînteni în aprilie 1512 ca urmare a vîrstei și a luptelor cu fiul său mezin, Selim I Yavuz, care, devenit padișah, putea să fie dornic să se răzbune pe cel ce fusese susținătorul tatălui său.

Mizînd pe această situație, pribegii i-au adresat un „arz" lui Selim, prin care spuneau că Neagoe Basarab ar fi omorît 3 000 boieri [74]. Simpla raportare a cifrei la totalul aproximativ

---

[73] C. C. Giurescu, D. C. Giurăscu *op.cit.*, vol. II. p. 225, 228,

[74] Mustafa A. Mehmet, *op.cit.*, p. 928.

al populației țării, demonstrează clar că boierii au denaturat situația, probabil din dorința de a-l impresiona pe sultan și a-l determina să intervină în favoarea unui pretendent nenominalizat în „arz". Candidatul la domnie aflat în Sublima Poartă era un oarecare Miloș, ades confundat cu Mircea [75], fiul lui Mihnea cel Rău. În anul 1519, Neagoe Basarab scria satisfăcut sibienilor că a scăpat de rivalitatea lui Miloș: „[...] din porunca sultanului a fost legat și aruncat în temniță, unde a pierit în lanțuri. Miloș a depus multe stăruințe împotriva noastră și a fost un potrivnic și un dușman împotriva noastră și al acestei țări a noastre" [76].

În realitate, Neagoe Basarab a descăpățînat cîțiva mari boieri cum au fost: Oancea logofăt, Danciul, mare portar, Stanislav stolnic, Stanciul paharnic, Gheorghe, Cazan, Stanimir, Dan, un alt Cazan portarul și mulți alții nenominalizați [77], poate inexistenți, creați de propaganda boierească denigratoare pentru a mări numărul victimelor domnului. Toți partizanii și rudele acestora au creat în exil fracțiunea opoziției boierești față de domnie. Grupul pribegilor de la Sublima Poartă a reprezentat un pericol mai mic comparativ cu celelalte, căci sultanul, orien-

---

[75] Cînd Miloș murise, Mircea mai trăia încă în 1521 (Hurmuzaki, *Documente*, vol. VIII, p. 51; vol. XV, p. 240—241) și în 1529, cînd apare în acte ca tatăl lui Alexandru al II-lea Mircea.

[76] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 240: a se vedea și P.P. Panaitescu, *Contribuții*, p. 149.

[77] M.A. Mehmet, *op.cit.*, p. 928.

tat spre frontul anatolian se preocupa puțin de cele petrecute la Dunărea de Jos, unde era relativă liniște.

Mai multe necazuri a avut Neagoe Basarab cu „pribegii" aflați în Transilvania și în Moldova, oarecum reuniți în jurul lui Mircea. În țară ei au găsit sprijin la boierii buzoieni, la puternica familie a Izvoranilor din Muscel și la cîteva familii din Oltenia [78]. Boierii buzoieni nu au putut fi nominalizați exact, dar este cert că din regiunea lor, aflată în imediata apropiere a Moldovei și Transilvaniei, s-au ridicat numeroși nemulțumiți care au provocat multe neajunsuri domniei. Neagoe Basarab nu i-a putut prinde și pedepsi pe vinovați, căci aceștia, profitînd de poziția regiunii, au fugit la timp. În schimb, acuzîndu-i de hiclenie, le-a confiscat uneori moșiile pe care le-a trecut fie în proprietatea sa, fie în cea a unor slujitori credincioși. Pînă în anul 1515 a confiscat mai multe moșii în părțile de est și nord-est ale țării [79], adică tocmai în zona buzoienilor, astfel temperați și aduși la supunere.

Dintre pribegi, mai însemnați, permanent oponenți, pot fi nominalizați Izvoranii, Vlaicu stolnicul, Diicu comisul, Dragomir logofătul, și boierii olteni Radu din Borăști, mare paharnic, Radoe și Boica din Bățești [80]. În anul 1519, Vlaicu

---

[78] D. Pleșia, *op.cit.* (II), p. 125.

[79] Ion Donat, *Le domaine princier rural en Valachie (XIVe – XVIe siècles)* în „Revue Roumaine d'Histoire", nr. 2/1967, p. 201–231.

[80] I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul*, p. 144 și urm.

stolnicul a fugit cu „birul" țării la Mircea, la Brașov. Fapta lui a atras pedeapsa domnului care a trecut imediat la represalii: i-a confiscat partea satului Bilcerești din Buzău care-i aparținea și l-a declarat hiclean. Pământul confiscat a fost dat unui favorit al domnului, Manea Clucerul [81], răsplătit și altădată pentru slujbă dreaptă. Pentru sprijinirea lui Vlaicu, a fost pedepsit și un oarecare Dumitru Desculțu, care și el și-a pierdut pământul [82], bunul cel mai de preț în evul mediu.

În aceeași perioadă, Oancea vistierul trimis la Brașov cu argint în valoare de 8 000 de aspri și suma de 22 000 aspri, monede pentru achitarea lucrului unor „potire", fie și-a însușit banii, fie i-a dat tot lui Mircea. În orice caz, nu a mai revenit acasă, atrăgînd asupra-i condamnarea domnului care l-a declarat și pe el hiclean [83].

Politica lui Neagoe Basarab de a se înconjura de un grup de slujitori și curteni credincioși, care în totalitate au format grupul de unde și-a recrutat „sfetnici", stabilitatea lui, i-au permis să creeze o domnie autoritară, eficientă, capabilă să ia imediat măsurile cuvenite în interior, temperînd acțiunile pribegilor. Existența unor boieri nemulțumiți, în neîntreruptă contradicție cu domnul nu trebuie să mire deoarece în tot lungul evului mediu, în oricare domnie în Țările Române și chiar în întreaga Europă au fost mari feudali care s-au plîns de nedreptatea monar-

---

[81] *DRH. B. Țara Românească*, p. 364.
[82] I. Donat, *op.cit.*, p. 226.
[83] *DIR. B. Țara Românească, veac XVI*, vol. II, p. 47.

hiei, dar niciodată n-au determinat ei linia directoare a dezvoltării statului [84]. Imposibilitatea dușmanilor lui Neagoe Basarab de a-l răsturna sau de a organiza acțiuni de amploare împotriva lui demonstrează numai că vorbele pribegilor nu au coincis cu puterea lor reală: erau mult mai slabi ca domnul. Acțiunile lor au provocat numai valuri mici care nu au putut clătina ori răsturna corabia cîrmuită de Neagoe Basarab.

LA CURTEA VOIEVODULUI

Domnul a încercat și a reușit să-și întărească poziția și prin practicarea și perfecționarea unu ceremonial de un fast aulic. Deoarece pînă la el descrierile ceremonialului de curte lasă a se bănui, mai mult, că era de înaltă ținută, dar nu de pretenții deosebite, Neagoe Basarab poate fi socotit cel care a introdus fastul de tip „imperial" în Țara Românească. Această pretenție a lui a fost arătată în primul rînd de un simbol al puterii: îmbrăcămintea purtată în portretul votiv din ctitoria de la Argeș. Neagoe Basarab apare ținînd chivotul împreună cu soția sa Despina Milița, avînd împrejur copiii lor, iar deasupra capetelor, inscripția indicîndu-le numele. Domnul este învești mîntat cu o „granață", o mantie grea, de culoarea liliacului, brodată cu fir de aur, brăzdată de benzi late, brodate în față, pe

[84] J.R. Lander, *Ancient and Medieval England, vol. I, Beginnings to 1509*, New York/Chicago, San Francisco/Atlanta, 1973, p. 155 și urm.

umeri și pe poale. În partea inferioară, în dreapta, apare brodată o acvilă încoronată [85]. Un guler detașabil, bogat, îi cade peste umeri. De sub mantie ies la iveală anteriul și gulerul roșu al cămășii, tivit cu mărgăritare. Și manșetele și pieptul cămășii sînt brodate. Coroana cu cinci colțuri este lucrată cu artă, fiind împodobită cu pietre prețioase.

Costumele celor trei fii au aceeași structură: Theodosie, fiul cel mai mare, purta o granață a cărei cromatică este mai bine păstrată, ferită de intervențiile oamenilor și ale vremii. Tot la el se disting bine și botforii roșii, imperiali, cusuți cu perle [86].

Acest costum a fost ades socotit identic cu cel al despoților bizantini, iar despre Neagoe Basarab s-a spus că și l-a însușit datorită căsătoriei cu Despina Milița. Compararea costumului purtat de domnul român cu acela al despoților, exact descris în „Pseudo-Codinos" arată că între ele este un singur element comun: mantia grea brodată [87]. Analiza costumului purtat de domn, demonstrează că în realitate el era îmbinat cu

---

[85] P.P. Panaitescu, *L'aigle byzantine sur les vêtements des princes roumains du Moyen Age*, în „Académie Roumaine. Bulletin de la section historique", XII (1930), p.64-67.

[86] Fragmentul de pictură murală redînd costumul se păstrează la Muzeul de Artă al R.S.R., secția de Artă Veche Românească; a fost reprodus în desen de Gheorghe Tattarescu (Cabinetul de stampe al Muzeului de Artă a R.S.R.); compararea costumului cu altele nereușate arată că a păstrat toate caracterele originale (Corina Nicolescu, *op.cit.* p. 235—236).

[87] Pseudo-Codinos, *Traité des offices*, Paris, 1966, p. 40.

o fantezie nebănuită: a combinat părți componente din hainele de ceremonie ale basileilor, ale despoților, ale sebastocratorilor etc. Astfel a realizat un costum propriu de ceremonie, cu un caracter aulic, simbol al autorității sale pentru cei din jur.

La rîndul lor, Despina Milița și fiicele ei, Stana și Ruxandra (Roxanda), apar somptuos înveșmîntate, corespunzător rangului și pretențiilor domnului. Despina Milița era îmbrăcată într-un caftan de catifea neagră, căptușit cu o blană de culoare cenușie, ce se prelungește formînd un guler amplu. Sub el se vede o rochie castanie acoperind o cămașă cu mînecile și gulerul de culoarea alunei, bogat brodată. Pe cap poartă o pălărie cu boruri largi, rotunde, peste care cade un văl cenușiu deschis. Domnițele au un costum în care apar în mod obișnuit în picturi [88]: cămașă brodată cu fir și perle, cu gulerul roșu, rochie de un roșu viu, aprins, mărginită cu benzi late, brodate cu fir și perle. Ele sînt încinse, mai sus de mijloc cu un brîu roșu, vîrstat de dungi negre și aurii. Pe cap au diademe de care atîrnă lănțișoare terminate cu mici pietre prețioase [89].

Neagoe Basarab era preocupat nu numai de croiala elegantă a hainelor, ci și de procurarea materialului „luxos" necesar pentru ele. El l-a însărcinat pe Ghiață spătarul să cumpere de la Brașov „o blană de viezure pentru o haină și altă blană să fie de helgie, iarăși pentru o haină.

---

[88] Corina Nicolescu, *op.cit.*, p. 235.

[89] Muzeul de Artă a R.S.R., secția de Artă Veche Românească, Nr. inventar I, 1.

Şi viezurul să fie de pe spinare şi să-mi tocmiţi pieile amîndouă[...] şi ce le va fi preţul voi trimite totul"[90]. În acelaşi oraş domnul ţării Româneşti a angajat un bijutier pentru a-i lucra un „colier din mărgăritare" trimise de el din sudul Munţilor Carpaţi [91]. Mai tîrziu, spre sfîrşitul domniei, în anii 1518—1519, solii săi la Veneţia, Raguza şi Roma, Hieronim Matievich şi Antonie Pankalos au fost însărcinaţi, pe lîngă prezentarea scrisorilor cu caracter politic şi cu efectuarea unor cumpărături *(mercancis)* [92]. Cererea domnului de a-i fi aduse obiecte de îmbrăcăminte şi bijuterii din cele mai bune ateliere ale vremii, oraşul lagunelor fiind renumit pentru industria sa specializată în produse de lux, arată un gust rafinat format în acest sens, cunoaşterea precisă a celor mai de seamă izvoare pentru aprovizionare şi, în sfîrşit, posibilităţi materiale neobişnuit de mari.

Atunci cînd argintarii din Sibiu nu au reuşit să satisfacă pretenţiile exigente ale rafinatului domn, în anul 1517, Neagoe Basarab le-a retrimis cădelniţa comandată pentru ctitoria sa din Curtea de Argeş. Domnul i-a admonestat cu o severitate dispreţuitoare pe argintari, scriindule: „ad modum Ciganorum erat fabricatum"[93].

---

[90] Grigore Tocilescu, *534 documente*, p. 247.

[91] *Ibidem*, p. 226.

[92] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 844; N. Iorga, *Două documente din arhivele raguzane*, în „Arhiva", 1896, p. 66—69.

[93] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 236—238.

Cererile emise de el, totdeauna extrem de pretențioase, au fost satisfăcute după dorința și voința lui. Astfel a impus respect prin ținuta-i exemplară, necoborîndu-se niciodată la acceptarea mediocrității.

Alături de însemnul costumului, atît de prețuit în evul mediu, căci indica rangul și puterea unui om din înalta societate a vremii,[94] Neagoe Basarab a ținut să se impună prin ospețe. Acolo avea ocazia să strălucească așezînd „lîngă sine boiari și sfetnici buni și aleși; iar oameni nebuni și răzvrătiți nici cum nu-i ținea lîngă sine". La ospețe trebuia să fie mîncare din belșug și „multe feluri de tobe și de vioare și de surle de veselie[...] și ce veselie veți ști mai mare, faceți ca să se veselească cei ce vă iubesc".

La ospăț, domnul trebuie să-și țină cumpătul, să nu se lase dominat de Bacchus, „că omul deacă să îmbată, de are și minte multă el o piiarde"[95]. Domnul la ospețe, cînd era oarecum sub influența băuturii, nu era prudent să facă nici un fel de promisiuni, să nu se dedea la amenințări ori la pronunțarea de pedepse, căci atunci mintea nu-i era clară.

La masă, sfătuiește Neagoe Basarab, domnul trebuia să fie îngăduitor cu slujitorii, chiar dacă euforia bahică ii copleșea și să-i ierte dacă schimbau locurile unde fuseseră așezați conform rangului lor. În fine, se impune cererea expresă ca

---

[94] Jacques Le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, București, 1970, p. 471.

[95] *Învățături*, p. 258.

mintea domnului s-o domine permanent pe a slujitorilor, altfel multe rele s-ar putea ivi [96]

O comportare majestuoasă i se impunea domnitorului și cînd primea solii străini. Cînd auzea că vin „soli mari" din țări de aceeași credință cu el, domnul urma să trimită înaintea lor „cinste și bucate și băuturi den dăstul pînă vor veni și la scaunul vostru cel domnesc". Acolo, toți sfetnicii, reuniți în jurul domnului, împodobiți în haine luxoase, trebuiau să primească solul „cu cinste" și apoi să-l conducă undeva nu prea aproape de curtea domnească. Probabil, Neagoe Basarab își lua astfel măsuri de precauție pentru a nu crea posibilitatea solilor să ajungă la forme de spionaj medieval: observarea celor ce se petreceau la curte și contactarea unor curteni și slujitori bine informați asupra celor ce-i interesau [97].

Solul, după o scurtă odihnă de 2—3 zile, necesară pentru refacere după oboseala drumului, urma să fie primit oficial la curtea țării. Acolo domnul aflat pe tron în haine de ceremonie, cu o figură majestuoasă, trebuia să aibă în preajma lui, în ordinea importanței, sfetnicii bătrîni, curtenii mai tineri, slujitori, toți în veșminte de gală pentru a impresiona solul străin. Mesajul transmis de sol, după sfatul lui Neagoe Basarab, se impunea să fie ascultat cu atenție, cu chip impe-

---

[96] *Ibidem*, p. 258—261.

[97] În Veneția, Signoria dădea aceleași sfaturi pentru primirea solilor străini, dovadă că era o practică general răspîndită (Philippe Amiguet, *L'Age d'Or de la diplomatie*, Paris, 1963, p. 287—299).

netrabil, dar politicos, atît în cazul unor ştiri bune, cît şi al unora rele. Răspunsul care urma dat nu trebuia să fie pripit. Se impunea domnului să se sfătuiască cu boierii din apropierea tronului, să le asculte părerea, să chibzuiască singur, în liniște şi apoi să ia el însuşi decizia finală, de care era responsabil.

În tot timpul rezidenței solului la curtea domnească el trebuia să remarce mina bună a domnului, figura plină de măreție, determinantă în alcătuirea unei relatări favorabile către suzeranul său. Cît era oaspete, solului urmau să i se dea mîncăruri şi băuturi din belşug „şi chiar mai mult", nu numai pentru a se simți bine, ci şi pentru a povesti cum a fost primit. În sfîrşit, la plecare se cerea să fie condus cu toată cinstea cuvenită pînă la hotar [98].

Toate sfaturile anterioare au fost date de Neagoe Basarab pentru cazul precis cînd erau primiți soli ai unor țări creştine, potențial aliate cu el. Proceda astfel deoarece în evul mediu, cînd noțiunile ideologico-dogmatice erau bine întipărite în minţile şi sufletele oamenilor, se punea accentul, în toate domeniile, pe deosebirile confesionale sau de religie, ele constituind un element care putea contribui la menținerea independenței şi ființei unui popor. În cazul lui Neagoe Basarab el avea de înfruntat permanenta amenințare a otomanilor musulmani, numiți în *Învățături*, pe scurt, „necredincioşi". Solii veniți

[98] *Învățături*, p. 366.

din partea Sublimei Porți urmau să fie altfel tratați decît cei sosiți din statele creștine. Și ei urmau să fie bine primiți, cum prevedeau canoanele codului de politețe diplomatică, însă, se cerea, în mod aproape imperativ, ca domnul și boierii să fie rezervați, să nu arate nimic din bogățiile și puterea țării, să caute să determine solul să plece cît mai repede. Dacă solul recurgea la amenințări, pretinzînd o dare suplimentară, domnul, prudent, trebuia, cu ajutorul darurilor, să obțină o reducere a cererilor. Numai dacă nu avea altă posibilitate, Neagoe Basarab îl sfătuia pe Theodosie să satisfacă pretențiile viclenilor și primejdioșilor otomani, ultima alternativă, în discuțiile cu ei rămînînd confruntarea militară [99].

Toate poveștele lui Neagoe Basarab în vederea purtării unei îmbrăcăminți fastuoase, corespunzătoare rangului fiecăruia, creatoare a imaginii unei stări de opulență, a modului de comportare la ospețe și în ocaziile de primire a solilor, arată că la curtea Țării Românești erau reguli de comportare bine stabilite, oarecum de inspirație bizantină, fiind numai finisate la începutul secolului al XVI-lea. Aceste forme de manifestare exterioară ale civilizației gestului și aparențelor, mult prețuite, au urmărit un scop precis indicat de Neagoe Basarab: boierii să spună „harnic și vrednic și înțelept domn este acesta și vrednic de a să pomeni și de a să ferici în toate lucrurile lui"[100].

---

[99] *Ibidem*, p. 277 și urm.
[100] *Ibidem*, p. 268.

În *Învățături* Neagoe Basarab și-a pus o întrebare legitimă: cum să procedeze în cazul cînd va avea de-a face cu soli veniți la el cu intenții rele, cu misiunea precisă de a-l umili, de a-l soma la cedări de teritorii sau de a-i impune mărirea tributului? Meditația lui în scris este remarcabilă: „Iar deacă veți vedea că cu cuvintele voastre cele bune și dulci nu veți putea potoli voia și porunca acelui ce va fi trimis solii aceia la voi, ci tot vă va sta împotrivă, de aceia voi să nu vă dați cinstea lor, ci să ieșiți la dînșii hrăbori (curajoși — n.a.) [...] Și pentru că au început ei cu rău asupra voastră, am nădejde [...] aceia să se rușineze"[101].

Paragraful este deosebit prin mesajul conținut: cere domnului ca în fața solilor oricărei puteri, oricît de mari, să nu-și piardă curajul și demnitatea. Era necesar să fie echilibrat; să nu recurgă la măsuri pripite, cel puțin în prima fază a discuțiilor, sperînd ca cei veniți cu gînduri și porniri dușmănoase să înțeleagă imposibilitatea obținerii ușoare a ceea ce doreau, și atunci „se vor rușina" și se vor retrage.

Exprimarea acestor idei este remarcabilă mai ales că „pentru Neagoe Basarab era clar că românii de pretutindeni erau obligați să trăiască într-o Europă amenințată de Imperiul otoman ajuns la apogeul puterii sale"[102]. În acest con-

[101] *Ibidem*, p. 278.
[102] *Istoria militară*, p. 375.

text, considerațiile cu caracter general au trecut la cazul concret al intereselor sud-est și central europene: confruntarea cu Sublima Poartă: „Iar de vor fi păgînii (otomanii — n.a.) aceia cu oști mai multe și cu putere mai mare decît voi, iar voi întîi să vă plecați lor cu cuvinte bune și blînde. Deci de vă veți putea împăca cu acele cuvinte bune[...] iar de nu vor vrea să se împace cu voi cu acele cuvinte bune[...] voi să le dați și bani cît veți putea". Mai departe și-a susținut pledoaria pentru păstrarea păcii prin prezentarea în fața cititorului a sugestivei parabole a șoimului și a vulturului: „[...]că șoimul feții mei are altă pildă și are inimă vitează și bărbată întru sine și multe păsări oblăduiaște și biruiaște și nici de una nu-i iaste frică, nici să teme și vînează în toată vremea. Și venind el așa, odată prinse o pasăre să-i fie lui de mîncare și umbla de zbura cu dînsa prin văzduh. Și zburînd să luo după dînsul altă pasăre mare și puternică făr-de seamă carea să chiamă vultur. Și începu a-l goni să-i ia vînatul. Iar șoimul deacă(îl) văzu zise în inima lui: «mie nu-mi iaste frică de acest vultur că eu multe păsări biruiescu: și pre el îl văz mare și puternic și zlobiv (rău — n.a.), iar inima lui o știu că iaste fricoasă, ci nu-mi iaste frică de dînsul, nici îl bag în seamă că de aș vrea eu numai ce mi-aș lovi în aripi odată și m-aș înălța tocma pîn la cer, de acii m-aș lăsa asupra-i și l-aș dăspica cu unghile, că-l știu cine iaste. Ci numai mă întristez de mărirea lui cea multă, pentru aceia nu mă voi bate cu dînsul că iaste tare și puternic, ci mai bine să

împarțu vînatul mieu și să-i dau și lui și voi fi în pace». Așa și voi, fraților, sînteți ca și șoimul și multe biruiți, și iaste vînatul în mînile voastre adecă avuția. Deci, de veți vedea pre niscare limbi păgîne să se pornească asupra voastră cu oști grele și cu putere mare voi nu vă potriviți lor și să vă bateți cu dînșii[...] ci socotiți ce le veți slobozi din unghile voastre vînat, adecă avuție, să le dați să mănînce ca să să părăsească de voi, cum și vulturul lasă pre șoim"[103].

Îndemnul pentru folosirea forței militare apare la Neagoe Basarab greu, deoarece nu iubea nici răzmerița, nici războiul, căutînd să le evite prin orice mijloace: „[...]să nu iubiți răzmiriţele și războaiele, nici să vă ducă mintea să vă bateți [...]"[104] Domnul trebuie, sfătuiește Neagoe Basarab, să chibzuiască bine orice cuvînt și gest al lui înainte de a ajunge la război. El era obligat să nu plece urechea la cele spuse de unul sau de altul dintre vecinii ori boierii interesați sau cointeresați într-un anumit sens al cursului evenimentelor, ci după o judecată și cîntărire a tuturor aspectelor problemei, să ia cu toată responsabilitatea decizia finală: „[...]de v-ar îndemna cineva și din priatinii voștri spre vrajbă, voi să nu-i ascultați"[105].

Aici există o oarecare apropiere de sfaturile date de Niccolo Machiavelli lui Cesare Borgia.

---

[103] *Învățăturile*, p. 278—279.

[104] *Ibidem*, p. 278; pentru comentarea concepției militare a lui Neagoe, a se vedea *Istoria militară*, p. 365—380; 460—480.

[105] *Învățături*, p. 277.

Şi florentinul îl îndeamnă pe fiul papei Alexandru al VI-lea să nu se lase influenţat de diverşi oameni: să ajungă la luptă numai după ce a epuizat toate mijloacele diplomatice [106].

Dacă se poate vorbi de o adevărată strategie a păcii la Neagoe Basarab, nu mai puţin adevărat este faptul că domnitorul român nu concepea o pace cu orice preţ. În cazul cînd nu mai are altă soluţie, epuizînd şi darurile sugerate în parabola şoimului, domnul e obligat să se pregătească serios, atent, pentru luptă. În nici un caz, în faţa vrăjmaşilor nu trebuia părăsită ţara: domnul trebuie să cîrmuiască şi să lupte, nu să „pribegească". Împotriva pribegiei s-a ridicat cu hotărîre, făcînd aluzie directă la suferinţele şi experienţa lui şi a Craioveştilor dinainte de a prelua tronul: „[...]că şi eu însumi am fost pribeag, pentr-aceea vă spui că iaste trai şi hrană cu nevoie pribegia, şi eşti de toţi oamenii dosăbit, încă şi de copii cei mici, şi de carii sîntu mairăi. Pentr-aceia să nu faci aşa, că mai bună iaste moartea cu cinste, decît viaţa cu amar şi cu ocară"[107].

După ce a demonstrat că numai glasul armelor mai putea fi auzit de cei ridicaţi la răzmeriţă ori la război, Neagoe Basarab a trecut la arătarea modului în care înţelegea el să fie pregătită armata. Dat fiind că acest aspect a mai făcut

---

[106] Niccolo Machiavelli, *op.cit.*, p. 23—27.
[107] *Învăţături*, p. 278.

obiectul și altor cercetări [108], și a fost aprofundat în recent apărutul volum doi al *Istoriei militare a poporului român* [109], ne vom opri în cele ce urmează numai asupra unor aspecte esențiale.

Domnul trebuia să-și pregătească boierii, curtenii, slujitorii explicîndu-le cu o figură calmă, fără urmă de teamă, ce doreau cei care-i amenințau. Era necesar să le motiveze că inamicii voiau nu numai „capul" său, „ci și capetele tuturor boierilor". Domnul nu vroia să-i lase pradă dușmanului și ca atare declară patetic „voi să-mi pui capu pentru voi, că-mi iaste milă de voi" [110].

Referindu-se la necesitatea organizării armatei, Neagoe Basarab cere lui Theodosie să-și formeze o gardă personală, total devotată lui, în orice condiții. Ea urma să fie alcătuită din „60 de bărbați voinici, să fie tot lîngă tine, și la război să nu lași pre aceștia să meargă ci numai să-ți păzească capul tău și de lîngă tine să nu se depărteze. Ci și tu să te nădăjdușești pre dînșii și de vei și birui vrăjmașii tăi, ei tot să nu meargă după dînșii să-i gonească, ci să stea înaintea ta. Măcar de te vor birui aceia tot să fie lîngă tine [...] De acii dacă ți se va întîmpla să fugi din război tu, iar cu cei 60 de voinici să fugi, și de

---

[108] Col. dr. Fl. Tucă, *Neagoe Basarab, gînditor militar*, în *Neagoe Basarab (1512—1521). La 460 de ani de la urcarea sa pe tronul Țării Românești. Volum omagial publicat de societatea „Neagoe Basarab" din Curtea de Argeș*, București, 1972, p. 72—75; G-ral. Ion Cupșa, col. Tr. Mutașcu, *Probleme militare în „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie"*, în „Viața militară", nr. 10/1971.

[109] *Istoria militară*, p. 376—380.

[110] *Învățături*, p. 280.

vor fi ei cu tine într-o parte, iarvei birui pre vrăjmașii tăi" [111].

Sfatul izvora din experiența domnilor Țărilor Române care-și alcătuiseră totdeauna gărzi personale din oșteni specializați, comparabili cu cei din alte state europene. Cei ce făceau parte din acest corp de elită fuseseră ridicați la rangul membrilor unei instituții militare aparte — a vitejilor — cu îndatoriri și drepturi bine precizate. De la ei domnul teoretician al organizării armatei feudale românești în veacul al XVI-lea a trecut mai departe scriind: „[...] de acii să-ți tocmești toate tunurile și oștile tot pre cete, cum le va fi rîndul" [112]. Se impune relevarea unor aspecte trecute oarecum sub tăcere. Armata Țării Românești era înzestrată atunci cu artilerie, armă căreia, în concepția domnului, i se acorda o pondere deosebită. Era firesc deoarece tunul, o armă relativ nouă, încă se răspîndea, se perfecționa și-și dovedea neîntrerupt eficacitatea pe cîmpurile de bătaie din întreaga lume. Apoi trebuie să se rețină că armata țării era organizată în „cete", unități astfel constituite încît să fie capabile să desfășoare acțiuni independente.

Potrivit celor arătate în *Învățături*, pe timpul desfășurării acțiunilor militare domnul trebuia să meargă în fruntea oștirii, fără să se sperie ori să arate că se sperie de mulțimea inamicului. Înaintarea armatei urma să fie făcută după ce oștenii fuseseră „fracționați" [113] în trei corpuri:

---

[111] *Ibidem*, p. 283.
[112] *Ibidem*, p. 280.
[113] Col. dr. Fl. Tucă, *op.cit.*, p. 74.

două „străji" și grosul trupei. „Tu întîi să rînduiești și să tocmești străji să meargă mai înainte cum iaste obiceaiul. Și să meargă una mai înainte, alta după aceea, iar a treia să fie tabăra cea mare. Și să nu fie departe una de alta, ci să fii aproape, ca să să auză și să să știe ce fac. Și de să va întîmpla vreo întîmplare străjii cei dintîiu, ia să vie să să amestece în cea de a doao, iar de va vedea și straja de a doao ca să biruiaști de vrăjmași ia încă să vie să se amestece în toiul cel mare [...] să nu fie departe una de alta [...] că straja cea dentîi și cea de a doao iaste inima a toată oastea. Deci, să nu cumva văzînd toiul cel mare că au perit străjile să se spăiimînteze și să cază într-o vreo frică mare, și pentru aceia frică înșiși să să dea în periciune".[114]

După ce a acordat atenție străjilor și poziției lor, căci printr-un succes parțial puteau impulsiona întreaga trupă la luptă, Neagoe Basarab a arătat ce i se impunea domnului să facă pentru familiile celor plecați să lupte. Avea datoria să le protejeze, ascunzîndu-le în locuri tainice, izolate prin factori naturali sau antropici, căci dacă familiile luptătorilor ar fi fost capturate de inamic, domnul ar fi fost părăsit de oștenii lui. Aceștia ar fi plecat să-și salveze soțiile, copiii, frații, surorile, părinții și poate s-ar fi înțeles cu inamicul împotriva lui. „Iar feciorii boiarilor tăi și ai slugilor tale să fie mai înapoi de unde să va face războiul. Iar să nu cumva să lași feciorii

[114] *Învățături*, p. 281.

boiarilor şi ai slugilor tale înainte, iar tu să te dai să faci războiul înapoi şi aceia să cază în mîinile vrăşmajilor tăi şi în robie. Că deacă vor cădea feciorii boiarilor în robie de acii toţi boiarii şi slugile tale te vor părăsi şi vor merge după dînşii" [115]. Sfatul acesta l-a dat Neagoe Basarab pe temeiul experienţelor lui Vlad Ţepeş şi, poate ale lui Ştefan cel Mare.

De reţinut că domnul s-a referit în mai multe rînduri la „lefile slujitorilor" [116]. Formularea precisă conduce la o singură concluzie: în oastea Ţării Româneşti la începutul secolului al XVI-lea erau întrebuinţaţi şi lefegii. Ei apăreau în *Învăţături* ca urmare a unei tradiţii vechi de mai bine de un secol, fiind specializaţi în utilizarea armelor de foc, în asedii ori în acţiuni deosebite, numite în limbaj modern „de comando". În mod obişnuit, lefegiii formau un corp aparte, oarecum de elită, poate cel al gărzii personale a domnului ori al străjilor.

Grija lui Neagoe Basarab pentru folosirea unei terminologii adecvate se datorează, în mod cert, faptului că oamenii care formau „tabăra cea mare" erau ţărani, aşa cum sînt arătaţi în textul slavon al *Învăţăturilor*.[117] Este meritul autorului domn de a-i fi definit clar şi a fi privit cu responsabilitate şi curaj posibilitatea de îmbinare a armatei de lefegii cu oastea de ţărani realizînd astfel o simbioză în vederea apărării ţării.

---

[115] *Ibidem*, p. 281.
[116] *Ibidem*, p. 282—283.
[117] *Ibidem*, p. 388.

Ideea și povața lui Neagoe Basarab de a fi folosiți locuitorii satelor ca bază a armatei porneau de la „particularitățile dezvoltării sociale ale orînduirii feudale în țările române, unde aceasta a îmbrăcat, pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale, anumite forme specifice, originale [...] Această împrejurare a imprimat țărănimii în întregul ev mediu un rol deosebit în viața țărilor românești, făcînd din ea atît forța socială principală a dezvoltării economico-sociale, cît și factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entității naționale, a integrității patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber" [118]. Tocmai această realitate și folosirea în clipe grele a armatei de țară, formată din țărani, oștire cu caracter național, i-a creat posibilitatea lui Neagoe Basarab să aibă o bază, un suport solid pentru formularea unor teze superioare față de cele cunoscute în epocă.

În vederea plății imediate a „lefei" slujitorilor, Neagoe Basarab îl sfătuiește pe urmașul său ca „avuția" sa să fie mereu lîngă el. Aici domnul a recurs din nou la o parabolă: „Că omul iaste ca porumbul (porumbelul—n.a.): că porumbul unde află grăunțe mai multe, acolo fuge: așijderea și omul, unde află un domn darnic și milostiv, acolo să adună să să hrănească" [119]. Paragraful respectiv ne duce cu gîndul și la secretarul Republicii din Florența. Concepțiile celor doi autori ai tra-

---

[118] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura Politică București, 1975, p. 29.

[119] *Învățături*, p. 282.

tatelor de a conduce statul cu artă se întîlnesc: recompensa poate atrage un om, dar după Machiavelli poate face mai mult: stimulează o slăbiciune a lui — lăcomia.[120]

În *Învățături*, Neagoe Basarab aduce în fața lui Theodosie și o situație de o gravitate extremă: posibilitatea unei înfrîngeri. El îi cere, tot pe baza experienței domnilor români, poate a lui Ștefan cel Mare în 1476, să nu părăsească țara, să se retragă în zone periferice, cu populație favorabilă lui și de acolo să revină la momentul oportun. După ce accentuează din nou cererea „din țara voastră să nu eșiți", devine patetic în exprimarea credinței în putința de a ridica oamenii de rînd și a alunga înterpușii străinilor, căci aceștia nu se putuseră consolida și nu aveau posibilitatea să beneficieze mult timp de ajutorul trupelor străine.[121]

Încrederea nestrămutată în victorie îl face pe domn să încheie cu sfătuirea fiului său să cinstească memoria celor căzuți viteje̦ște în luptă: „Iar feciorii lor și rudeniile care vor rămînea în urma lor, multă cinste să aibă de la tine pentru părinții lor [...]". Recunoștință trebuie să dovedească și pentru cei rămași în viață, distinși în luptă: „Si slugile tale carii vor fi rămas zdraveni, și aceia încă să aibă cinste nefățarnică și nu pentru căci vă vor fi rudenii să cinstiți numai pre aceia, nici căci vor fi dat cuiva mită și-i vor lăuda,

---

[120] N. Machiavelli, *op.cit.*, p. 70 – 72.
[121] *Învățături*, p. 282.

ci fieştecare după cum îi va fi slujba, aşa să-i fie şi darul şi cinstea" [122].

Aici apare o nouă şi frapantă deosebire faţă de modul de a pune problemele de către Machiavelli. Secretarul florentin cere „principelui" său să fie darnic cu cei mulţi, în sensul de a nu le lua nimic şi să nu se teamă dacă i se va face faima de meschin [123]. Este exprimarea mentalităţii unei lumi care începuse să păşească pe calea capitalismului mai mult decît econom, dornic să acumuleze cît mai mult, deosebită de aceea a societăţii de la Dunărea de Jos, aflată încă în plin feudalism.

În prezentarea preocupărilor lui Neagoe Basarab pentru organizarea militară a ţării s-au abordat şi analizat cu precădere cele scrise în *Învăţături*. Indiscutabil, textul redă concepţia domnului asupra structurării oştirii, dar acest element nu este suficient şi edificator pentru opera lui Neagoe Basarab în domeniul militar. El s-a interesat temeinic şi de organizarea sistemului defensiv al ţării prin repararea sau construirea cetăţilor, curţilor domneşti şi aşezămintelor monastice fortificate. La cetăţi, a fost obligat să se limiteze la simple reparaţii pentru a nu stîrni reacţia mîinioasă a otomanilor. Aceştia, care cuceriseră cetăţile Giurgiu şi Turnu încă din timpul sultanului Mehmet I Celebi (1413—1421), supravegheau atent

[122] *Ibidem*, p. 284.
[123] N. Machiavelli, *op. cit.*, p. 70—71.

mișcările domnilor români oprindu-i să construiască orice nouă cetate. În jurul anului 1540, Antonio Verancsics, sau cum semna el în italienește, Verantio, a putut observa în Țara Românească o cetate mare — Tîrgoviște — și două cetăți mai mici — Poienari și cetatea Dîmboviței (București) [124]. Poienari, aflată într-o excelentă poziție strategică, la circa 25 km nord de Curtea de Argeș, la marginea satului Căpățîneni, unde încep Cheile Argeșului, avea în timpul lui Neagoe Basarab o pondere deosebită fiind loc de ascundere al tezaurului [125], de temniță grea pentru dușmanii statului, de refugiu pentru familia domnului în zile de restriște. Tocmai aceste funcții explică de ce Neagoe Basarab a încredințat slujba de pîrcălab al cetății unui mare boier ca Danciu. [126] Boierul credincios domnului putea asigura un eventual refugiu, apărarea tezaurului țării, un prezumtiv drum către Transilvania unde cîrmuia voievodul prieten Ioan Zápolya (1510—1526). De altfel, în anii întunecați și tulburi care au urmat domniei lui Neagoe Basarab, Ioan Zápolya s-a zbătut mult pentru a obține cetatea Poienari ca punct de sprijin al luptei antiotomane [127].

Cetatea Dîmboviței (București) începe să capete în epocă o pondere mai mare. Ea era de

---

[124] *Călători străini*, vol. I, p. 404.

[125] *Geographiae Sebastiani Compagni*, Liber VIII, în Florio Banfi, *Imago Hungariae nelle cartografia italiana del Rinascimento*, Appendice, în Ianus Pannonius, I, nr. 2—3, 1947, p. 416—417.

[126] Maria Ciobanu, Nicolae Moisescu, Radu-Ștefan Ciobanu, *Cetatea Poienari*, București, 1984, passim.

[127] *Ibidem*, p. 79 și urm.

pe atunci punctul central al sistemului de apărare din Cîmpia Română, controlînd unul din drumurile principale care unea Peninsula Balcanică cu Transilvania, ca și pe cel care străbătea Țara Românească de la est la vest. Funcționalitatea cetății se remarca de pe atunci: era în centrul fortificațiilor din Cîmpia Română și controla economic și militar întreaga sa zonă.

Alături de ele mai trebuie menționată pentru caracterul ei strict militar cetatea Orătia, punct de control vamal și apărare pe culoarul Rucăr—Bran [128].

Dintre curțile domnești fortificate, cele mai însemnate în anii domniei lui Neagoe Basarab au fost Tîrgoviște, București, Curtea de Argeș, Cîmpulung Muscel, Gherghița, Tîrgșor, Rîmnicu Vîlcea etc. Toate erau astfel construite încît să poată rezista atacurilor unei „răzmerițe", ori ale unor armate străine nu prea numeroase. Pozițiile „curților" în orașe, în special la Cîmpulung, Curtea de Argeș și Tîrgoviște demonstrează că erau construite în locuri bine alese pentru apărarea întregii așezări [129].

La rîndul lor, așezămintele monastice fortificate, și ele durate solid, din piatră și cărămidă, erau,

---

[128] Gh.I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească (sec. XIII—XVI)*, București, 1981, p. 120—131.

[129] Carmen Jinga Marian, *Considerații asupra genezei orașului medieval Cîmpulung Muscel*, în „Studii și Comunicări", Muzeul Cîmpulung Muscel, 1981, p. 11—21; R.St. Ciobanu, *Curtea de Argeș și Cîmpulung Muscel, reședințe domnești în raport de anterioritate sau contemporaneitate*, idem, 1986, sub tipar.

răspîndite pe întreg teritoriul țării: Tismana Bistrița, Cozia, Govora, Gura Motru, Strehaia, Curtea de Argeș, Dealu, Snagov, Comana, Cotmeana etc. Unele dintre ele au fost refăcute din temelii și mărite la proporții deosebite — Bistrița, Curtea de Argeș [130], altele au fost numai reparate — Cozia, Strehaia, Dealu etc.

Domnitorul s-a îngrijit, deci, ca mănăstirile fortificate să fie în stare bună, putînd servi oricînd și scopurilor militare de apărare teritorială. Pentru a cîștiga bunăvoința clerului și a respecta datina vremii, voievodul a făcut danii tuturor mănăstirilor însemnate, care toate aveau și fortificații puternice. Fiind numeroase, elogiate de abila propagandă oficială patronată de Neagoe Basarab, daniile au părut la un moment dat, la prima vedere, a fi de mari proporții.[131] Analiza atentă a hrisoavelor de danie, raportarea lor la ceea ce au făcut domnii imediat anteriori, contemporani și succesori direcți, a arătat în mod convingător că Neagoe Basarab a dat sume și danii mici, deseori rezumate la simple confirmări pentru biserica din interiorul țării.[132]

---

[130] Inițial ctitoria lui Neagoe Basarab era înconjurată cu o puternică incintă cu rostul de a adăposti chiliile călugărilor și a apăra monumentul (Cf. Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982, p. 247 și urm.); ruinele clădirilor din jurul mănăstirii și starea proastă în care se afla aceasta la mijlocul secolului trecut au fost surprinse și descrise de Alexandru Pelimon în *Impresiuni de călătorie în România* (București, 1984, p. 50—51).

[131] Al.D. Xenopol, *op.cit.*, p. 178.

[132] Manole Neagoe, *op.cit.*, p. 218; discuția se referă aici numai la mărimea sumelor, fără o raportare la situații similare.

Procedînd abil, a putut să utilizeze aşezămintele monastice în interesul său, fără prea mari cheltuieli. Prin aceasta domnitorul îşi atingea un ţel însemnat, căci dacă mănăstirile sînt înscrise pe hartă, apare limpede că formau o adevărată reţea, acoperind eficace întreaga suprafaţă a ţării [133]. Totodată, respecta un principiu din *Învăţături* esenţial pentru buna funcţionare a armatei: banii pentru slujitori să nu fie irosiţi.

Neagoe Basarab, domnul care a iubit pacea şi a luptat pentru menţinerea ei, a întărit armata şi sistemul de fortificaţii teritoriale şi în vederea promovării unei domnii autoritare. A reuşit în acest domeniu, şi prin el, să se impună în faţa boierilor, în faţa ierarhiilor şi a vecinilor, fiind şi rămînînd un remarcabil model de teoretician şi conducător militar. El a fost „primul mare teoretician militar român de valoare europeană" şi va rămîne „unul din marii bărbaţi de stat ai trecutului nostru".

Trebuie reţinut totodată că Neagoe Basarab, concomitent cu grija acordată problemelor de ordin militar ale ţării, a căutat să dea strălucire oraşelor — reşedinţe domneşti. Evident a urmărit un dublu scop: să întărească prin ele apărarea teritorială a ţării şi să mărească faima domnului şi statului pe măsura posibilităţilor de atunci.

---

[133] Emil Condurache, Vladimir Dumitrescu, Mircea D. Matei, *Harta arheologică a României*, Bucureşti, 1972, pl. 12.

Cele mai concludente exemple sînt Curtea de Argeș și Tîrgoviște [134]. În primul caz, prin ridicarea frumoasei ctitorii din apropiere de oraș, a revitalizat, în oarecare măsură, vechea reședință a Basarabilor. Pe de o parte a atins astfel un țel politic căci își arăta legătura cu familia legitimă a dinaștilor, pe de altă parte întărea apărarea orașului prin consolidarea curții. Meșteșugarii și negustorii din oraș îi erau aliați căci aveau numai de cîștigat de pe urma ședерii domnului și curtenilor în localitate: astfel clientela li se mărea. Domnul nu a neglijat acest aspect folosindu-l și la Tîrgoviște unde a ridicat mitropolia. El l-a utilizat conform cutumelor evului mediu: a încredințat porțiuni din oraș meșteșugarilor și comercianților care trebuiau să le îngrijească. Este o altă latură a muncii lui de organizator militar: talentul de a-i folosi și pe orășeni să lucreze pentru domnie, ca aliat al ei.

HOTARE ȘI OAMENI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI NEAGOE BASARAB

Asigurîndu-și domnia prin preeminența în fața boierilor, printr-o politică de prestigiu evidentă, prin elementele civilizației aparențelor, prin buna

[134] Din păcate, palatul domnesc al lui Neagoe Basarab în primul oraș e numai bănuit; se pare că o schiță inedită a lui, intitulată „Castello ruinato nel'Arges", executată în iunie 1794 de Luigi Mayer, pictorul ambasadorului englez Sir Robert Ainslie, aflat în drum prin Țara Românească, a fost descoperită recent de Trevor G. Hope; mulțumim pentru informație cercetătorului Paul Cernovodeanu.

organizare a forței militare și întărirea legăturii dintre „tron" și „altar", Neagoe Basarab și-a pus și a rezolvat problemele cadrului teritorial al statului său, al trasării hotarelor Țării Românești. Pentru el era absolut necesar să găsească o soluție, căci ca domn care dorea pacea, luptînd pentru păstrarea ei, ajungea la înlăturarea unui permanent pretext de război. Îi mai era utilă o graniță bine precizată pentru a ști pînă unde-și întindea autoritatea, cum putea acționa în vederea apărării sau pedepsirii locuitorilor aflați sub jurisdicția sa.

Bunele relații cu Sublima Poartă, cu ruda sa Mehmet beg, pașa din Nicopol, i-au permis lui Neagoe Basarab să ajungă la o primă, dar nerelevată ca atare, retrasare a frontierei din sudul țării, obținînd o oarecare recuperare de teritoriu. Într-un act de danie către mănăstirea Govora, scris de grămăticul Florea, în „scaunul vechilor domni, în Curtea de Argeș", la 30 octombrie 1517 (7026), domnul declară că, între altele, a întărit și a dat „[...] den balta de la Mamina, jumătate din partea domniei, pe care am scos-o domnia mea de la împăratul turcesc".[135]

Balta Mamina, avînd în secolul al XVI-lea o lungime de peste 25 km, este situată la est de rîul Jiu, lîngă Dunăre, între actualele sate Sărata și Orlea. Între secolele al XIII-lea și al XV-lea a purtat numele de Celei, apoi, pînă în veacul al XVII-lea pe cel de Mamina, pentru ca în final să fie cunoscută ca lacul Potelu. Indiferent de calificativul care l-a primit — baltă sau lac — și

[135] *DRH.B. Țara Românească*, vol. II, p. 318.

de evoluția numelui, apa, situată lîngă marele fluviu, a fost totdeauna renumită prin bogăția în pește.[136]

Redobîndirea acestei oglinzi de apă și a madurilor ei nu a însemnat numai readucerea hotarului dintre Țara Românească și Sublima Poartă pe traseul firesc — cursul Dunării—, ci și crearea posibilității ca românii să exploateze singuri bogățiile bălții Mamina.

A doua acțiune de reașezare a hotarului a vizat partea de nord-vest a Țării Românești. Printr-un hrisov scris de grămăticul Bogdan în cetatea de scaun de la Tîrgoviște, la 9 iunie 1520, Neagoe Basarab a întărit hotarul dintre „Munții Țării Românești" și „Munții Țării Ardealului" în zona Olteniei.

Actul arată clar scopul pentru care a fost semnat de domn: „Au ținut sfat și cu mare blestem, în veci au jurat în aceste două țări certuri sau răzmeriți sau tîlhării sau hoții sau jafuri să nu se facă și să fie numai pace și frăție. Iar cine s-ar rădica și certuri sau furturi sau să prade sau să jefuiască sau alte fapte rele, fie din Țara Ardealului, fie de aici din Țara Românească să plătească cu capul".[137]

Demn de reținut este că traseul noii linii de hotar a fost stabilit de oameni cu greutate, buni cunoscători ai situației, căci erau din partea locului: boieri de origină română din Hațeg, reprezentanții lui Ion Zápolya și boieri din Gorj

[136] C.C. Giurescu, *Istoria pescuitului și piscicultur ii în România*, București, 1964, p. 66—67.

[137] *Ibidem*, p. 375—379.

și din sfatul Țării Românești, în numele lui Neagoe Basarab.[138] Actul mai are o însemnătate aparte și datorită faptului că el conține prima precizare scrisă, concretă, a hotarului Țării Românești în zona Olteniei. Cealaltă delimitare a hotarului Țării Românești către Moldova, existentă din timpul domniei lui Mircea cel Mare nu este cunoscută: hrisovul s-a pierdut ori n-a fost găsit pînă astăzi[139].

Celelalte granițe ale Țării Românești din vremea lui Neagoe Basarab sînt aproximativ bine limitate. La sud și la est se urma linia firului apei Dunării, cu excepția enclavelor „ocoalelor" cetăților stăpînite de otomani la Turnu și la Giurgiu; spre nord, către Moldova se urma un hotar convențional, discutat și discutabil, și apoi linia Milcovului. În continuare, tot în nord, conturul se închide către Transilvania, în zona Munteniei, mergîndu-se pe linia crestelor Munților Carpați, pe un traseu insuficient definit, pînă la Olt de unde, către vest, a fost marcat de boierii lui Neagoe Basarab.

În acest cadru Țara Românească avea atunci numeroase așezări bine populate. Dominante erau localitățile rurale deținînd peste 95% din procentul populației, de altfel ca peste tot în evul

---

[138] Elena Eftimiu, *Granița Țării Românești cu Ardealul în secolul XVI (1520)*, în „Arhivele Olteniei", VI(1927), nr. 29—30, p. 1—9; Ion Conea, *Cel dintîi hotar politic pe crestele Munților Olteniei (1520)*, București, 1938, extras din Anuarul Soveja, X—XI (1937—1938).

[139] C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, p. 228.

mediu european. Mihail Bocignoli, copleşit de numărul mare al locuitorilor şi de desimea aşezărilor, credea, în 1524 cînd a vizitat el Ţara Românească, că aici ar fi fost „15 000 sate mari, dintre care cele mai mici au cîte 50 de case“ [140]. Cercetările documentare au dovedit că, în realitate, la începutul secolului al XVI-lea, în ţara lui Neagoe Basarab erau mai mult de 3 200 sate [141]. Densa populare a zonelor rurale este remarcabilă, în unele părţi satele fiind mai numeroase ca astăzi.[142] Urmărirea repartizării teritoriale a satelor, aşa cum o indică hărţile demografice [143], arată că ele acopereau întreaga suprafaţă a ţării avînd o densitate normală comparativ cu zonele europene similare [144]. Mai puţin populate erau şesul Brăilei, zona Bărăganului din apropiere de vărsarea Ialomiţei în Dunăre şi ţinuturile montane situate la peste 1 400 m altitudine. În legătură cu ultimele se impune să se remarce că în trecători — valea Oltului, culoarul Rucăr — Bran, pasul Buzăului — aşezările umane erau frecvente, chiar la altitudini mari. Situaţia este explicabilă prin crearea de posibilităţi de viaţă datorită traficului de călători prin care oamenii subzistau permanent.

---

[140] *Călători străini*, vol. I, p. 176.

[141] Ion Donat, *Aşezările omeneşti din Ţara Românească în secolele XIV—XVI*, în „Studii“, nr. 6/1956, p. 76—77. D.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 27—30 şi harta de la p. 31.

[142] I. Donat, *op.cit.*, p. 80 şi urm.

[143] D.C. Giurescu, *op.cit.*, p. 31; *Atlas pentru istoria României* . . ., pl. 35

[144] Guy Fourquin, *Histoire économique de l'Occident médiéval*, ed. III, Paris, 1979, p. 134—138.

Alături de sate, în vremea domniei lui Neagoe Basarab în Țara Românească fiinţau oraşele, al căror număr, statuat definitoriu şi n ărime nu pot fi încă precizate pentru începutul secolului al XVI-lea. Dintre localităţile general acceptate ca fiind oraşe, se pot aminti Tîrgovişte, Curtea de Argeş, Cîmpulung, Bucureşti, Brăila, Tîrgşor, Craiova, Rîmnicu Vîlcea etc. Cel mai dezvoltat dintre ele, după unele mărturii demne de luat în seamă, a fost Tîrgovişte. Fiind principala reşedinţă a domnilor ţării, avea o populaţie relativ numeroasă, cifrată atunci la circa 15 000 oameni, adică la nivelul unui oraş de mărime mijlocie din Europa occidentală [145]. Dacă s-a înregistrat o sporire a populaţiei oraşului în anii domniei lui Neagoe Basarab, a fost şi meritul domnului care a atras şi încurajat venirea în oraşe a populaţiei active.

Este foarte probabil ca prin politica lui de încurajare a unor oraşe ca centre de schimb — Tîrgovişte, Cîmpulung, Curtea de Argeş, Tîrgşor — să fi impulsionat şi mărimea numărului locuitorilor. Sînt indicii documentare, deşi destul de slabe, că domnul a fost neîntrerupt un protector al populaţiei citadine, potenţiala lui aliată.

Ce mărime avea o aşezare rurală şi una urbană în timpul lui Neagoe Basarab?

Întrebarea este insolubilă în stadiul actual al documentaţiei şi cercetărilor. Pentru începutul secolului al XVI-lea nu se poate susţine că în

---

[145] Pierre Chaunu, *La mort à Paris, XVIe—XVIIIe siècles*, Paris, 1984, p. 180.

Țara Românească satele aveau un anumit număr mediu de gospodării, așa cum era situația în Moldova unde s-a calculat că în fiecare sat erau circa 20 case [146]. În Țara Românească numărul gospodăriilor varia de la un sat la altul, semnificative fiind în acest sens cercetările arheologice.

Nu se poate da cu precizie nici numărul mediu al membrilor unei familii, indicatorul de 5, folosit în demografia istorică, fiind cu totul general. Documentele indică adesea relativitatea cifrelor căci atunci cînd vorbesc de o proprietate, obișnuit înregistrează numai capul familiei împreună cu fiii, femeile fiind amintite în mod excepțional.[147]

Nici pentru orașe nu există o situație prea clară. Sînt unele cifre și situații aproximative pentru Tîrgoviște, ori Cîmpulung unde au fost păstrate date relative la unele comunități confesionale. Este extrem de greu, în mod sigur temerar, ca ele să fie extinse la întreaga populație a orașelor. Dacă pentru Tîrgoviște se poate avansa cu maximum de prudență cifra relativă de 15 000 locuitori în anii domniei lui Neagoe Basarab, pentru celelalte orașe se poate susține că erau mult mai mici, avînd între 1 000—5 000 locuitori.[148]

Raportarea situației demografice din primele decenii ale secolului al XVI-lea la înregistrările

---

[146] *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 302.

[147] A se vedea exemplele date de D.C. Giurescu (*op.cit.*, p. 27—30).

[148] București, spre pildă, avea atunci, după arheologi, circa 2 000 locuitori

fiscale făcute la începutul ultimului pătrar al secolului al XV-lea [149], la rezultatele cercetărilor arheologice și la afirmațiile călătorilor străini conduce la concluzia că Țara Românească era bine populată. Numai un potențial demografic ridicat explică posibilitățile Țării Românești de a se afirma și rezista militar otomanilor, de a prospera economic.

Încheind discutarea acestei probleme se impune să se arate că domnul și-a manifestat grija față de locuitorii țării și prin sfaturile date în *Învățături* în vederea protejării sănătății lor. Cuvintele scrise relativ la sănătatea populației Țării Românești, ocupînd circa o pagină de manuscris din *Învățături*, au fost puțin remarcate.[150] Însemnat este faptul că Neagoe Basarab, apăsat de propria-i boală, numită popular „languore", nu voia ca cei cîrmuiți de el să sufere și cerea luarea de măsuri eficiente, dar din păcate, nu a putut trece de la aspectele teoretice la practică.

APĂRĂTOR AL „SĂRACILOR"

Prestigiul autorității dobîndite de Neagoe Basarab în interiorul țării s-a datorat și preocupării lui permanente pentru protejarea „săracilor", adică a oamenilor de rînd. Ea rezultă, în special din

---

[149] Ș. Papacostea, *Din nou cu privire la demografia Țării Românești în secolul XV*, în "Revista de Statistică„, 37(1984), nr. 6, p. 578—581.

[150] N. Vătămanu, *Originile medicinii românești*, București, 1979, p. 78 și urm.

corespondența cu bogatele și puternicile emporii transilvănene: Brașov și Sibiu. Ansamblul documentelor vădește că Neagoe Basarab a reacționat din primul moment al domniei nu numai în apărarea negustorilor, așa cum s-a crezut [151].

Dacă din anul 1500 s-a păstrat primul act care înregistrează aducerea de unelte de la Sibiu pentru spălătorii de aur din Rîmnic [152], la un deceniu jumătate mai apoi, în 1515, Neagoe Basarab a oprit lucrul căutătorilor de aur străini veniți în munții Țării Românești. Atitudinea lui fermă în apărarea intereselor lucrătorilor români a determinat intervenția regelui Ungariei, Vladislav al II-lea: „[...] fossores sive lavatori auri ex Alpibus in quibus alias aurum quesierunt".[153]

Extrem de puternice, este drept, au fost acțiunile lui Neagoe Basarab în vederea apărării negustorilor munteni loviți de brașoveni și sibieni. La începutul domniei, chiar el i-a amenințat pe brașoveni că în cazul în care îi vor mai omorî negustorii — pe „săracii"lui — va face Țara Bîrsei, așa încît să nu i se mai cunoască nici locul" [154]. Aceeași atitudine o adoptă și în raporturile cu Sibiul, spre care se îndreptaseră mai multe generații din familia Craioveștilor. Neagoe

---

[151] Manole Neagoe, *op.cit.*, p. 70—73; 204.

[152] Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul*, în „Analele Universității București, Istorie", nr. 3/1956, p. 234.

[153] „Săpători sau spălători din munți, unde căutau ceva aur" (Cf. Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, p. 322 (Nr. CCCCXXI).

[154] Grigore Tocilescu, *Sibi documente*, p. 256.

Basarab, văzînd că haina recunoștinței este prea grea pentru sibieni, le-a împrospătat amintirile scriindu-le: „căci v-am apărat domnia mea de limbile păgîne". În continuare precizează „căci ne-am jurat împreună cu domnia voastră să ținem dreptatea [...]". Îndoindu-se de efectul celor scrise, apoi a proferat noua amenințare: „[...] să știți domnia voastră că săracii noștri nu vor rămîne în pagubă, ci se vor despăgubi de la oamenii voștri" [155].

Violența limbajului și posibilitatea punerii în practică a amenințărilor fac să reapară în fața ochilor minții figura vajnicului său predecesor, Vlad Țepeș, și el un apărător al intereselor locuitorilor de rînd ai Țării Românești. Anunțarea sibienilor despre noile măsuri luate în țară, determină o conturare mai precisă a asemănării cu înaintașul său: „Oricîți hoți voi găsi că au furat ceva săracilor domniei mele, măcar și un pui de găină, am poruncit pe toți să-i spînzure ca să nu mai cuteze cineva să fure".[156]

Neagoe Basarab, deși era în bune raporturi cu Sublima Poartă, a dus o politică de protejare a negustorilor săi și împotriva abuzurilor otomanilor. Într-o epistolă adresată brașovenilor, domnul Țării Românești a arătat că a trebuit să alunge pe „turcii negustori care au fost în Cîmpulung"[157].

Obținînd liniște și siguranță în interiorul țării, Neagoe Basarab a dat posibilitate „săracilor"

---

[155] Silviu Dragomir, *op.cit.*, p. 33.
[156] Grigore Tocilescu, *op. cit.*, p. 256.
[157] *Ibidem.*

săi să realizeze ceea ce dorea el: prosperitatea gospodăriilor. Se realiza un țel al domniei, în primul rînd în domeniul practicării ocupației tradiționale: agricultura. Atunci Neagoe Basarab, primul domn care a lăsat hrisoave concludente asupra constituirii unui domeniu domnesc puternic, baza forței sale, a încurajat extinderea suprafețelor arabile prin desțeleniri, defrișări, lăzuiri și asanări. Daniile sale sînt semnificative căci arată că a dat pămînt, uneori la cerere, pentru a fi „curățat cu foc și cu securea"[158].

Alături de locurile cultivate cu cereale, secară, mei, orz, ovăz etc. erau suprafețe întinse destinate creșterii vitelor, primatul avîndu-l ovinele și cabalinele. Impresionat de mulțimea vitelor, Bocignoli a notat că „nu este nicăieri în altă parte o mai mare mulțime de vite, iar herghelille de cai sînt abia mai puțin numeroase ca turmele de vite mărunte[...]"[159]

Documentele mai consemnează practicarea pe scară largă, în țara românească de la sud de Carpați, a pescuitului și pisciculturii în bălți și în apele rîurilor, de obicei date de domnie pentru a fi exploatate de așezăminte monastice ori de mari boieri[160]. Altă ocupație larg răspîndită era apicultura, producătoare de miere, folosită în locul zahărului, atunci necunoscut în Țara Românească, și de ceară, materia primă pentru lumînări.[161]

---

[158] *DRH. B. Țara Românească*, vol. II, p. 325.
[159] *Călători străini*, vol. I, p. 176.
[160] *DRH. B. Țara Românească*, vol. II, p. 245, 282, 369.
[161] *Ibidem*, p. 246, 282, 368, etc.

În afară de extragerea metalului prețios, obținut prin spălarea nisipului din apa rîurilor, din bogățiile subsolului se extrăgeau mari cantități de sare din saline ca Ocnele Mari, Rîmnicu Sărat, Ocna Mică în apropiere de Tîrgoviște [162], Mislea etc. Cum extragerea sării era monopol al domniei, Neagoe Basarab dădea salinele în exploatare condiționată unor feudali eclesiastici sau laici. Hrisoavele înregistrează că în saline erau lucrători oarecum specializați: *ciocănași* care tăiau sarea fiind plătiți după numărul blocurilor mari sau mici scoase și *măglași*, cărăușii sării pînă la locul de depozitare.

Meșteșugarii propriu-ziși erau destul de numeroși atît în orașe, cît și în sate. În orașe ei pot fi surprinși după numele păstrat încă de unele biserici sau cartiere locuite de ei: olari, botușari [163], cărămidari, curelari, fierari, dogari, rotari etc. Specializarea lor era relativă, nefiind încă total desprinși de agricultură. Se pare că meșteșugarii din Țara Românească se afirmaseră ca excelenți constructori, dovadă fiind clădirile durate în anii domniilor lui Radu cel Mare și Neagoe Basarab. Mai puțin pricepuți erau în arta delicată a orfevrăriei. Pentru a avea bijuteriile și obiectele dorite de el, Neagoe Basarab

---

[162] Prima ei mențione este din vremea lui Neagoe Basarab, de la 7 ianuarie 1517 cînd o dă ctitoriei sale Curtea de Argeș (Cf. *DRH., B. Țara Românească*, vol. II, p. 290).

[163] Monumente de cult cu acest nume se găsesc încă în orașul Curtea de Argeș, ambele datînd din epoca lui Neagoe Basarab (Cf. M. Ciobanu, N. Moisescu, R.St. Ciobanu, *Cetatea Poienari*, p. 17 și urm.).

a fost obligat să se adreseze constant meșterilor din Transilvania, în special celor din Sibiu și Brașov, așa cum făcuseră și tatăl și unchii lui; în 1517 și-au adus un giuvaergiu raguzan.[164]

Mare parte din bunurile obținute din practicarea agriculturii, din creșterea vitelor, piscicultură, exploatarea aurului și a sării, produsele meșteșugarilor erau comercializate. Neagoe Basarab a putut să impună un statut de protejare a tuturor supușilor săi care practicau comerțul în Țara Românească numai după cîțiva ani de luptă. Abia la 17 martie 1517 el a izbutit să impună celor mai activi, îndărătnici și puternici adversari ai săi, membrii patriciatului din Brașov, semnarea actului prin care se precizau drepturile negustorilor transilvăneni în Muntenia. Neagoe Basarab a permis negustorilor veniți din orașul de la poalele Muntelui Tîmpa, ca și altora sosiți de aiurea, să vîndă și să cumpere mărfuri cu ridicata, numai în piețele din Tîrgoviște, Cîmpulung și Tîrgșor. În alte părți ei neavînd voie să meargă să cumpere, iar dacă îndrăzneau s-o facă și erau prinși, urmau să fie pedepsiți, fiecare după fapta lui. Domnul român a acordat aceste drepturi brașovenilor numai pe baza respectării principiului reciprocității: negustorii din Țara Românească trebuiau să aibă și ei posibilitatea de a vinde și a cumpăra în Transilvania, cu precădere în Țara Bîrsei și în Brașov.

---

[164] N. Iorga, *Două documente din arhivele raguzane*, „Arhiva", 1896, p. 66—69 Radu Constantinescu, *Documente raguzane în colecția de microfilme a Arhivelor statului*, în „Revista Arhivelor", nr. 1/1981, p. 38.

Motivul determinant pentru acțiunea lui este din nou protecționismul, în vederea apărării negustorilor munteni: „dacă vom slobozi pe neguțătorii domniei voastre (ai Brașovului — n.a.) să cumpere și să vîndă prin orașele noastre, atuncea săracii și negustorii noștri cum se vor mai hrăni și cui vor vinde peștele și cum se vor înlesni să se plătească de dajdea domniei mele?"[165]

Măsurile protecționiste ale lui Neagoe Basarab au avut un amplu efect: au contribuit pe de o parte la mărirea numărului celor care făceau comerț și implicit la cea a volumului schimburilor comerciale, pe de alta la sporirea veniturilor domniei. Semnificative sînt cifrele: în 1503 exportul Țării Românești către Brașov totaliza 700 000 aspri, sumă echivalentă cu haraciul plătit Sublimei Porți, pe cînd în 1551 va spori la circa 1,5 milioane aspri. Negustorii locali au ajuns să domine piața: la începutul secolului, adică între 1501—1505, ei dețineau 51% din totalul volumului schimburilor, fiind 272 negustori din 30 localități, pentru ca în 1554 să ajungă să dețină impresionantul procentaj de 82% din volumul schimburilor practicate de 809 negustori din 146 localități.[166]

Veniturile domniei au sporit corespunzător. Documentele arată clar că domnia avea ca principale izvoare de venit darea în grîne (cîbla), în oi (oieritul), în brînzeturi (cășăritul), în porci

---

[165] Gr. Tocilescu, *op.cit.*, p. 257—258; I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 81—82.

[166] *Istoria României*, vol. II, p. 584.

(gorştina), etc. În 9 iunie 1520, prin tratatul dintre Neagoe Basarab şi Ion Zápolya s-a prevăzut ca pentru turmele de oi, probabil aflate în transhumanţă „la munte sau în ce loc vor fi" să se plătească „darea după dreptate, după obicei şi după lege".[167]

Veniturile voievodului muntean îi erau uneori primejduite de nerespectarea tratatelor semnate de el. Astfel, în acelaşi an 1520, aceiaşi braşoveni au „păgubit" doi negustori din Muntenia. Deoarece braşoveanul vinovat nu s-a supus judecăţii sale, Neagoe Basarab le-a permis oamenilor lui să se despăgubească de la alţi braşoveni aflaţi în Ţara Românească.[168] Domnul de la Tîrgovişte a procedat categoric, energic, rapid, căci se pare, din comerţ avea totuşi cele mai mari venituri. Pentru schimburi obişnuite se plătea taxa numită a „perperului", iar pentru sare, „vama sării", cum era spre pildă cea de la Calafat.[169]

Obţinerea veniturilor însemnate de către domn din via activitate economică din ţară explică pentru oricine, specialist sau nu, cauza care l-a determinat pe Neagoe Basarab să fie atît de aprig în fixarea şi impunerea respectării celor trei tîrguri de schimb pentru braşoveni şi negustorii străini — unde controlul putea fi eficace. Totodată, voievodul i-a apărat vajnic pe cei care-i aduceau venituri zilnice, pe producătorii de bu-

---

[167] *DRH. B. Ţara Românească*, vol. II, p. 377—378; a se vedea şi comentariul Elenei Eftimiu, *op.cit.*, p. 8.

[168] Radu Manolescu, *op.cit.*, p. 52.

[169] *DRH. B. Ţara Românească*, vol. II, p. 199, 238, 318, 374; *Istoria României*, vol. II, p. 584.

nuri materiale, căci a înțeles că numai în liniște aceștia își puteau desfășura rodnic munca, atît de necesară țării și domniei.

*

Viața domnului a fost remarcabilă deoarece a știut să se stăpînească totdeauna în situații grele, să-și înfrîngă suferința fizică și să se impună în fața contemporanilor săi care l-au acceptat ca reprezentant al dinastiei. El a știut să fie un creator în complexele domenii ale ceremonialului, ale cîrmuirii, ale artei militare. Totodată, dînd dovadă de abilitate, a reușit să precizeze granițele țării, să impulsioneze sporirea populației prin colonizări în zonele de cîmpie, să încurajeze toate activitățile productive aducătoare de venituri. Toate aceste elemente, mărturii ale unei cîrmuiri puternice, echilibrate, și-au găsit ecoul în continuarea activității sale politice în afara hotarelor țării, în sfera relațiilor internaționale.

IV. SPRE ALTE ORIZONTURI

Politica externă a Țării Românești în anii domniei lui Neagoe Basarab a reprezentat firesc, o continuare a celor preconizate și înfăptuite în interior. Și în afara hotarelor, Neagoe Basarab a avut ca prim obiectiv impunerea imediată a recunoașterii domniei sale. Atingerea acestui țel îi era absolut necesară deoarece boierii, dușmani ai Craioveștilor, părăsiseră Țara Românească refugiindu-se fie în Imperiul Otoman, fie în Moldova, fie în Transilvania, unde deveniseră „pribegi", bucurîndu-se de statutul de refugiați politici. În schimb li se ceruse și acceptaseră să fie utilizați de puterile vecine ca instrumente de presiune asupra lui Neagoe Basarab. Conștient de toate implicațiile acestei probleme, de folosirea tuturor căilor posibile de către „pribegi", domnul a urmărit să impună recunoașterea lui internațională, oficială, și anihilarea acțiunilor dușmănoase reduse și minimalizate la tentativele unui grup oarecare de emigranți.

Concomitent cu urmărirea acestui deziderat primar, Neagoe Basarab a mai acționat și în vederea atingerii altor scopuri majore ale politicii

sale externe. În ordinea importanței se impune lupta pentru menținerea păcii, năzuința, de altfel mărturisită explicit și în *Învățături:* „Iar să nu iubiți răzmiriţele și războaiele, nici să vă ducă mintea să vă bateți cu dînșii. Măcar de v-ar îndemna cineva și din priiatenii voștri spre vrajbă, voi să nu-i ascultați[...]"[1]

Corolarul evident derivat din realizarea acestei dorințe l-a constituit necesitatea atingerii altui scop major în relațiile internaționale: menținerea statutului juridic privilegiat al Țării Românești, comparativ cu celelalte state sud-est europene. Domnul arată clar prin corespondență, prin documente și prin *Învățături* că numai echilibrul politic, practicat cu rezultate bune, poate crea posibilitatea de a păstra hotarul dunărean ca linie de demarcație între lumea islamică și lumea creștină, celei din urmă integrîndu-i-se și el prudent, dar ferm.

Metodele folosite de Neagoe Basarab pentru transformarea acestor năzuințe în realități au fost cele preconizate în *Învățături.* El a preferat să facă unele sacrificii materiale Sublimei Porți sau altor puternici vecini pentru a nu provoca războaie care i-ar fi adus mai multă pagubă. Pe lîngă daruri, a făcut apel larg la solii, și ele cu grijă discutate în *Învățături.*[2] Dacă pentru politica sa internă, problema solilor și a soliilor a avut pondere în domeniul ceremonialului pri-

[1] *Învățături*, p. 287.
[2] *Ibidem*, p. 265—284.

mirii, pentru relațiile internaționale a implicat alte aspecte. Constant se accentuează ideea că o solie bună, susținută de daruri corespunzătoare, poate avea drept rezultate mărirea prestigiului domnului și oprirea unei conflagrații. Aici intervine un nou aspect: definirea războiului în concepția politică a domnului-autor al *Învățăturilor*. Neagoe Basarab nu concepe și nu discută decît luptele de apărare la marginile sau în interiorul teritoriului țării sale [3]. În nici un caz nu se oprește asupra unei acțiuni cu caracter de cotropire. Din expunerea lapidară a principalelor năzuințe și metode care au pecetluit politica externă a lui Neagoe Basarab rezultă, impresionant, că într-o epocă în care războiul era un fapt cotidian, domnul român preconiza pacea [4]. Este demn de reținut, ca o formă avansată a gîndirii lui Neagoe Basarab, că atunci cînd în Europa apuseană, în special în Veneția, se punea problema creării ambasadelor permanente, discutîndu-se ponderea lor pentru relațiile internaționale [5], domnul român s-a ridicat hotărît pentru

---

[3] *Ibidem.*

[4] Evident, această idee forță a domnului român este mult anterioară celor scrise de juristul olandez Hugo Grotius (1583—1645) *(Despre dreptul războiului și al păcii*, București, 1968, p. 456—461), sau de fostul ministru al lui Henri IV, Maximilien de Sully în *„Le grand dessein d'Henri IV*, (J.B. Duroselle, *L'Idée d'Europe dans l'Histoire*, Paris, 1965, p. 97—98).

[5] A. Ostrower, *Language, law and diplomacy*, Philadelphia, 1965, p. 15.

folosirea frecventă, chiar neîntreruptă a solilor și a soliilor [6].

Neagoe Basarab a revenit la principiul susținut cînd a discutat alegerea și promovarea sfetnicilor: solii trebuiau selecționați cu atenție de către domni, căci astfel „toată lauda iaste a voastră și se proslăvește numele vostru cu mărire"[7]. În nici un caz nu era indicat să se aleagă în calitate de sol „[...]un om nevrednic, care nu va ști purta solia și cuvintele voastre ce vă va duce în tristăciune și în scîrbe[...][8]. În concepția voievodului solul urma să fie numit după chibzuință, după un sfat cu boierii, nu cumva să se lase domnul influențat după cum a grăit cineva „pentru vreun om de-al lui[...]". căci se putea ca acela „să nu fie vrednic de acea slujbă" și atunci „pentru ce să-ți pierzi tu însuți cinstea pentru voia cuiva? Că vai de domnul ce-și dă cinstea altuia și vai de țara aceia care o stăpînesc mulți![...] Iar sol să trimeți pe cine va fi înțelept și vrednic"[9].

După alegerea solului cu grijă, în mod public, cu aprobarea tuturor boierilor din sfat, Neagoe Basarab a arătat că este obligatoriu să se respecte un alt principiu al diplomației: păstrarea secretului misiunii. El se realiza prin transmi-

---

[6] *Învățături*, p. 269 și urm; aceeași idee este expusă în lucrări contemporane cu opera lui Neagoe Basarab: *„L'Ambaxiador"* de Bernard du Rosier (1436); *De Officio legati* de Dolet (1541); *De legationibus* de lAlbérico Gentili (1585) etc.

[7] *Învățături*, p. 270.

[8] *Ibidem*, p. 272.

[9] *Ibidem.*

terea instrucțiunilor speciale către domn direct solului: „Iată, pînă acum te-am învățat dimpreună cu boiarii mici, iar eu te învăț în taină, și ești numai tu (solul — n.a.) cu mine".[10]

Deoarece atunci nu existau încă ambasade permanente, referirile lui Neagoe Basarab s-au făcut pentru toți cei care purtau o solie, chiar un simplu mesaj către un monarh vecin, un potentat de aiurea ori patriciatul unui oraș aflat în afara hotarelor țării. În cazurile cînd se ajungea la situații excepționale, cînd trimiterea știrii se impunea să fie făcută imediat, domnul eluda principiul de a se sfătui cu boierii pentru alegerea solului și nici nu se mai ocupa de instrucția lui. Atunci utiliza oameni siguri, cunoscuți, experimentați, care puteau îndeplini orice misiune de taină, așa cum s-a întîmplat în ultima parte a anului 1520 cînd a trimis mesagerii săi prin Brașov către principele Ion Zápolya [11].

Curtea Țării Românești urmărea cu atenție și tenacitate înfăptuirea năzuințelor principale, celelalte apărute incidental, secundare, interesînd-o mai puțin, rezolvîndu-le în măsura posibilităților. În vederea ajungerii la rezultatele dorite pentru primele, domnul politolog s-a înconjurat, în principal, de sfetnici de valoare înălțați în dregătorii dintre boierii pămînteni, alături de care a promovat și pe unii de origine străină. Astfel, în preajma tronului său au putut fi întîlniți: Gavril Protul de la Athos, Teophit, patriarhul Constan-

[10] *Ibidem*, p. 273.
[11] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II/3, p. 354.

tinopolului, Antonios Pancalas, numit în acte „nobilis vir"[12], Maximos Trivalis, talentat poet grec, Heronim Matievici, medic din Raguza etc. Neagoe Basarab a mai utilizat în relațiile internaționale personalități ale vieții culturale ca acel faimos fost rhetor al Patriarhiei, Manuil din Corinth, cu care se afla în permanentă corespondență [13].

Un merit aparte i-a revenit domnului căci a știut să realizeze un început de „specializare" al cancelariei, anticipînd cu mai bine de un secol și jumătate acțiunea stolnicului Constantin Cantacuzino [14]. Neagoe Basarab a folosit un mănunchi de grămătici și dieci, buni vorbitori, tălmaci și scriitori în limbile de circulație internațională. Aceștia lucrau neîntrerupt pentru scrierea, traducerea, primirea, expedierea, ordonarea vastei corespondențe a domnului de la Tîrgoviște, acoperind o arie întinsă pînă în Caucaz, Roma, Cairo, Istanbul, Varșovia și Buda.

Privirea ansamblului celor care au servit sistemul relațiilor internaționale stabilite de Neagoe Basarab arată că ei nu erau în totalitate, ci numai parțial clerici [15]. Stabilirea unui procen-

---

[12] Numele său mai este întîlnit în acte și în formele Policales, Paukalas etc., situație ce nu miră cunoscătorii grafiei medievale.

[13] D. Zamfirescu. *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie*, p. 279, n. 2.

[14] R.St. Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, p. 235 și urm.

[15] Mult timp s-a afirmat că ar fi fost numai clerici (Al.D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 178; P.P. Panaitescu, *Contribuții*, p. 168 și urm.).

taj aproximativ, pe temeiul unor date incomplete, conduce chiar la cifra de 30% clerici — dintre care numai o parte erau greci, restul fiind de alte origini etnice. Este drept că în reședințele domnului român se găseau și ierarhi greci, dar ei nu l-au dominat [16], ci dimpotrivă au fost utilizați ferm, conform intereselor țării, știindu-se ce să se ceară fiecăruia. Curtea de la Tîrgoviște li s-a adresat lor; erau necesari pentru vorbirea curentă a limbilor de circulație în lumea diplomatică, cunoașterea uzanțelor internaționale, a stabilirii unor relații dintr-o perioadă preexistentă misiunii respective, în fine garanția păstrării secretului a ceea ce urmau să împlinească.

Instrumentele principale puse la dispoziția celor care lucrau pentru satisfacerea intereselor lui Neagoe Basarab pe plan internațional erau două: o economie solidă, producătoare a banilor necesari solilor și o armată puternică, avînd o forță potențială evidentă. Dintre ele, domnul a preconizat și preferat întrebuințarea primului instrument, al atracției arginților, la al doilea, forța armelor, recurgînd numai și numai în caz extrem.

RELAȚII CU POARTA OTOMANĂ

În clipa cînd s-a decis să lupte pentru preluarea tronului, probabil Neagoe Basarab știa că la Istanbul se aplica principiul că în viața

[16] *Ibidem.*

politică era preferabilă o situație staționară oricărei schimbări, chiar spre bine, căci nu se știa ce surprize rezerva viitorul. În acest sens domnul avea numeroase exemple din trecutul Țării Românești, Vlad Țepeș fiind unul concludent. Acestuia sultanul îi acceptase trei ani de zile să amîne plata tributului, pornind cu oastea împotriva lui numai după ce epuizase celelalte soluții.[17]

În virtutea acestei experiențe, dorind să arate turcocrației că el nu-i va produce neplăceri, Neagoe Basarab i-a sugerat, se pare, lui Mehmet beg pașa din Nicopol să comunice sultanului Bayazid al II-lea Veli că a preluat tronul, a fost investit de un om al său și drept recunoștință pentru acceptiune va fi credincios și va mări haraciul cu 100 000 aspri, adică la 700 000 aspri anual [18]. S-a accentuat în epistolă, în mod special, că în condițiile frămîntărilor din Anatolia, Neagoe Basarab va fi un om sigur la frontiera dunăreană. Deoarece bătrînul Bayazid al II-lea Veli a pierit la 25 aprilie 1512 fiind înlocuit de fiul său mezin Selim I Yavuz (1512—1520), Neagoe Basarab nu a putut să-și respecte promisiunea făcută lui. Desigur, dispariția bătrînului sultan l-a afectat oarecum pe domnul român deoarece rudele sale, Mehmet beg pașa din Nicopol și Hasan beg, pașa din Vidin fuseseră în raporturi bune cu el. Neagoe Basarab însă a știut să treacă peste situația grea de moment, să institu-

---

[17] R.St. Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, p. 170 și urm.
[18] Mustafa A. Mehmet, *op.cit.*, p. 926 și urm.

ționalizeze relațiile și să se adreseze forului suprem din Sublima Poartă: tronul sultanului. După cum a notat cronicarul Kodja Hussein, Neagoe Basarab a reacționat prompt. Imediat după venirea lui Selim din Crimeea, înlocuirea tatălui său și preluarea conducerii imperiului, Neagoe Basarab i-a trimis felicitări și daruri primite bine: „[...] de asemenea și de la beii Țării Românești (Eflak) și Moldovei (Bogdania)[19] și de la beiul de Venedik[20] au sosit peșcheșuri nenumărate, pe lîngă haraciurile fixate[21].

Procedeul lui Neagoe Basarab era înțelept: dovedea că se arăta fidel Sublimei Porți, indiferent de sultanul care ocupa tronul, că avea de unde să plătească haraciul și peșcheșul, suplimentîndule în ocazii excepționale. Prin atitudinea lui îi lovea pe „pribegii" reuniți în jurul pretendentului Miloș: ei nu aveau bani pentru a satisface nevoile sultanului aflat în război cu fratele său Ahmet, ci numai cereau ceva.

Urmărind întărirea convingerii turcocrației că era bine instalat pe tron, Neagoe Basarab a expediat la Istanbul o scrisoare despre biruirea altui pretendent, Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău: „Se face arz către Înalta Poartă că, mai înainte de aceasta, arătasem la Înaltul Prag, precum că Mihnea oglu, Mircea, strîngînd cu averea (mal) rămasă de la tatăl său mulți levenzi (mer-

---

[19] Cronicarul se referă la Bogdan al III-lea (1504—1517).

[20] Dubrovenedik, adică Raguza, atunci la hotarele Porții.

[21] *Cronici turcești*, vol. I, p. 467; aceeași informație se găsește și la cronicarul Saad'eddin (*Ibidem*, p. 332).

cenari — n.a.) de la unguri se gîndește să vină asupra noastră, iar noi, la rîndul nostru, porniserăm cu oastea noastră spre munți pentru a ne înfrunta cu el. Acum sus numitul Mircea ne-a atacat pe neașteptate, iar noi, la rîndul nostru, înfruntîndu-ne cu el, ne-am luptat și ne-am războit, așa cum trebuie[...]. Pentru a da știre această veste au fost porniți cu scrisoarea supusului de mine, la Înalta curte, supusul domniei voastre Mustafa, precum și omul nostru Zbierea. În rest firmanul depinde de Înalta Curte..." [22]

Datele cuprinse în epistolă arată că ea trebuie să fi sosit la Istanbul după primirea peșcheșurilor și haraciului, expediate cu ocazia ocupării tronului de către Selim I Yavuz (25 aprilie 1512). Tentativa lui Mircea de a-l răsturna pe Neagoe Basarab a avut loc la sfîrșitul lui mai sau cel mult la începutul lui iunie, căci la 9 iunie pretendentul învins se închisese precaut în cetatea Ciceul, feudă a cumnatului său Bogdan, domnul Moldovei. La acea dată nu sosise încă un firman sau un ahidname de recunoaștere și acceptiune a lui Neagoe Basarab ca domn, act cerut în finalul scrisorii. Neagoe Basarab insista atît asupra obținerii documentului oficial de recunoaștere de la Sublima Poartă deoarece știa precis că în practica acesteia exista principiul ca orice schimbare de domnie să fie confirmată în scris.[23]

---

[22] M.A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. I (1455—1774), București, 1976, p. 9.

[23] M. Maxim, *Capitulațiile în istoria relațiilor româno-otomane în Evul Mediu în Din cronica relațiilor poporului român cu popoarele vecine*, vol. I, București, 1984, p. 99.

În fine, rămîne de discutat identitatea acelui Zbierea [24], indicat ca mesager al domnului către sultanul Selim I Yavuz. Foarte probabil era unul dintre „slujitorii" domnului în care putea avea încredere și ca atare era folosit în delicata solie de a arăta Înaltei Porți victoria, garanție a puterii dobîndite în țară.

Coroborarea tuturor acestor elemente favorabile lui Neagoe Basarab — plata noului haraciu, a peșcheșurilor ocazionale, biruirea pretendentului Mircea, intervențiile prietenilor și rudelor din turcocrație — au determinat Sublima Poartă să-i acorde ahidname-ul de investire imediat ce Selim I Yavuz s-a putut ocupa de asemenea ceremonii, adică în vara anului 1513, nu în octombrie același an, cum s-a crezut.[25] Probabil că sultanul a procedat astfel, mînat și acum de nevoia de a menține liniștea la Dunărea de Jos unde Neagoe Basarab se întărise, era în bune relații cu pașalele locale reprezentînd o garanție a liniștii.

Presiunea exercitată asupra sultanului de situația de la granița danubiană este explicabilă dacă sînt urmărite evenimentele. În primăvara anului 1513 Selim I Yavuz l-a biruit și l-a ucis pe fratele său Ahmet aflat în Anatolia. Acolo, aparent, Selim s-a întărit, situație ce i-a permis să revină

---

[24] În actul otoman numele lui apare în forma Zebire, Zibire sau Zebin. (M.A. Mehmet, *op.cit.*, p. 9); am adoptat punctul de vedere al autorului traducerii, indicînd numele Zbierea ca cel mai apropiat de limba română.

[25] M. Maxim, *op.cit.*, p. 97.

la Istanbul. Imediat a cerut banului Croației să atace Semendria. După izvoare venețiene, se pare că s-a solicitat și s-a obținut și ajutorul lui Neagoe Basarab [26]. Cursul evenimentelor, puțin favorabil otomanilor, l-a nemulțumit pe sultan care a venit mai aproape de teatrul de operații, la Edirne (Adrianopol) și în iulie 1513 a poruncit atacarea cetăților Severin și Orșova. În acest context se integrează anunțarea și probabil emiterea ahidname-ului către Neagoe Basarab [27].

Ecoul recunoașterii lui Neagoe Basarab ca domn al Țării Românești de către sultan a fost perpetuat de memoria colectivă și prin ea înregistrat de cronicarii secolului al XVII-lea: „acești domni Neagoe vodă den Țara Românească și Bogdan vodă den Moldova, au legat hăraci la turci, de vreme că au cunoscut că într-alt chip nu să vor odihni, fiind împărat turcesc Selim". [28] La 8 iulie 1513 solul venețian la Buda comunica Signoriei că baronii unguri erau neliniștiți la culme deoarece aflaseră că Selim se pregătea să-i atace și că de cîtva timp Neagoe Basarab devenise vasalul sultanului [29], adică-i plătea haraciul.

Recunoașterea lui Neagoe Basarab de către Înalta Poartă nu a însemnat o împăcare cu ea, așa cum a fost prezentată pînă acum în unele

---

[26] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XV, p. 536.

[27] Pentru o analiză mai largă a situației de la Dunărea de Jos la începutul secolului al XVI-lea, a se vedea M. Neagoe, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, în „Studii", nr. 4/1966, p. 745—764.

[28] Radu Popescu, *op.cit.*, p. 45.

[29] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XVI, p. 525.

studii [30]. În realitate a fost o continuare a relațiilor normale, tradiționale [31] între cei doi monarhi care, fiecare în parte, ocupaseră tronul pe aceeași cale.

Neagoe Basarab, o dată ce a ajuns la acest studiu al raporturilor cu sultanul, și-a dat seama că trebuia, pe de o parte să le mențină la nivelul atins, pe de alta să folosească forța potențială a Sublimei Porți pentru a bloca tendințele de expansiune ale Regatului Ungariei. În vederea atingerii primului obiectiv, domnul de la Tîrgoviște și-a achitat cu regularitate haraciul și peșcheșurile, nu s-a apropiat ostentativ de puterile creștine și nu a dat prea mare însemnătate zvonurilor frecvente că sultanul se pregătea să atace Țara Românească. Din experiența acumulată de Craiovești și de el însuși, Neagoe Basarab învățase că orice tentativă sau pregătire militară a otomanilor, bănuită de creștini, genera o alarmă falsă, într-o infinitate de variante.

Politica externă plină de abilitate a lui Neagoe Basarab a determinat buna lui primire la curtea sultanilor, cînd a făcut o nouă călătorie la Istanbul, în luna septembrie a anului 1515.

Raporturile normale cu Sublima Poartă s-au perpetuat și în timpul domniei fiului lui Selim I Yavuz, celebrul Soliman al II-lea Kanunî (1520—1566). Noul sultan, cu ocazia serbărilor pricinuite

---

[30] Manole Neagoe, *op.cit.*, p. 60.

[31] Ș. Papacostea, *Tratatele Țării Românești și Moldovei cu Imperiul Otoman în secolele XIV—XVI: ficțiune politică și realitate istorică*, în volumul *Stat, societate, națiune. Interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1982, p. 100—102.

de ceremonia încoronării a primit daruri obișnuite de la Neagoe Basarab, care a cerut și un nou ahidname pentru a-și asigura tronul. Dînd curs cererii, sultanul a ordonat ca „pentru liniștirea hatîrului său să i se trimită și acel ahidname care s-a poruncit" [32]. Fiind o poruncă dată în ultimele luni ale vieții și domniei lui Neagoe Basarab — primăvara-vara anului 1521 — nu se știe dacă a mai primit ahidname-ul. În schimb, se poate afirma cu siguranță că prin politica sa de înțeleaptă aplicare în practică a celor povestite în *Învățături* despre șoim și vultur, a reușit să întrețină relații pașnice cu Înalta Poartă, îndepărtînd pericolul atacurilor prădalnice ale otomanilor și menținînd statutul juridic internațional al Țării Românești Muntenia. A fost o nouă și strălucită dovadă practică a modului cum Neagoe Basarab a aplicat în viață cele scrise în *Învățături*, într-un moment cînd Țările Române trebuiau să facă apel mai mult la diplomație decît la forța armelor [33].

CĂTRE FRAȚII DE DINCOLO DE MILCOV ȘI DE MUNȚII CARPAȚI

Neagoe Basarab a dat dovadă de nespusă înțelegere a situației grele, datorată nedreptăților istoriei care îi împărțise pe români în trei state

---

[32] Arhivele Statului București, Microfilme Turcia, Rola IV, C. 255, 256.

[33] N. Ciachir, Ch. Bercau, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, 1984, p. 24.

medievale, atunci cînd a scris că și „frații care locuiesc în aceeași casă se mai ceartă între ei". Cuvintele sale s-au referit, într-o manieră indirectă, la mici neînțelegeri momentane, uneori chiar cu aspect de familie, cărora nu a dorit să le dea amploare.

Imediat după preluarea tronului Neagoe Basarab s-a văzut oarecum amenințat și dinspre nord de Milcov. Datorită legăturilor tradiționale ale boierilor, slujitorilor și curtenilor din cele două țări surori, în țara românească de la est de Carpați își găsiseră adăpost numeroși „pribegi", în special dintre buzoieni — dușmanii declarați ai Craioveștilor. Ei se refugiaseră în Moldova și pentru că puteau beneficia de ajutor de la principalul pretendent la tron, rivalul lui Neagoe Basarab, fiul lui Mihnea cel Rău, Mircea, care polariza în jur majoritatea forțelor oponente noului domn. Situația se poate explica ușor: dușmanul domnului de la Tîrgoviște găsea sprijin material și moral la Suceava căci era cumnat cu domnul Moldovei, Bogdan, poreclit „cel Orb". Cel din urmă, orbit de patimă pentru familia sa, ori poate numai pentru tînăra lui soție, a trimis bani la Brașov lui Mircea pentru susținerea unei acțiuni în vederea răsturnării lui Neagoe Basarab. După eșuarea tentativei lui Mircea, din luna mai, sau poate din primele zile ale lunii iunie a anului 1512, cînd a fost biruit de Neagoe Basarab, Mircea, în urma unor peripeții soldate și cu un refugiu forțat în cetatea Ciceu, unde se găsea la 9 iunie 1512 s-a retras la cumnatul său. Venirea la Suceava a lui Mir-

cea și a unui grup de pribegi animați de dorința de răzbunare a avut darul de a întreține, pentru moment, jarul mocnit al animozității.

După unele clipe de discordie între domnitorii țărilor române de la sud și est de Carpați, explicate în termenii epocii de cronici, Neagoe Basarab a ajuns la raporturi amiabile cu domnii Moldovei, cu Bogdan și cu fiul său, Ștefăniță (1517—1527)[34]. S-a mers pînă la stabilirea înțelegerii firești ca cele două țări române extracarpatice, ca unele ce erau de același sînge și limbă, să aibă soli comuni, reprezentanți unici ai intereselor lor în fața străinătății.

La rîndul lor, relațiile domnului muntean la nord de Munții Carpați au implicat mai multe direcții: către marile emporii Brașov și Sibiu, ca și cu întreg voievodatul Transilvaniei, și apoi spre regatul ungar.

Patriciatul din Brașov s-a simțit lovit în interesele sale de măsurile protecționiste impuse de Neagoe Basarab imediat după preluarea sceptrului. A trecut la acțiuni de represalii: au fost uciși cîțiva negustori din Țara Românească aflați în Brașov și în zona controlată de ei, Neagoe Basarab a ripostat furios amenințînd că va lovi Țara Bîrsei de asemenea manieră „încît nu i se va mai cunoaște nici locul" [35].

---

[34] Cu acesta din urmă relațiile au fost atît de strînse încît s-a mediat chiar o căsătorie de perspectivă între el și una dintre fiicele lui Neagoe Basarab, desigur o alianță matrimonială cu valoare de contract politic.

[35] Gr. Tocilescu, *op.cit.*, p. 265.

Faptele nu s-au oprit la simple schimburi de cuvinte. Văzînd că obișnuita metodă medievală de intimidare — uciderea negustorilor — nu dă roadele dorite, patriciatul de la poalele Tîmpei a trecut la alta, exercitînd presiuni prin intermediul pretendentului Mircea.

După astfel de animozități, în cele din urmă s-a ajuns ca, la 17 martie 1517, între Neagoe Basarab și brașoveni să se încheie un tratat de cooperare. Includerea în act a mai multor prevederi speciale referitoare la încetarea conflictului, precizarea condițiilor schimbului și a coexistenței pașnice reprezintă un real succes al domnului muntean care a reușit să-și impună punctul de vedere.

Momentul este demn de reținut deoarece de atunci înainte relațiile cu marele emporiu din Țara Bîrsei au fost bune. Neagoe Basarab s-a arătat extrem de corect în comportarea sa, înștiințîndu-i permanent pe brașoveni despre toate mișcările otomanilor, proiectate sau în curs de desfășurare. În 1520 i-a încunoștiințat asupra pregătirilor lui Soliman al II-lea Kanunî și orientarea lui către Europa. În primele luni ale anului următor, 1521, un boier al lui Neagoe Basarab, Neacșu din Cîmpulung, în cea mai veche scrisoare păstrată în limba română, a oferit noi știri despre mișcările otomanilor în sud-estul Europei [36].

---

[36] Pentru comentariul scrisorii boierului Neacșu din Cîmpulung, a se vedea ultimul punct de vedere exprimat de I. Gheție, Al. Mareș. *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 43—45, 131—133, 136, 144, 153, 162, 163, 172, 179, 181, 189.

Cu al doilea mare emporiu transilvănean, Sibiu, relațiile au evoluat pe o linie oarecum deosebită. Între familia Craioveștilor și Sibiu existau raporturi vechi, strînse și complexe. Neagoe Basarab a înțeles să le continue corespondînd și avînd numeroase legături cu patriciatul sibian și prin el cu Europa apuseană.

Curînd după ocuparea tronului, la 1 februarie 1512, Neagoe Basarab a încredințat o misiune către patriciatul din Sibiu spătarului Ștefan. Acesta era recomandat ca un om în ale cărui spuse trebuia să se aibă încredere, fiind indicat pentru rezolvarea unor afaceri ale domnului [37]. În același an 1512, la data de 4 decembrie, Neagoe Basarab le-a arătat clar sibienilor ce credea despre raporturile cu ei: „[...]Să se gîndească și domniile voastre că între noi ar fi mai bună pacea și înțelegerea decît cearta[...] și că oamenii domniei voastre și ai noștri mai bine să se hrănească cu bună pace și cu liniște".[38]

Vorbele pline de responsabilitate scrise de domnul român demonstrează, o dată în plus, dorința lui de a păstra pacea. Însemnat este faptul că Neagoe Basarab a fost înțeles de sibieni și pînă la sfîrșitul domniei a avut legături prietenești cu ei.

De altfel, prin intermediul celor două centre meșteșugărești și comerciale, Brașov și Sibiu, în special după 1517, Neagoe Basarab a întreținut raporturi normale, chiar calde cu voievodul Transilvaniei, Ion Zápolya. La 9 iulie 1517, scurt

---

[37] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 218.

[38] *Ibidem*, p. 221; Al. Neamțiu, *op.cit.*, p. 89; T. Gh. Bulat, *op.cit.*, p. 74.

timp după încheierea tratatului cu Brașovul, capitlul mănăstirii din Alba Iulia care deținea rolul primordial în Transilvania, a fost înștiințat că s-a dat lui Neagoe Basarab și fiului acestuia, Theodosie, domeniul Gioagelui din comitatul Hunedoarei. Actul păstrează motivarea clară a daniei: Neagoe Basarab să aibă unde să se retragă în vremuri „nefericite" pentru a fi „în siguranță cu fiii și fiicele sale și cu boierii și lucrurile sale, să se refugieze la noi și în țara noastră și să aibă un loc sigur" [39]. Conținutul înțelegerii este luminat de raportul solului venețian la Buda, Aloisio Bon. În darea de seamă asupra activității lui prezentată Senatului Republicii la 18 iulie 1519 a arătat că domnul Țării Românești putea să se alăture fie oștirii otomane, fie celei a regelui Ungariei, care sosea prima pe pămînturile sale. Din aceeași relatare se poate conchide că Neagoe Basarab trimitea lunar soli la Buda și că împreună cu domnul Moldovei putea oferi, pentru o campanie antiotomană, pînă la 25 000 călăreți.[40]

Cele două acte conduc la concluzia că Neagoe Basarab a folosit în relațiile internaționale principiul de drept feudal care-i permitea să folosească pluralitatea vasalică, adică să aibă mai mulți suzerani concomitent. În al doilea rînd reiese că raporturile cu Sublima Poartă au fost numai aparent bune, esența constînd în dorința lui Neagoe Basarab de a găsi cît mai repede un prilej pentru a scutura dominația acesteia.

---

[39] A. Veress, *Acta et epistolae*, vol. I, p. 112—113.
[40] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XXVII, p. 499.

Neagoe Basarab a profitat din plin de pe urma acestei situații și a menținerii echilibrului politic dintre lumea creștină și cea musulmană. Prin actul de la 17 martie 1517 și-a precizat poziția nu numai față de brașoveni, ci și față de regalitatea maghiară. În scris, Neagoe Basarab a stipulat: „Dacă s-ar întîmpla ca aceea care sînt păgîni (otomanii, n.a.)... și ar voi să treacă peste plaiuri peste părțile ungurești, ca să prade, apoi domnia mea și cu boierii domniei mele, și cu toată țara, dacă ni se va părea că putem sta înaintea lor, ca să-i oprim apoi noi să stăm, ca să-i oprim; iar dacă vom vedea că nu putem sta înaintea lor, apoi noi să dăm de știre domnului nostru, înălțimii crăești, și brașovenilor și Țării Bîrsei".[41] Evident, pentru acest angajament a fost răsplătit Neagoe Basarab cu domeniul Gioagiului. Respectarea angajamentului românilor a fost confirmată de solul venețian Aloisie Bon, iar atitudinea lui Neagoe Basarab a făcut ca Țara Românească să fie inclusă în tratatul de armistițiu încheiat între Sublima Poartă și Regatul Maghiar în februarie 1519. Actul semnat după lungi discuții, avînd o durată de trei ani, precizînd din nou existența pluralității vasalice, arată că se asigura integritatea teritoriului Țării Românești, iar sultanul Selim I nu impunea dări noi.[42]

Neagoe Basarab se simțea acum mult mai în siguranță. Fusese recunoscut de sultan în 1513, de regalitatea maghiară în 1517 cu ocazia ocu-

[41] Gr. Tocilescu, *534 documente*, p. 263.

[42] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II/1, p. 29.

pării tronului de noul rege Ludovic al II-lea Jagello (1516—1526) și printr-un tratat cu caracter internațional. El și-a desfășurat mai departe acțiunile de încunoștiințare a voievodului Transilvaniei și regelui Ungariei despre mișcările și intențiile otomanilor. Oamenii de legătură, folosiți permanent atît de Tîrgoviște, cît și de Sibiu, de Brașov și de Alba Iulia, au fost mai ales români transilvăneni, buni cunoscători ai drumurilor și ai limbilor de circulație în zonele străbătute pînă la Buda. Alături de aceștia erau și locuitori neaoși ai Țării Românești ca acei Alexe, Cîrstian și Chircă, soli ai lui Neagoe Basarab către voievodul Ion Zápolya.[43] Ei făceau parte din seria mesagerilor care au arătat curții voievodale a Transilvaniei și celei regale a Ungariei pregătirile făcute de otomani în vederea cuceririi porții de intrare spre Europa centrală: cetatea Belgrad. Informațiile au fost prețioase căci au venit de la un om avizat, bun cunoscător al parametrilor echilibrului din zona Dunării de jos, dar din păcate, nu au fost luate în seamă.

Concomitent cu acțiunile de avertizare a voievodului Transilvaniei și regelui ungar, aflați alături de el în prima linie a rezistenței antiotomane, domnul român a acționat împotriva Sublimei Porți pe alte două căi: sprijinirea instituției eclesiastice de rit răsăritean și încercarea de a înnoda legături diplomatice directe cu Veneția și cu Roma. Atitudinea lui față de așezămintele instituției eclesiastice aflate în afara hotarelor țării,

[43] *Ibidem*, vol. II/3, p. 354.

în special în zona Muntelui Athos a fost deosebită comparativ cu cea adoptată pentru cele din interior. În exterior, Neagoe Basarab a dat dovadă de o dărnicie remarcabilă, uimitoare chiar, dacă se ține seama de faptul că acasă a iscălit mai multe acte de reînnoire a posesiunilor anterioare, de la el venind prea puține bunuri noi. Textul cronicii țării este semnificativ, fiind un adevărat inventar al daniilor lui Neagoe: la muntele Athos a ridicat o ctitorie în memoria patriarhului Nifon, cu hramul eponim lui, „iar mănăstirea lui Hariton care deobște se chiamă Cotlumuz, care au început a o zidi den temelie Radu vodă, Neagoe vodă o au săvîrșit și cu toate frumusețile și podoabele o au împodobit denlăuntru și denafară, iar împrejur o au îngrădit cu zid. Și au făcut biserica Sf. Nicolae, Făcătoriul de minuni, cu turle, chilii și trapezărie, pimniță, magherniță și magazia, grădina și poarta mică și mare, bolnița și ospătărie și dohirie, jilniță și vistierie și alte case de toată treaba. Iar biserica și chiliile, le-au umplut de frumusețe și le-au săvîrșit de acoperămînt, iar biserica și tinda o au învăluit cu plumb și au pus sticle pre toate ferestrele și o au și tîrnosit... Așijderea făcu o pristaniște în Ascalon [44], la mare, să fie de corăbiari, și o corabie

[44] În realitate nu este Ascalon din Siria, cum s-a presupus (N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, Vălenii de Munte, 1937, p. 303), ci este vorba de un debarcader *(pristaniște)* și arsenal la Ascalun-Cutlumuz (Muntele Athos). Cf. Tudor Teoteoi, *Ascalon- a mistaken toponym in the Life of Niphon, Patriarch of Constantinople*, în RESEE, nr. 3/1981, p. 611—622.

mare și alta mică, cu tot ce trebuiește. Și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme și cu tunuri să le fie de pază. Și alte metohuri cu de toate au zidit și au făcut și bine le-au tocmit, din care are mănăstirea mult venit. Și i-au pus numele Lavra cea Mare a Țării Muntenești. Iar lavra Sf. Athanasie, toată biserica cea mare, cu oltariul și cu tinzile le-au înnoit și au împreunat plumbul cel vechi cu altul nou și o au acoperit de iznoavă. Și toată cliserița o au zidit din temelie. Și au făcut vase de treaba bisericii, de aur și de argint. Și zăvese cusute cu sîrmă de aur, prea înfrumusețate au dat. Și i-au făcut mertic mare, cîte zece mii de talere pe an". Tot Neagoe Basarab a adus apă de la două „mile" distanță, pe urloaie la Iver, iar soția sa Despina a donat aceluiași așezămînt o broderie țesută cu fir de aur. Pantocratorul a fost înzestrat cu alte ziduri și multe danii, Hilandarului i-a dat un obroc anual începînd cu 1517, Vatopedinului i-a oferit alt obroc anual și obiecte prețioase. Ultimului așezămînt i-a făcut și o pimniță mare, iar la Sf. Pavel a mai făcut „o culă de strajă". La Istanbul a acoperit cu plumb Patriarhia și i-a dat obiecte prețioase, la Muntele Sinai a făcut daruri în odoare și a oferit alt mertic. Sionul l-a îmbogățit „cu toate bisericile" din jurul lui. La fel a procedat și în Măgura Misiei, la mănăstirea Oreiscului, unde a rezidit tinda și a acoperit-o cu plumb, „iar pe tron a pus un covor de mătase cusut cu fir de aur". La Meteor în Grecia a făcut alte daruri și a ridicat ziduri, ca și la așezămîntul de la „Tres-

cavița" ca și la Cusnița din Macedonia, ca și în Măgura Cathesca, numită „acum Cuceina".[45]

Dărnicia extraordinară a lui Neagoe Basarab în care „era mai multă mîndrie imperială decît umilință creștină"[46], singulară în raport cu ceea ce au întreprins ceilalți mari voievozi români în evul mediu, își găsește o explicație în planul politicii externe. Domnul român spera ca instituția eclesiastică să poată submina puterea opresivă a Sublimei Porți, ajutînd astfel lupta de eliberare a popoarelor din întregul sud-est european. În acest sens a acționat Neagoe Basarab pe o arie întinsă, de la Muntele Athos la Muntele Sinai, imposibil de controlat de otomani.

Daniile făcute monumentelor de cult de confesiune răsăriteană, relațiile întreținute cu ierarhi, oameni de cultură, au sporit remarcabil prestigiul lui Neagoe Basarab. O dovadă în acest sens o constituie participarea la tîrnosirea ctitoriei sale de la Curtea de Argeș (15 august 1517) a patriarhului ecumenic din Istanbul, Teophit I și patru mitropoliți: de la Seres, de la Sard, de la Midia, de la Melenic — și a imensei majorități a egumenilor așezămintelor monastice din zona Muntelui Athos în frunte cu conducătorul lor, Gavril Protul. La o săptămînă după terminarea festivităților publice, la 23 august 1517, a rezolvat unele probleme ale ajutorării așezămintelor athonite, scop pentru care se făcuseră pre-

---

[45] *Istoria Țării Românești (1290—1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 30—32.

[46] P.P. Panaitescu, *Contribuții*, p. 176.

gătiri la Curtea de Argeș [47]. Astfel documentele relevă aspectul puțin discutat al festivităților de la mijlocul lunii august, la Curtea de Argeș: s-a urmărit și s-a realizat o polarizare a ierarhilor răsăriteni în jurul domnului român. Reușita este evidentă și din evenimentele care s-au succedat. În anul următor, 1518, s-a făcut apel la Neagoe Basarab pentru rezolvarea unui litigiu de hotar de domeniu între așezămintele Cutlumuz și Pantocrator, ambele aparținînd Sfetagorei. Pentru retrasarea hotarului dintre domeniile lor, veșnic motiv de discordie, domnul român a inițiat un sfat al egumenilor tuturor mănăstirilor athonite, el fiind în postura de arbitru și judecător suprem [48]. Acordarea unei ponderi atît de mari cuvîntului domnului Țării Românești, ascultat de numeroși ierarhi ai răsăritului, primirea lui cu onoruri de patriarhia ecumenică, demonstrează că atunci, poate, se socotea și era socotit urmaș al basileilor [49]. Posedînd o forță internațională remarcabilă, putea să-și atingă țelul: să se situeze în fruntea luptei de eliberare a popoarelor sud-est europene. Meritul său a fost de a ști să utilizeze toate aceste elemente constructiv, în favoarea apărării intereselor poporului său, înscriindu-se pe linia marilor voievozi care au avut o politică diplomatică înțeleaptă, prin ea blocînd ducerea la bun sfîrșit a planurilor Sublimei Porți.

---

[47] *DRH. B. Țara Românească*, vol. II, p. 304—305.

[48] Paul Lemerle, *Actes de Kutlumus*, vol. I, Paris, 1945, p. 166—169.

[49] Charles Diehl, *Byzance. Grandeur et décadence*, Paris, 1919, p. 306.

În acest sens, relevînd măreția diplomatică a domnilor români, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, remarca: „Timp de aproape 500 de ani, țările române au cunoscut asuprirea străină, trebuind să plătească biruri grele Imperiului otoman. Cu toate acestea, spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean, care fuseseră integrate Imperiului otoman sau Imperiului habsburgic, poporul român a reușit să-și păstreze autonomia statală".[50]

Amplele relații internaționale stabilite de Neagoe Basarab cu Moldova, cu Transilvania, cu regatul Ungar, cu instituția ecclesiastică răsăriteană au fost continuate, mai departe, către Europa occidentală. Și în această direcție s-au urmărit aceleași țeluri: menținerea echilibrului politic în zona Dunării de Jos, implicînd păstrarea neutralității Țării Românești și a marelui fluviu ca hotar, alternativa extremă fiind lupta armată contra otomanilor. Pe acest fond ieșea în evidență dorința lui Neagoe Basarab de a fi mărit constant prestigiul țării și al lui pe plan internațional.

CONTACTELE CU LUMEA OCCIDENTULUI

În relațiile cu Roma, Neagoe Basarab s-a arătat preocupat de un aspect mai puțin discutat în lucrările de specialitate, trecut în planul se-

[50] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. II, Editura Politică, București, 1977, p. 322—323.

cund în fața aspectelor de politică pragmatică. Domnul român și-a pus problema găsirii unei soluții pentru medierea conflictului ideologic între confesiunea de rit apusean și cea de rit răsăritean. El și-a dat seama că, în bună parte, aici era esența dezbinării europenilor care, uniți, ar fi realizat mai mult, putînd să se opună otomanilor.

Neagoe Basarab a trimis în Italia, în mai multe rînduri, soli purtători ai mesajelor conținînd planurile și propunerile sale de acțiune. Ei au fost îndreptați, fie către Veneția, placa turnantă de întîlnire a oamenilor și bunurilor venite din Orient și din Occident, fie către Roma, centrul puterii spirituale a lumii apusene. Primul reprezentant al lui Neagoe Basarab și al Țării Românești ajuns la Veneția a fost Hieronim Matievici—raguzan de origine, medic de profesie, chemat la curtea Țării Românești pentru a-l îngriji pe domn. La 1 februarie 1518, se găsea ca sol al domnului în Veneția, în interiorul bisericii Santa Maria Formosa unde asculta oficierea „mesei" alături de trimișii papei, Franței, Ungariei, Ferrarei, Raguzei[51]. El adusese dogelui și Signoriei Republicii o epistolă domnească, iar ca dar o cupă din argint aurit. Mesajul domnului român a fost bine primit, dovada în acest sens constituind-o modul în care a fost tratat solul: la 7 martie 1518 a fost ridicat la rangul de cavaler „pentru a spune vorbe bune despre

[51] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XXV, p. 230.

Republică" și a primit ca dar „o haină scumpă" valorînd „peste 100 ducați"[52].

Cunoscutele practici ale diplomației venețiene arată prin actul de înnobilare că medicul raguzan îndeplinea o misiune politică importantă[53], al cărei secret a fost bine păstrat, pe seama ei brodîndu-se încă numeroase ipoteze. Pe lîngă această misiune, tot la Veneția, același raguzan era însărcinat că cumpere haine luxoase și podoabe pentru domn și familia lui.

La reîntoarcere spre Țara Românească, Hieronim Matievici s-a oprit în orașul său de baștină, Raguza, unde urma să îndeplinească o nouă misiune. Acolo, la 5 decembrie 1518 a prezentat conducătorilor orașului o altă scrisoare de acreditare din partea lui Neagoe Basarab. Și ea atesta o misiune politică avînd ca esență dorința de a tatona poziția raguzanilor în cazul începerii unei campanii antiotomane.

Neagoe Basarab a întreprins o intensă activitate diplomatică spre Europa occidentală în anii 1518—1519 deoarece, se pare, atunci a dat mai multă crezare zvonurilor că ar putea fi organizată o cruciadă antiotomană. După ce planul de a ridica o armată cruciată eșuase în 1514 cînd prezumptivii cruciați, reuniți lîngă Buda, pe cîmpul lui Rakos, se transformaseră în oștirea răsculaților conduși de Gheorghe Doja, în 1517 papa Leon al X-lea sancționase o nouă „bulă" prin care chema lumea creștină la război împo-

---

[52] *Ibidem*, p. 284.

[53] Hurmuzaki, *Documente*, vol. VIII, p. 45.

triva sultanilor otomani. Apelul său a găsit atunci un răsunet mai mare. Răspunsurile date de Manuil din Corinth, evoluția situației internaționale și rezultatele soliei lui Hieronim Matievici l-au determinat pe Neagoe Basarab ca în vara anului 1519 să-l trimită la Roma pe Antonie Pankalos, „nobilis vir".

Demn de reținut este că de data aceasta solia reprezenta atît Țara Românească Muntenia, cît și Țara Românească Moldova. S-a ajuns la această situație, neîndoielnic, în urma unor tratative bănuite, dar, din păcate, necunoscute. Solul comun pentru Tîrgoviște și Suceava constituie un indiciu în plus că, în acel moment, între cele două țări românești extracarpatice relațiile erau excelente. Acest caracter al lor a permis să fie reprezentate la Roma de un sol unic demonstrînd astfel, o dată în plus, în fața Occidentului unitatea indisolubilă a Țărilor Române.

Solul, grec de origine, ales de cele două țări, probabil și cu ajutorul rețelei ierarhilor, ajunsese în iunie 1519 la Roma, în fața pontifului. Acolo a prezentat voința celor doi domni „Basarab și aleșii săi fii Theodosie și Petru și urmașii săi și Ștefan și fiii săi de acest scaun sfînt și de biserica romană prin înțelegerea perpetuă să fie uniți". În continuare solul a declarat în numele celor doi voievozi că va fi dusă cu credință lupta împotriva lui „Selim, tiranul turcilor" și că nu vor încheia niciodată pace cu otomanii fără învoirea pontifului. Atitudinea lor o condiționau de satisfacerea cererii ca în orice tratat semnat de papă, cei doi voievozi să fie socotiți aliați,

ei fiind incluși în această categorie. Mai cereau să fie părtași la împărțirea tuturor pămînturilor și bunurilor luate de la osmani [54].

În zilele cît a stat la Roma, Antonio Pankalos a avut de îndeplinit și misiunea de a angaja un medic pentru Neagoe Basarab. Se pare că în jurul datei de 11 iunie 1519 reușise să satisfacă și această cerere a stăpînului său căci scria în acest sens către Veneția.

Apoi și-a continuat misiunea ducîndu-se la Veneția, unde a sosit la 24 iunie 1519. Acolo a fost bine primit de Signorie, care l-a găzduit în apropiere de San Moise, loc destinat oaspeților deosebiți [55]. Solul lui Neagoe Basarab a apărut în sala consiliului Signoriei îmbrăcat luxos, în haine de brocart și a dăruit dogelui din partea stăpînului său 40 piei de zibelină, puțin prețuite de cei care asistau la ceremonie. În fața celor prezenți a arătat scrisoarea de acreditare dată de Neagoe Basarab, scurta recomandare primită de la pontif și în fine, cea a ambasadorului venețian aflat la Roma. La 12 iulie 1519 a părăsit Veneția cu un răspuns scris și un dar al Signoriei pentru stăpînul său: o bucată scumpă de stofă [56]. Împlinindu-și astfel misiunea, Antonio Pankalos a părăsit Veneția reluîndu-și drumul către Tîrgoviște.

Misiunile diplomatice trimise de Neagoe Basarab către Veneția și Roma, de altfel primele ale Țării Românești în acele părți, au făcut mai

---

[54] Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, p. 307—309.
[55] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XXVII, p. 405.
[56] *Ibidem*, p. 467.

bine cunoscut statul său, i-au mărit prestigiul, ca și pe cel al domnului de altfel, dar nu au adus îmbunătățiri concrete situației de la Dunărea de Jos. Dimpotrivă, în capitalele țărilor române extracarpatice s-a adîncit convingerea că occidentul era incapabil să se unească pentru a-i stăvili pe otomani. În vara anului 1520 sultanul Selim I, oarecum liniștit în direcția frontului anatolian, și-a strîns o mare armată pentru a ataca Europa Centrală. La 16 iulie 1520 un sol moldovean sosit la Buda a istorisit cum au decurs luptele cu tătarii din anul 1518 în părțile de răsărit ale țării sale și a exprimat punctul de vedere că în acel an oștile sultanului se vor îndrepta tot către Asia. El a trezit oarecare uimire suspicioasă căci sultanul sosise la Istanbul, iar armata lui se găsea în Europa.

La 17 septembrie 1520, tot la Buda, a venit un sol al lui Neagoe Basarab și altul nou, al lui Ștefăniță Vodă. Știrile aduse de ei erau alarmante: otomanii pregătiseră o mare armată pentru atacarea liniei Dunării. Cereau ca Regatul Ungariei să ia imediat măsuri de apărare [57]. Regele Ungariei, Ludovic al II-lea a căutat să-i liniștească spunînd că voievodul Transilvaniei, Ion Zápolya și-a concentrat trupele în apropierea Munților Carpați meridionali, pentru a putea interveni oricînd în ajutorul Țării Românești.

Solul lui Neagoe Basarab sceptic, dar bine informat asupra situației locale, căci trecuse prin zona amintită cînd venise la Buda, a declarat

---

[57] *Ibidem*, vol. XXIX, p. 210.

că nu știa nimic despre concentrări de trupe. Regele Ludovic al II-lea și cei din anturajul său au căutat să-l convingă de veridicitatea știrii. Solul venețian care a asistat la întrevedere a încercat și el să-l liniștească pe trimisul lui Neagoe Basarab, dar nu a reușit. Atunci l-a caracterizat „molto umbrosi e suspetosi". Era firesc ca solii români din Țara Românească și Țara Moldovei să fie dificili în cadrul discuției amintite căci repetaseră propunerea din 1517 de a da, numai Țara Românească, 40 000 oșteni — călăreți și pedestrași — în caz de război, dar nici Ungaria, nici papalitatea, nici Veneția nu au făcut nimic concret.

Numai moartea sultanului Selim I Yavuz (21 septembrie 1520) a împiedicat începerea imediată a campaniei otomane către Europa Centrală. Fiul și urmașul său, Soliman al II-lea Kanunî a continuat în mod extraordinar și în timpul iernii pregătirile pentru atacarea centrului Europei. Tatonările armatei otomane în zona din jurul Belgradului au început din primăvara anului 1521. Erau firești fiind premergătoare și vestitoare ale unei mari lupte: banii Croației și secuii au fost instigați la răscoală împotriva regelui Ungariei, Banatul Severinului a început să fie hărțuit, iar la Nicopol s-au concentrat 25 000 otomani. Doi soli ai lui Neagoe Basarab către sibieni au arătat patriciatului că otomanii concentrează trupe în mai multe părți europene ale imperiului. Regele Ludovic al II-lea Jagello, părînd conștient de gravitatea situației, văzînd că discuțiile asupra problemei păcii au eșuat în dieta din

mai 1521, a cerut voievodului Ion Zápolya să fie tolerant față de secui, să stringă cîți oameni va putea și să vină la graniță pentru a-l ajuta pe Neagoe Basarab [58]. Paralel cu acest ordin, regele a solicitat și a primit numeroase informații asupra celor ce se petreceau în Țara Românească și la Dunăre. După mijlocul lunii martie 1521 veștile s-au succedat cu repeziciune venind fie din partea lui Neagoe Basarab, prin transilvăneni ca acel cneaz Oprea din Țara Hațegului, fie din partea sibienilor, fie din cea a brașovenilor, fie din cea a venețienilor [59]. Toate știrile se adunau într-un mănunchi la Buda, arătînd celor care le analizau, pe de o parte că cel mai serios, mai bine informat și mai conștient om, furnizor al lor, era domnul muntean, orașele transilvănene Sibiu și Brașov tot de la el deținînd datele trimise mai departe, pe de alta că situația era mai mult decît îngrijorătoare.

În această conjunctură, cînd evident noul sultan Soliman al II-lea Kanunî se pregătea să atace Europa Centrală, puterile din apusul continentului, în frunte cu papalitatea s-au dovedit incapabile să se unească și să reacționeze. Papa Leon al X-lea i-a scris chiar regelui Ungariei, Ludovic al II-lea, să încheie pace cu turcii căci el nu-l putea sprijini deoarece nici un principe creștin nu răspunsese la chemarea la cruciadă [60]. Epistola a reprezentat recunoașterea clară, des-

---

[58] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 251.

[59] G. Gelcich, L. Thalloczy, *Diplomatarium Ragusanum*, Budapest, 1887, p. 673.

[60] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XXX, p. 254.

chisă a imposibilității, cel puțin momentane de a fi grupate forțele creștine în vederea barării drumului oștilor Semilunei.

Neagoe Basarab a fost permanent informat asupra celor ce se petreceau în ambele tabere. Numai printr-o activitate diplomatică febrilă a putut evalua corect dinamica evenimentelor, să-și informeze exact potențialii aliați în vederea unei rezistențe antiotomane, să aprecieze judicios că trupele aflate sub flamura profetului ocoleau pămîntul țării sale mergînd spre Belgrad. Văzînd îndepărtarea norilor amenințători ai transformării statului său în pașalîc, Neagoe Basarab a continuat politica sa de echilibru, ca și practicarea pluralității vasalice. Soliman al II-lea Kanunî, concomitent cu operația de atacare a Belgradului, firesc, întreprinsese o alta de asigurare a flancului, care ar fi putut fi lovit prin Țara Românească. În vederea evitării acestei ultime alternative de la începutul lunii iulie a anului 1521, a trimis în Țara Românească o numeroasă armată — evaluată exagerat de către contemporani la 80 000 de oameni — sub comanda lui Mehmet beg pașa din Nicopol, considerat de regele Ungariei „virum rei militaris partissimus". Domnul Țării Românești, „constrîns de forță și teamă", i-ar fi dat — conform acelorași exagerate evaluări — un ajutor de 40 000 de oameni [61]. Demnă de reținut este aprecierea

[61] Datele sînt cuprinse în scrisoarea expediată la 29 iulie 1521 de regele Ludovic II al Ungariei către papalitate, regele Franței, regele Angliei (Hurmuzaki, *Documente*, vol. II/1, p. 360—362). Cifra de 40 000 oameni pentru armata

corectă a regelui Ludovic al II-lea că Neagoe Basarab a acționat astfel numai „constrîns de forță". El știa bine că domnul român îl înștiința tot deauna la timp despre mișcările trupelor otomane, se angajase din anul 1517 prin tratatul bilateral, să lupte alături de Ungaria dacă va primi ajutor, dar acesta nu sosise [62]. Se înțelegea bine că Neagoe Basarab procedase astfel pentru a-și apăra patria și poporul.

Prima parte a acțiunilor militare otomane, unde era integrat și Neagoe Basarab, a avut ca obiectiv crearea unei diversiuni în zona Banatului Severinului. Acolo au atacat soldații cu turban comandați de Mehmet beg și oștenii Țării Românești. Nu se poate spune cît de hotărît a fost atacul, dar privit prin prisma rezultatelor, reușita lui apare ca parțială: a fost reținută pe loc o mare armată ungară care nu a avut posibilitatea să participe la apărarea Belgradului; însă nu s-a înfipt flamura verde a profetului pe crenelurile cetății Severinului. Satisfăcut cu obținerea acestui rezultat parțial, către 1 august 1521, Mehmet beg se reîntorcea în sudul Dunării, fapt transmis de Neagoe Basarab transilvănenilor prin cneazul Oprea din Hațeg, revenit la Sibiu în ziua de 3 august 1521.[63]

Țării Românești determină credința că în epocă era privită ca firească o asemenea ridicare la oaste pentru țara românească de la sud de Carpați.

[62] Voievodul Ion Zápolya, abia la 27 iulie 1521 a cerut brașovenilor să vină cu armata lor la Sebeș (Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 253).

[63] *Ibidem*, vol. X/1, p. 844.

În cursul lunii august se va desfășura a doua etapă a participării lui Neagoe Basarab la marea campanie a lui Soliman al II-lea Kanunî pentru cucerirea Belgradului. Atunci, domnul român a fost inclus în planurile sultanului, alături de boierii care conduceau Moldova în numele minorului Ștefăniță și, din nou, de Mehmet beg, pașa din Nicopol, pentru atacarea ținuturilor locuite de secui în Transilvania. Expediția a fost de mici proporții, probabil un raid prădalnic. Se poate aprecia astfel deoarece voievodul Transilvaniei, Ion Zápolya, a plecat cu grosul armatei pentru a încerca să apere Belgradul, iar Neagoe Basarab nu a comandat personal oștirea căci boala l-a ținuit la pat obligîndu-l să numească în fruntea armatei cîțiva dintre boierii săi credincioși. Așadar, privită din nou prin prisma rezultatelor, expediția din august 1521 în zona secuiască din Transilvania, a avut o pondere neînsemnată în ansamblul evenimentelor ce se derulau pe frontul Belgradului.

Judecata de valoare asupra expediției otomane împotriva ținuturilor secuiești în august 1521 și a participării armatei Țării Românești la ea este justificată și de relațiile dintre domnul român și regele Ungariei. În timp ce se desfășura expediția, la Tîrgoviște, unde se găsea Neagoe Basarab bolnav, a sosit Marcu Horvath, un transilvănean trimis de regele Ludovic al II-lea. El era un sol special, cu o misiune tainică, a cărui venire și ședere în capitala Țării Românești au fost ascunse, pe cît posibil, de ochii indiscreților. După terminarea misiunii, desfășurată în

primele zile ale lunii august 1521, Marcu Horvath a revenit cît a putut de repede la Sibiu, de unde, la 13 august, a expediat regelui Ludovic al II-lea mesageri speciali cu epistole conținînd rezultatele convorbirilor.[64] Ungurii se arătau mulțumiți de colaborarea cu Neagoe Basarab și-i erau oarecum recunoscători, crezînd încă în posibilitatea unei victorii, speranță îndepărtată complet după 29 august 1521 cînd cetatea Belgradului a fost înconjurată de oștile sultanului.

Integrarea lui Neagoe Basarab în conflictul de la Dunărea de Jos din anii 1520—1521 a arătat pentru contemporani, dar mai ales pentru urmași, că a fost un maestru al diplomației, care a știut, cu o iscusință exemplară să păstreze echilibrul politic în cele mai grele condiții. În practica de atunci, a avut capacitatea să aplice principiile expuse în *Învățături:* păstrarea păcii, orientarea permanentă către forțele creștinilor, mai apropiate de civilizația românească aparținînd Europei prin esență, acordarea de mici concesii Sublimei Porți. Rezultatele practice ale politicii sale externe, apreciată în epistolele monarhilor temporali și spirituali din cursul anilor 1520—1521, ca și în cazul celor făptuite pe pămîntul său, Neagoe Basarab nu le-a mai putut vedea. În urma unei suferințe îndelungate, în plină maturitate, s-a săvîrșit din viață, la 15 august 1521, fiind îngropat în ctitoria sa din Curtea de Argeș.

---

[64] *Ibidem*, vol. XV/1, p. 253.

V. INTENȚII ȘI REALIZĂRI

VISUL UNEI DINASTII

Neagoe Basarab a domnit pe tronul Țării Românești Muntenia aproape zece ani. În tot acest răstimp atît voievodul, cît și soția sa Despina Milița au urmărit să creeze o nouă dinastie: a Craioveștilor. Succesorul imediat, direct la cîrma Țării Românești, în concepția lui Neagoe Basarab și a doamnei sale trebuia să fie Theodosie. Fiind fiul cel mai mare, acesta a fost educat pentru a ocupa tronul, acordîndu-i-se o atenție specială în acest sens. La moartea lui Neagoe Basarab, facțiunea boierească strînsă în jurul său a reușit să-l impună domn pe tînărul Theodosie. Ecoul evenimentelor de atunci a străbătut peste ani, fiind inserat cu o oarecare exactitate în cronicile secolului al XVII-lea: „Iar cînd au fost leat 7029 s-au pristăvit și Neagoe vodă, domnul românilor. Și în urma lui au fost multă gîlceavă pentru domnie, că feciorii lui Neagoe vodă,

Theodosie şi altul [1] au fost mici rămaşi cu muma lor Despina. Ci o seamă de boiari au rădicat domnu pă Preda, ce zic să fie fost frate lui Neagoe vodă. Iar pribegii ce au fost în domnia lui Neagoe vodă pribegiţi în Moldova, auzind pohtita de dînşii de moarta lui Neagoe vodă, au rădicat pe alt domnu, pă un Radul vodă Călugărul şi au mersu de s-au bătut cu Preda ce era cu cealaltă ceată de boiari; şi, nesosit încă fiind Mehmet bei cu turcii, ce venia ajutor Predii, dînd război amîndouao cetele de boiari, cu domnii ce-şi rădicase au fost biruinţă Radului vodă, iar Preda au pierdut şi războiul şi capul, că au pierit în război[...] la Tîrgovişte".[2]

Paragraful redă lapidar impunerea pe tron a adolescentului de circa 16 ani, sprijinit de unchiul său Preda banul. În privinţa acestuia din urmă, *Letopiseţul Cantacuzinesc* a precizat că „s-au înălţat domn[...] să ţie domnia lui Theodosie, nepotu-său" [3].

Se lămureşte astfel că experimentatul frate a lui Neagoe Basarab, în condiţiile grele ale epocii, şi-a asumat delicata misiune de tutore al nevîrstnicului domn, fără nici o intenţie de a prelua el însuşi coroana. Sprijinul marelui ban al facţiunii Craioveştilor, apelul la puternica personalitate a decedatului Neagoe Basarab au făcut ca minorul

---

[1] În realitate ceilalţi doi fraţi mezini ai lui Theodosie erau morţi în acel moment: Ion decedase înainte de 1519, iar Petru înainte de 1520.

[2] Radu Popescu, *op.cit.* p. 47—48.

[3] *Istoria Ţării Româneşti (1290—1690). Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 43.

Theodosie să fie recunoscut domn cu multă repeziciune de marii săi vecini. Regele Ungariei l-a recunoscut imediat sperînd că va putea să-i utilizeze pe puternicii Craioveşti pentru a servi interesele tronului său [4]. Totodată, aceeaşi facţiune, folosind legăturile ei cu turcocraţia a obţinut, se pare, şi acordul sultanului Soliman al II-lea Kanunî pentru ocuparea tronului de fiul lui Neagoe Basarab. Recunoaşterea rapidă, obţinută fără dificultate de membrii facţiunii Craioveştilor, neîndoielnic reprezintă unul din roadele prestigioasei şi amplei politici internaţionale dusă de Neagoe Basarab.

Sprijinul unchiului lui Theodosie, al lui Preda banul, a fost cu atît mai preţios cu cît el s-a făptuit în timpul absenţei Despinei Milița din Tîrgovişte, căci în momentul ungerii fiului ei pe tron, doamna lui Neagoe Basarab împreună cu fiicele care îi mai rămăseseră în viaţă, Stana şi Ruxandra, se găsea la Sibiu. În reşedinţa ei, unde stătea într-o prudentă expectativă a primit „vestea bună" că fiul ei a reuşit să preia scaunul domnesc. Ea a mulţumit patriciatului că o înştiinţase, iar în continuarea scrisorii a ţinut să precizeze pentru vestitori că „pînă am fost între voi v-am fost bună prietenă[...] (iar în viitor) vom fi în şi mai bună prietenie".[5]

Scrisoarea care i-a adus Despinei Milița informaţii îmbucurătoare, probabil, a ajuns extrem de repede la Sibiu, fiind purtată de olăcari spe-

[4] *I diarii di Marino Sanudo*, vol. XXXII, p. 195.

[5] Silviu Dragomir, *op.cit.*, p. 61; Al. Neamţiu, *op.cit.*, p. 373.

ciali. Îndată ce a primit-o, apriga mamă și doamnă a părăsit siguranța oferită de Sibiu îndreptîndu-se către Tîrgoviște. Își dădea seama că fiul ei, cu toate că era recunoscut ca domn legitim de vecinii influenți și puternici, avea deasupra capului norii amenințării pribegilor pomeniți de cronicar. Probabil ea a sosit între 20 și 27 septembrie 1521. Se pot fixa aceste date pe temeiul actelor Sibiului și al corespondenței ei: la 20 septembrie părăsise orașul de pe apa Cibinului, iar la 27 septembrie patriciatul aceleiași localități fusese înștiințat de conflictul „interwoyvodas", situație care l-a determinat să ia măsuri pentru apărarea punctului de hotar Turnul Roșu. Deoarece Despina Milița nu amintește în corespondența ei cu patriciatul nici de lupte, nici de închiderea trecerii prin Turnul Roșu, arată că nu cunoștea aceste evenimente, căci nu avuseseră loc pînă la data expedierii scrisorii. Ca atare, sosirea ei în capitala Țării Românești s-a făptuit înainte de 27 septembrie 1521. Boierii pribegi, între care și buzoienii, reprezentanții unei puternice forțe politice opuse Craioveștilor, după ce se convinseseră că moartea lui Neagoe Basarab „pohtită" de ei era reală, trecuseră la acțiune: formaseră o armată și ridicaseră un nou pretendent. Acesta este imposibil de nominalizat prin prisma luminii aruncată de hrisoave și de cronici care pomenesc în aceeași măsură un Vlad, un Radu Călugărul și un Dragomir Călugărul. Apoi, tot boierii „pribegi" au atacat fulgerător: în ultima decadă a lunii septembrie biruiseră armata boierilor Craioveşti și cuceriseră Tîrgoviște. Ne-

dînd posibilitatea Craioveștilor să se consolideze, să primească ajutoarele cerute de la Mehmet beg, l-au ucis pe Preda banul, l-au alungat pe Theodosie împreună cu mama sa și l-au instalat pe tron pe omul dorit de ei. Acesta a apărut inserat în socotelile brașovenilor la 11 și 12 octombrie 1521 sub numele de Vlad — „novus wayvoda Transalpinensis Wlad" [6].

Domnul adus de „pribegi" nu a putut rămîne mult timp pe tron. Din sudul Dunării, în ajutorul Craioveștilor, implicit al lui Theodosie, a sosit Mehmet beg. Armata pașei din Nicopol s-a dovedit mult mai puternică decît aceea a boierilor „pribegi" care au fost înfrînți și alungați, iar domnul impus de ei, ucis.[7] La 14 octombrie 1521 sibienii fuseseră înștiințați că Theodosie își recăpătase tronul și că efemerul uzurpator își găsise sfîrșitul.[8]

Restaurarea puterii urmașului lui Neagoe Basarab a fost imediat aprobată și sprijinită de puternicii monarhi vecini care-i confirmaseră luarea sceptrului. Sultanul nu a vrut să accepte nici să stea de vorbă cu delegația trimisă la el de boierii pribegi care-l înlăturaseră pe Theodosie. Mai mult, socotindu-l numai pe Theodosie ocupant legitim al tronului, aprobat ca atare de el, a ordonat ca membrii soliei boierești să fie pedepsiți ca niște răzvrătiți, tăindu-li-se nasurile.

---

[6] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I, Brașov, 1886, p. 361—362.

[7] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XV/1, p. 255; R. Popescu, *op.cit.*, p. 47.

[8] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XI, p. 845.

Este o măsură care arată că turcocrația cunoștea legea succesiunii la tron în țările române și aplicînd-o, împiedica să fie în fruntea statului un om nedorit. Regele Ungariei a adoptat o poziție similară, cînd, la 24 octombrie 1521 a scris despre „marea nenorocire" provocată de Dragomir Călugărul lui Theodosie", socotit singurul moștenitor legal *(legitimus heres)*. În continuare, regele Ludovic al II-lea, accentuînd că Theodosie era unicul succesor legitim la tronul țării, solicita voievodului Ion Zápolya să intervină și să-l repună în drepturi.[9]

Evenimentele pendulate cu repeziciune pe scena politică l-au adus pe tînărul Theodosie în București, la data de 1 noiembrie 1521. Aici, după ce a aflat despre jefuirea și robirea populației buzoiene de către oamenii lui Mehmet beg [10], a fost silit să accepte să i se pună „epitropi" otomani, un fel de controlori ai faptelor lui.[11] Probabil otomanii îl aduseseră în București tocmai pentru a-i impune acești epitropi, cărora nu li se putea împotrivi, căci orașul era în apropierea Dunării, deschis, fără fortificații, ușor accesibil intervențiilor otomane.

Din București unde a stat puțin timp — noiembrie 1521 —ianuarie 1522—, Theodosie, pentru a fi în siguranță, s-a retras undeva la sud de Dunăre. Despina Milița nu și-a însoțit fiul, care a pierit în condiții neclare, probabil imposibil de lămurit în viitor.

---

[9] *Ibidem*, p. 890.
[10] Radu Popescu, *op.cit.*, p. 48.
[11] *Călători străini*, vol. I, p. 778.

Stingerea lui Theodosie din viață, destrăma visul lui Neagoe Basarab și al doamnei sale de a realiza o succesiune directă pe tron, avînd drept corolar înfiripareа unei noi familii domnitoare. Ideea se înrădăcinase, probabil, și circula ca atare în tot neamul Craioveștilor. Aceștia nu au renunțat la încercarea de a materializa visul lui Neagoe Basarab cu toate că fuseseră puternic loviți de dublul eșec al lui Preda banul și al lui Theodosie. Se agățau încă de posibilitatea închegării speranței lor bazîndu-se pe lunga și autoritara domnie a lui Neagoe Basarab.

În sfîrșitul luptei pentru putere al familiei s-a înscris și tentativa vărului lui Neagoe Basarab, Drăghici, fiul lui Danciu Gogoașe. La începutul domniei lui Vlad Înecatul (1530—1532), Drăghici s-a dus la Istanbul și a închinat averea lui și a tatălui său sultanului, cerînd în schimb să i se dea tronul. Modul în care a căutat să obțină sceptrul cu sprijin otoman, încălcînd legea țării — alegerea domnului de către boieri — a determinat o solidarizare a țării în jurul lui Vlad Vodă Înecatul. O solie de boieri condusă de Șerban banul, însurat cu vara lui Drăghici, cu Maria, s-a dus la Istanbul, a făcut apel la legăturile cu turcocrația și a obținut spînzurarea lui Drăghici, acuzat de hiclenie [12].

Reacția boierilor Craiovești la fapta nechibzuită a lui Drăghici dovedește dragoste de țară, înțelegerea evidentă ca lupta pentru tron să fie

[12] *DIR. B. Țara Românească, veac XVI*, vol. V, p. 365, 405 (doc. din 13 iunie 1589 și 17 mai 1589).

dată în interior, între pământeni, fără amestecul veneticilor. Ei se declarau astfel deschis apărătorii pământului și instituțiilor străbune. Craioveștii au condamnat tentativa lui Drăghici, ambiția lui de a fi domn. Fapta sa a fost ultima încercare a unui reprezentant, descendent pe linie masculină al Craioveștilor de a ocupa tronul Munteniei. De altfel, către mijlocul veacului al XVI-lea, partea bărbătească a acestei stirpe s-a stins.

Familia Craioveștilor va continua să existe însă prin descendenții pe linia feminină. Prima reprezentantă prin alianță, deși ea însăși se socotea membră a familiei, a fost soția lui Neagoe Basarab. După ce a fost despărțită de fiul ei Theodosie, Despina Milița a revenit la Sibiu. De acolo, în condiții insuficient de bine lămurite, împreună cu fiicele ei a plecat la Brașov. Voievodul Ion Zápolya a cerut la 2 august 1523 ca patriciatul brașovean s-o trimită înapoi la Sibiu [13]. Despina Milița, însoțită de Stana și Ruxandra s-a supus voinței voievodului și a revenit la Sibiu. Fiind aprigă la cîștig, în anul 1524, în fața tribunalului din Sibiu, l-a acuzat pe argintarul Celestin că a păgubit-o cu niște vase de argint. În același oraș locuia și în ianuarie 1526, fiind întîlnită acolo de solii lui Radu de la Afumați veniți să-i pețească una dintre fete. Au ales-o pe frumoasa Ruxandra, care va reveni acasă ca doamnă a lui Radu de la Afumați și a țării. A doua fiică a Despinei, Stana, mai vîrst-

[13] N. Iorga, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1915, p. 19.

nică, s-a măritat în același an cu Ștefăniță, domnul Moldovei cu care se încheiase un contract matrimonial din timpul lui Neagoe Basarab. Căsătoria lui cu Stana, nu cu Ruxandra pe care o dorea, l-a supărat și înfuriat pe Ștefăniță, ale cărui raporturi au devenit reci atît cu soacra lui, cît și cu cumnatul său.

În această situație Despina Milița a rămas în continuare la Sibiu. Acolo a primit-o pe fiica ei Stana, care, se pare, în ianuarie 1527 a participat la un complot boieresc avînd drept scop uciderea lui Ștefăniță. La Sibiu, Stana s-a călugărit luînd numele monahal de Sofronia, purtat pînă în 1530 cînd a murit în urma unei epidemii de ciumă.

Despina nu s-a lăsat copleșită de eșecul fiicei sale mai mari, preocupîndu-se în continuare de sporirea averii ei personale. În anul 1528, ginerele ei, Radu de la Afumați, i-a plătit suma de 30 000 aspri pentru o parte din satul Pitești confiscat de la vistierul Oancea, „hiclean" față de Neagoe Basarab. [14] Satul a fost donat de domn ctitoriei domnești Curtea de Argeș , îmbogățită astfel și mai mult.

La puțin timp după ce a obținut acești bani, Despina Milița și-a văzut din nou lovit visul ca fiicele să ajungă pe tron. La 2 ianuarie 1529, la Rîmnicu Vîlcea, Radu de la Afumați împreună cu fiul său Vlad, a căzut pradă unui complot. Ruxandra a fost nevoită să se refugieze și

[14] Boierul a fost acuzat de hiclenie deoarece prădase tezaurul țării fugind cu el, probabil în 1519, la pretendentul Mircea, fiul lui Mihnea.

ea tot la Sibiu, sub aripa protectoare a mamei sale. Urmînd „moda" timpului, și frumoasa fiică mezină a Despinei Milița s-a călugărit.

Văduva lui Neagoe Basarab a urmărit mai departe, cu strășnicie, rotunjirea averii ei. În 1534 a intentat un proces lui Petru Ötvös. L-a acuzat că a păgubit-o cu o coroană de aur în valoare de 1 000 florini căci fusese prost lucrată și ca urmare, l-a silit s-o despăgubească.

Dorința de preamărire prin ocuparea tronului i s-a aprins din nou în anul 1541 cînd frumoasa Ruxandra s-a remăritat cu domnul Țării Românești, Radu Paisie (1535—1545). În urma noii căsătorii cu aspect evident de contract matrimonial, Despina Milița a revenit în țară.

Împreună cu ea s-au reîntors în Țara Românească doi veri ai ei, Stepan și sora lui, Despina.[15] Stepan primise danii și fusese înălțat la rangul de logofăt de Neagoe Basarab, iar sora sa, Despina se măritase cu Stan pîrcălab. La nuntă primise de la mătușa ei Despina Milița doamna o zestre bogată, valorînd 180 000 aspri. Deoarece Despina a murit fără copii, Despina Milița i-a cerut lui Stan să-i restituie averea fostei sale soții. Văzînd că acesta refuză, Despina Milița i-a intentat un proces urmașului lui Stan pîrcălab, l-a cîștigat și, apoi, a dat bunurile obținute vărului său, Stepan.

După moartea lui Radu Paisie (1545), Despina Milița s-a retras la Sibiu, s-a călugărit sub numele de Platonida și a trăit sub această identi-

[15] Al. Neamțiu, *op.cit.*, p. 375.

tate pînă la 30 ianuarie 1554 cînd a murit în urma unei molime de ciumă. [16] Pieirea ei a fost înregistrată în cronicile locale transilvănene. [17] Rămăşiţele ei trupeşti au fost aduse de ierarhul Anania de la Sibiu la Curtea de Argeş şi îngropate alături de cele ale soţului ei în interiorul ctitoriei domneşti. [18]

Dacă Despina Miliţa nu a reuşit să împlinească naşterea unei dinastii prin fiicele sale, surorile lui Neagoe Basarab, Vlădaia şi Marga, prin descendenţii lor au fost străbunele unor domni remarcabili: Matei Basarab (1632—1654) şi Constantin Brîncoveanu (1688—1714). La rîndul ei, vara lui Neagoe Basarab, Maria, măritată cu Şerban banul, a fost străbuna altor domni iluştri, Radu Şerban (1601; 1602—1611) şi Şerban Cantacuzino (1678—1688). Prin faptele sale, care au străbătut peste ani şi prin voinţa acestor domni urmaşi ai săi, Neagoe Basarab a căpătat în secolul al XVII-lea, în cronici, întruparea unui mit, neîntrerupt înfrumuseţat de legenda aurită a evului mediu.

---

[16] Al. Lăpedatu, *Mormîntul doamnei Despina*, în „Revista Istorică, VII" (1921), p. 23—24.

[17] Michael Sigler, *Chronologiae rerum Hungaricarum, Transilvanicarum et vecinarum, regionum libri duo*, în Mathias Bél, *Adparatus ad historiam Hungariae*, Posoni, 1735, p. 74; *Chronistische Aufzeichnungen aus der Matrikel des Honterusgymnasiums*, în *Quellen zur geschichte der stadt Kronstadt*, Braşov, 1909, p. 6.

[18] În timpul lucrărilor de restaurare conduse de Le Comte de Nouy, lespedea ei de mormînt a fost îndepărtată de la locul iniţial.

Ideea și dorința de a crea o nouă dinastie le-au evidențiat Neagoe Basarab și Despina Milița și atunci cînd au inițiat cele mai de seamă realizări materiale ale lor care, practic, i-au făcut nemuritori: monumentul istoric, artistic și arhitectonic — ctitoria din Curtea de Argeș și *Învățăturile către fiul său Theodosie*. Asupra lor vom stărui numai pentru a evidenția ce a adus nou domnul, ce a rămas după el.

Construcția splendidei mănăstiri de la Argeș ridicată din voința lui Neagoe Basarab a fost plasată într-un loc chibzuit ales: acolo unde un înaintaș în jilțul Basarabilor, Vlad Dracul, ctitorise reședința metropolitană a țării. După cum arată explicit una din cele două pisanii pusă din porunca lui Neagoe Basarab, vechiul lăcaș ajunsese în 1512 în asemenea stare de „dărîmare" și „neîntărit" încît a trebuit să fie „spart". După ce a motivat demantelarea vechii clădiri, Neagoe Basarab a arătat într-o formă indirectă că a folosit locul care avea o anumită semnificație: făcea legătura cu o instituție spirituală medievală deosebită și apoi cu neamul dinaștilor legitimi.

Neagoe Basarab, ca domn cu pretenții aulice a vrut să ridice o ctitorie cu rost de nouă necropolă a familiei sale, concepută ca viitoare dinastie. Urma exemplul unor domni iluștri ca Basarab I Întemeietorul și a nepotului său Vladislav, ctitorii bisericii domnești din Curtea de Argeș, al lui Mircea cel Mare, care a poruncit să

se înalţe mănăstirea Cozia, al lui Radu cel Mare din a cărui voinţă s-a ridicat mănăstirea Dealu etc.

Planul ctitorici lui Neagoe Basarab, ca prim element novator pe care îl accentuăm, căci prea mult s-a evidenţiat numai originalitatea faţadei, arată clar intenţia de a dura un monument majestuos. Pronaosul supradimensionat, a fost împărţit în partea interioară în două încăperi distincte, prin 12 coloane simbolizîndu-i pe apostoli În centru se găseşte spaţiul ritual propriu zis — pronaosul — iar în părţile laterale şi spre intrare, separate în secolul al XVI-lea prin broderii şi strane avînd pe ele icoane cu dublă faţă montate între coloane [19], altă încăpere — gropniţa, destinată înhumrii familiei ctitorului. Este o soluţie originală, căci în alte părţi, peste hotare, necropola nu se găseşte închisă între zidurile unui monument de cult. [20]

Un element aparte, oarecum o inovaţie în structurarea spaţiului interior, îl constituie separarea dintre pronaos şi naos prin coloane. Este o realizare de tip renascentist propusă de arhitectul constructor sau de Neagoe Basarab, despre care se spune că ar fi indicat, cu mîna lui, traseul viitoarelor ziduri. Astfel se înlătura peretele despărţitor dintre cele două încăperi rituale, se deschidea posibilitatea pătrunderii luminii în interior şi se oferea perspectiva asupra interiorului întregului monument de cult.

---

[19] Emil Lăzărescu, *O icoană puţin cunoscută din secolul al XVI-lea şi problema pronaosului bisericii mănăstirii Argeşului*, în SCIA, seria artă plastică, 2/1967, p. 187—199.

[20] Vasile Drăguţ, *op.cit.*, p. 239.

Alt element nou care a făcut monumentul să fie socotit o floare exotică în grădina arhitecturii medievale românești îl constituie modul de ornamentare al fațadei. Piatra a fost dăltuită cu frumoase motive geometrice creînd impresia, de la distanță, a unei spumoase broderii, asemănătoare cu cele de pe fațadele similare din Gruzia și din Armenia. Este însă și ceva aparte în ornamentația de la Curtea de Argeș provenind din transmiterea influenței gruzine și armene prin filieră otomană, a cărei amprentă se resimte. Este foarte probabil ca de la otomani să fi fost preluat în decorație motivul florii de crin, al rozetelor separate de entrelacuri întîlnite la Istanbul, la geamia lui Baiazid al II-lea, ridicată între 1504—1505. Aspectul fațadei, al cărei program ar putea să fi fost influențat de cel de la mănăstirea Dealu, este deosebit: pe un soclu înalt se ridică paramentul împărțit în două registre printr-un brîu de forma unei frînghii răsucite. În registrul inferior, piatra a fost dăltuită în forma unor panouri dreptunghiulare mărginite de ciubuce. Alături de ele, pietrarii au creat frumoase ornamente ale ancadramentelor ferestrelor, folosind motivele florale sau de tipul palmetelor. În registrul superior este un joc de arcaturi între care se găsesc rozete și motive florale, separate între ele prin entrelacuri. La rîndul ei, cornișa apare bogat ornată, și, în fine, din cele cinci turle, două situate către vest reținpr privirea prin torsionarea lor, amintind de răsucirea unui fir de lînă tors de degetele unei țărănci.

Aceeași influență este evidentă și din existența în fața intrării a unui aghiazmatar, adăpostit sub un elegant acoperiș, sprijinit pe patru coloane zvelte.

Mîndrul domn, dornic să se impună în fața contemporanilor, a căutat să-i dea ctitoriei lui un fast și o majestate neobișnuite. Se pare că a reușit deoarece Gavril Protul [21] scria că este mai frumoasă decît Sf. Sofia din Istanbul, iar diaconul sirian Paul de Alep, [22] aproape un secol jumătate mai tîrziu, aprecia „că în acest ținut al Țării Românești se află o mare mănăstire domnească care, după cum se crede, nu are pereche în ce privește măreția clădirii; și mi s-a spus de niște negustori greci, care făceau negoț cu țara frîncilor și cu Veneția, că acolo nu este nimic asemănător. Se numește mănăstirea Argeș". Cuvintele lor trebuie luate în seamă, căci ambii cunoșteau bine valoarea monumentelor bisericii răsăritului, prin cultura și funcțiile lor: primul era superiorul preoților de la Muntele Athos, al doilea diacon, care-și însoțea tatăl, Mitropolitul Macarie al III-lea Za'im într-o vizită a așezămintelor monastice din Europa sud-estică și estică.

Eforturile bănești făcute de Neagoe Basarab pentru ridicarea edificiului au fost ieșite din comun, cel mai cunoscut sacrificiu fiind cel al Despinei Milița care, după tradiție, și-a vîndut bijuteriile pentru terminarea construcției. În ansam-

---

[21] Gavril Protul, *op.cit.*, p. 46.
[22] *Călători străini*, vol. VI, București, 1976, p. 163.

blu, eforturile domnului i-au impresionat pe contemporani de asemenea manieră încît le-au amplificat, transformîndu-le uneori în legendă. Aducerea materialului scump — marmura și mozaicul — de la Istanbul au fost prezentate de legenda culeasă de Paul de Alep, ca o înșelare a atenției sultanului. Acestuia, Neagoe Basarab i-ar fi declarat că ar aduce materialul la Nicopol pentru înălțarea unei moschei. Odată ajuns la Dunăre, mozaicul împreună cu marmura ar fi fost trecute tainic în Țara Românească și transportate rapid pînă la Curtea de Argeș. [23]

Memoria colectivă spune că domnul, cu strădanii deosebite, pentru ridicarea monumentului a adus meșteri de seamă, conduși de acel celebru și legendar Manole. Alături de încercarea de identificare a lui cu un meșter de școală stambuliotă [24], s-a propus și accea a unui pietrar local care semna Manu pe unul din ancadramentele de la Bistrița [25]. Indiferent că a venit de aiurea sau a fost localnic, meșterul pietrar și echipa lui au creat o ornamentație splendidă făcînd ca prin ea să devină eroi ai barzilor ano-

---

[23] *Ibidem*, p. 165.

[24] Este originea general acceptată pentru Manole; a se vedea ultima luare de poziție în V. Drăguț, *op.cit.*, p. 238.

[25] Al. Lăpedatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii bisericilor din Țara Românească în sec. XV și XVI*, în „Bul. Com. Mon. Ist“., V (1912), p. 180; Idem, *Meșterii bisericilor din Țara Românească în sec. XV și XVI*, în *Un mănunchi de cercetări istorice*, București, 1915, p. 166; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1929, p. 124—125.

nimi, creatori ai legendei, susținută în fața celor mulți de existența ființinii din apropiere.

Pictarea interioară a monumentului din Curtea de Argeș a fost încredințată de ginerele lui Neagoe Basarab, de domnul Radu de la Afumați, zugravului Dobromir. Noutatea adusă de fresca interioară constă în punerea în prim plan, nu a înaintașilor voievozi legitimi ci a membrilor familiilor Craioveștilor și Brancovici. Se crea astfel un portret de familie în locul tabloului votiv clasic scoțîndu-se în relief, prin limbajul plastic extrem de viguros într-un ev cînd știința scrisului și cititului era puțin răspîndită, calitățile celor 18 membri marcanți ai neamurilor lui Neagoe Basarab și ai Despinei Milița, care puși alături de Basarabi, nu erau mai prejos, justificînd întrutotul ocuparea tronului. Apariția în ansamblul portretului a unor eroi ai luptei antiotomane ca Mircea cel Mare sau cneazul Lazăr, străbunul Despinei Milița pare să prefigureze pentru domnul iubitor de pace, tendința de a ridica spada contra celor ce îl amenințau ori de a transmite această idee ca un testament politic. Chiar dacă fresca nu a fost executată în timpul vieții lui, ci de unul dintre succesorii săi, ideea programului politic poate fi socotită ca inspirată de Neagoe Basarab, căci Radu de la Afumați a fost un practician parțial al *Învățăturilor* [26].

Opera scrisă lăsată de Neagoe Basarab, subiect și obiect a numeroase controverse se înscrie,

[26] N. Stoicescu, *Radu de la Afumați*, București, 1984, p. 148.

firesc, prin titlu și conținut, în seria lucrărilor parenetice, numite și „mirroir du roi" ori „fürstenspiegel". Concepută și redactată în slavonește, una dintre limbile de cultură din aria dominată de biserica răsăritului, lucrarea a fost prima de acest gen din întreaga literatură slavo-română. [27] Mai mult, *Învățăturile* au un conținut bogat, fiind în literatura română primul tratat de filosofie, politologie, artă militară, diplomație etc., în care toate problemele sînt discutate profund, sub toate fațetele lor.

„Lucrarea domnitorului Neagoe Basarab reprezintă o primă sinteză originală, valorificînd tot ce se acumulase în gîndirea militară românească pînă la vremea sa, în care problemele apărării țării de către întregul popor sînt amplu înfățișate, subliniindu-se faptul că domnitorii trebuie să ducă o astfel de politică, încît în vremile de restriște țara să fie alături de ei pentru înlăturarea pericolului[...] Din opera lui Neagoe Basarab se degajă cu pregnanță ideea de continuitate a formelor și metodelor de luptă de la strămoșii noștri, obiectivul strategic, formele și metodele de purtare a războiului, caracterul popular al luptei de apărare a patriei" [28].

Caracterul remarcabil și calitățile operei au făcut ca din perioada întîlnirii secolelor XIX și XX titani ai filologiei s-o aprecieze în chip deo-

---

[27] George Ivașcu, *Istoria literaturii române*. vol. I, București, 1969, p. 124.

[28] General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, 1980, p. 104, 107.

sebit, în spiritul literaturii comparate, socotit atît de actual astăzi. Semnificative sînt cuvintele cîtorva eruditi pe care îi selectăm în chip special fiind autori de referință: B.P. Hasdeu, publicînd trei capitole din *Învățături*, le-a apreciat ca „falnic monument de literatură, politică, filosofie și elocvență la strămunii noștri" [29]. La rîndul său istoricul rus Al.I. Iațimirski a scris despre *Învățături* că „depășesc cu mult" scrierea asemănătoare a lui Vladimir Monahul, iar despre autorul lor că a fost „un preaales stilist, adînc cugetător, drept stăpînitor și cuminte moralist, domnul scriitor se dovedește, înainte de toate, un om înțelept" [30]. Stoian Romanski, raportînd *Învățăturile* la celelalte creații literare le-a apreciat a fi „cea mai bună operă pe care ne-o oferă literatura în limba slavă a vremii aceleia" [31].

Conținutul *Învățăturilor* a stîrnit interesul imediat după apariția lor în formă manuscrisă. La începutul secolului XVII textul slavon a fost tradus în greceşte, foarte probabil de Matei al Mirelor [32], iar ulterior la curtea lui Matei Basarab a apărut versiunea românească oferită se pare de Udriște Năsturel. Dintre manuscrise se știe

---

[29] B.P. Hasdeu, *Notele critice la 3 capitole din Învățături*, în „Arhiva Istorică a României", vol. I, partea 2, Bucureşti 1865, p. 111–112.

[30] A. Iațimirski, *Valaşskii Mark Avrelii i ego pouceniia*, în „Izvestiia ordeleniia ruskogo iazîka i slovesnosti Akademii nauk", X (1905), p. 339–340.

[31] Stoian Romanski, *Mahnreden des Walachischen Woywoden Neagoe Basarab an seinen Sohn Theodosios*, Leipzig, 1908, p. 121.

[32] G. Ivaşcu, *op.cit.*, p. 124.

că unul și-a găsit locul în biblioteca domnului cărturar Petru Șchiopul, altul în cea de la curtea lui Matei Basarab și un altul între valoroasele cărți ale lui Ștefan Cantacuzino (1714—1715). S-ar putea ca *Învățăturile* să-i fi fost date lui Ștefan Cantacuzino de către tatăl său, stolnicul Constantin Cantacuzino, care și prin ele urmărea să-l formeze ca domn.

Textul manuscrisului care aparținuse lui Ștefan Cantacuzino a fost tipărit pentru prima oară integral la București în 1843 [33]. Opera lui Neagoe Basarab i-a servit lui Nicolae Bălcescu ca izvor de bază pentru a publica în anul următor, 1844, studiul său *Puterea armată și arta militară la români* [34].

De atunci înainte, neîntrerupt au fost răscolite arhivele pentru a fi căutate noi manuscrise lăsate de Neagoe Basarab, iar erudiții, istorici, filologi, esteticieni etc., au accentuat caracterul de izvor primar al scrierii pentru spinosul dar seducătorul sector al istoriei mentalităților.

Descoperirea unui număr mai mare de variante ale manuscriselor, traducerile originalului slavon în elină și în română au creat posibilitatea să se valorifice scrierea prin ediția critică publicată în 1970. Astfel s-au scos mai mult în relief calitățile de precursor al lui Neagoe Basarab: a avut

---

[33] Această primă ediție în limba română a *Învățăturilor* a fost singura în formă integrală pînă la apariția ediției critice din 1970; în 1843 purta titlul „*Învățăturile bunului și credincioșului domn al Țării Românești Neagoe Basarab Vvd. către fiul său Theodosie Vvd*", Editura Eforiei Scoalelor.

[34] A apărut în revista *Propășirea*, Iași, 1844.

viziunea clară a monarhiei autoritare tipică pentru renascentiștii occidentali, dar el a scris în sud-estul Europei independent, concomitent cu contemporanii săi politologi, Niccolo Machiavelli, Francesco Guiciardini etc. A fost la nivelul lor în imensa majoritate a cazurilor, dar i-a și depășit prin europenitatea, profunzimea și problematica pusă în discuție. Ca atare, *Învățăturile* vor rămîne o scriere care deține primatul în complexa artă a cîrmuirii politice și militare în sud-estul continentului, impunîndu-se mai ales prin caracterul ei de sinteză.

Cele două mari monumente reprezentative pentru civilizația românească, nemuritoare prin valoarea lor intrinsecă, evident sînt un titlu de glorie neprețuit pentru Neagoe Basarab, completînd cu cele mai frumoase nestemate cununa care-i aureolează chipul.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. LUCRĂRI TEORETICE

* * * — *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura Politică, București, 1975.

Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura Politică, București, 1968.

Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura Politică, București, 1977.

Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura Politică, București, 1983.

II. IZVOARE

Bogdan, Ion, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolele XV—XVI*, București, 1902.

Călători străini despre țările române, vol. I, București, 1968; vol. VI, București, 1976.

Cantacuzino, Mihai, banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, ediție îngrijită de N. Iorga, București, 1902.

Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI, publicate de I. Bogdan, ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959.

Documente privind istoria României. B. *Țara Românească*, vol. V, București, 1952.

Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească, vol. I, București, 1966; vol. II, București, 1972.

Gavril Protul, *Viața lui Nifon Patriarhul*, ediție îngrijită de Vasile Grecu, București, 1944.

Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/1, II/3, IV, VIII, XI, XV/1, București, 1891, 1892, 1897, 1894, 1900, 1935.

I diarii di Marino Sanudo, vol. I—LVIII, Veneția, 1879—1903.

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă, studiu introductiv și note de D. Zamfirescu și Gh. Mihăilă, București, 1971.

Iorga, Nicolae, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905.

Iorga, Nicolae, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Seria IV (1453—1476), București, 1915.

Iorga, Nicolae, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, ediția a III-a, Vălenii de Munte, 1932.

Istoria Țării Românești (1290—1690) Letopisețul Cantacuzinesc, ediție îngrijită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960.

Lemerle, Paul, *Actes de Kutlumuz*, vol. I, Paris, 1945.

Literatura română veche, vol. I (1402—1647), Antologie îngrijită de Gh. Mihăilă, D. Zamfirescu, București, 1969.

Pagini din gîndirea militară universală, vol. II, ediție îngrijită de colonel dr. Simion Pitea, colonel dr. Gheorghe Tudor, București, 1985.

Popescu, Radu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, vol. II, ed. II, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, 1984.

Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică de G. Strempel, București, 1982.

Nicolaescu, Stoica, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în secolele XV—XVII*, București, 1905.

Olahus, Nicolae, *Corespondență cu umaniștii batavi și flamanzi*, ediție de C. Albu și Mia Capoianu, București, 1974.

Raynaldus, O., *Annales ecclesiastici* (continuarea operei lui Baronius), vol. X, Lucca, 1756.
Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt, I, Sibiu, 1880.
Sphrantzes, Georgios, *Memorii (1401—1477)*, ediție critică de Vasile Grecu, București, 1966.
Veress, Andrei, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, 1468—1540, Budapesta, 1914.
Zapiskii ianîciara, cu un studiu critic de A.I. Rogova Moscova, 1978.

III. LUCRĂRI, STUDII ȘI ARTICOLE

Andreescu, Ștefan, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976.
Andreescu, Ștefan, *Limitele cronologice ale dominației otomane în țările române*, în „Revista de Istorie", Nr. 3/1974, p. 399—412.
Bălan, N., *Mormintele voievodale de la Mănăstirea Dealu*, în *Studii și materiale privitoare la trecutul istoric al județului Prahova*, vol. I, Ploiești, 1968, p. 73—74.
Bogdan, Ion. *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, București, 1896.
Cartojan, Nicolae, *Istoria literaturii române vechi*, ediția a II-a, București, 1980.
Ceaușescu, Ilie, general-maior dr., *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, București, 1980.
Ciobanu, Radu-Ștefan, *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, București, 1979.
Ciobanu, Radu-Ștefan, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982.
Ciobanu, Maria, Moisescu, Nicolae, Ciobanu, Radu-Ștefan, *Cetatea Poienari*, București, 1984.
Cupșa, Ion, general-maior, colonel (r.) Mutașcu, Traian *Probleme militare în „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie"*, în „Viața Militară", Nr. 10/1971.
Curinschi-Vorona, Gheorghe, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1981.
Decei, Aurel, *Relații româno-orientale*, București, 1978.

Decei, Aurel, *Istoria Imperiului otoman*, București, 1978.
Diehl, Charles, *Byzance. Grandeur et decadence*, Paris, 1919.
Duroselle, Jean-Baptiste, *L'Idée d'Europe dans l'histoire*, Paris, 1965.
Filitti, Ion C., *Craioveștii*, în „Convorbiri literare", LIV (1922), p. 193—228, 292—320, 390—446.
Filitti, Ion, C., *Banii Țării Severinului și banii Olteniei*, în „Arhivele Olteniei", VI (1927).
Giurescu, C.,D., *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973.
Hasdeu, Bogdan, P. *Cuvente den bătrîni*, tom. II, București, 1879.
Iațimirski, A.I., *Valașskii Mark Avrelii i ego pouceniia*, în „Izvestiia otdeleniia russkogo iazika i slovesnosti Akademii nauk", tom X, Cartea 4, Petersburg, 1905, p. 339—374.
Inalcik, Halil, *The Ottoman Empire. The Classical Age, 1300 - 1600*, London, 1973.
Ionescu, Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963.
Ionescu, Grigore, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982.
Iorga, Nicolae, *Femeile în viața neamului nostru*, Vălenii de Munte, 1915.
* * * *Istoria militară a poporului român*, vol. I, București, 1984, vol. II, București, 1986.
* * * *Istoria Românici*, vol. II, București, 1962.
Lăpedatu, Alexandru, *Morminte domnești de la Mănăstirea Dealului*, în „Convorbiri literare", 1903, p. 433—434.
Manolescu, Radu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, în „Analele Universității C.I. Parhon, București, Secția Științe sociale-Istorie", Nr. 5/1956, p. 250—271.
Matei, Ion, *Quelques problèmes concernant le régime de la domination ottomane dans les pays roumains (concernant particulièrement la Valachie)*, în „Revue des études sud-est européennes", Nr. 1/1972, p. 65—81.
Maxim, Mihai, *Capitulațiile în istoria relațiilor româno-otomane în evul mediu*, în *Din cronica relațiilor poporului român cu popoarele vecine*, vol. I, București, 1984.

Mustafa, A. Mehmet, *Două documente turcești despre Neagoe Basarab*, în „Studii", Nr. 5/1968, p. 920—929.

Neagoe Basarab (1512—1521). La 460 de ani de la urcarea sa pe tronul Țării Românești. Volum omagial publicat de Societatea Culturală „Neagoe Basarab" din Curtea de Argeș, București, 1972.

Neagoe, Manole, *Contribuții la aservirea Moldovei față de Imperiul otoman (Înțelegerea dintre Bogdan cel Orb și Selim în anul 1512)*, în Nr. 2/1964, p. 314—325.

Neagoe, Manole, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab*, în „Studii", Nr. 4/1966, p. 745—766.

Neagoe, Manole, *Neagoe Basarab*, București, 1971.

Panaitescu, P.P., *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1969.

Papacostea, S., *Tratatele Țării Românești și Moldovei cu Imperiul otoman în secolele XIV—XVI, ficțiune istorică și realitate politică*, în *Stat, societate, națiune. Interpretări istorice*, îngrij. de Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1982.

Rezachevici, Constantin, *Domeniul boieresc al lui Radu Șerban* în „Studii", Nr. 3/1970, p. 469—491.

Romanski, Ștefan, *Mahnreden des Walachischen Wojwoden Neagoe Basarab an, seinen Sohn Theodosios*, Leipzig, 1908.

Sacerdoțeanu, Aurel, *Stema lui Dan al II-lea în legătură cu familiile Huniade și Olah*, în „Revista Muzeelor", Nr. 1/1968, p. 5—16.

Stoicescu Nicolae, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1971.

Stoicescu Nicolae, *La politique de Neagoe Basarab et les Préceptes pour son fils Theodosie*, în „Revue Roumaine d'histoire", Nr. 1/1970, p. 19—42.

Stoicescu, Nicolae, *Vlad Țepeș*, București, 1976.

Stoicescu, Nicolae, *Radu de la Afumați*, București, 1983.

Ștefănescu, Ștefan, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965.

Tucă, Florian, colonel dr., Cociu, Mircea *Monumente ale anilor de lupte și jertfă*, București, 1983.

Xenopol, Alexandru D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. IV, ed. III, îngrijită de I. Vlădescu, București, 1924.
Zamfirescu, Dan, *Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității*, în „Romanoslavica", VIII (1963), p. 341—398; republicată în *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967.
Zamfirescu Dan, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie. Problemele controversate*, București, 1973.
Zamfirescu, Dan, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981.

CUPRINS

Cuvînt înainte 5
I. *Vremuri tulburi la Dunărea de Jos* 11
II. *Tradiții și documente* 26
Descendent dintr-o familie ilustră 26
Obîrșia 39
Puiul de leu 44
Tradiție care ținea de epocă 51
În slujba armelor 54
În fruntea țării 60
III. *Țara și oamenii lui Neagoe Basarab voievod* .. 66
Io Basarab voievod și domn a toată Țara Românească 66
Sfetnicii domnitorului 78
La curtea voievodului 97
Magistru în arta armelor 105
Hotare și oameni în timpul domniei lui Neagoe Basarab 120
Apărător al „săracilor" 127
IV. *Spre alte orizonturi* 136
Relații cu Poarta otomană 142
Către frații de dincolo de Milcov și de Munții Carpați 149
Contactele cu lumea occidentului 161
V. *Intenții și realizări* 173
Visul unei dinastii 173
Ctitorul 184
Bibliografie selectivă 194

Redactor: ALEXANDRU DIȚĂ
Coperta: EUGEN STĂNCULESCU
Tehnoredactor: M. NICOLAE

Bun de tipar 23.10. 1986. Apărut 1986.
Coli tipar 6 1/4+1 colită tipar înalt. B 10286.

Tiparul executat sub comanda nr. 1244 la Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89–97 București, Republica Socialistă România

Editura Militară

Neagoe Basarab, acest Marc-Aureliu al Țării Românești, principe artist și filosof, care ne face a privi cu uimire, ca o epocă excepțională de pace și cultură în mijlocul unei întunecoase furtune de mai mulți secoli, scurtul interval dintre anii 1512—1521.

B. P. HASDEU

Lei 9